

OBSAH

R. S u c h á n e k: Modus vivendi 1928	205
POZNÁMKY A DISKUSE	
K. Šrédl: K dějinám církevních chudinských fondů v českých zemích	225
DOKUMENTY	
Návrh na zrušení zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností, resp. některých jeho ustanovení	231
Nález Ústavního soudu ze dne 27. listopadu 2002 ve věci návrhu na zrušení zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech), nebo na zrušení některých ustanovení tohoto zákona.	241
ANOTACE A RECENZE	
Hrdina, I.: Kanonické právo (V. Vrana)	272
Robbers, G. (ed.): Church Autonomy (Š. Hůlka)	274
ZPRÁVY A INFORMACE	
Výměna učitelů konfesního práva mezi Právnickými fakultami ve Vídni a v Praze – část I, Vídeň 11.–18. 1. 2003 (šuh/jrt)	276
Naše akvizice (šuh)	278
<i>Dnes Vám představujeme:</i>	
Rivista Española de Derecho Canónico (mjjk)	281
Zprávy ze Společnosti pro církevní právo (jrt/zh)	283

CONTENTS

R. Suchánek: Modus vivendi 1928	205
NOTICES AND DISCUSSION	
K. Šrédl: On the History of the Poor-Funds in the Czech Lands	225
DOCUMENTS	
Abrogation proposal to the Act no. 3/2002, on the Freedom of Religion and the Churches and Religious Societies Status or Select Sections thereof	231
The finding of the Constitutional Court from November 27, 2002, re abrogation proposal to the Act no. 3/2002, on the Freedom of Religion and the Churches and Religious Societies Status or Select Sections thereof, and on Select Acts' Amendments (Churches and Religious Societies Act) or on Abrogation of Select Sections of this Act	241
ABSTRACTS AND RECENSIONS	
Hrdina, I.: Canon Law (V. Vrana)	272
Robbers, G.(ed.): Church Autonomy (Š. Hůlka)	274
NEWS AND INFORMATION	
State Ecclesiastical Law Lecturers Interchange between the Charles University Law School and the University of Vienna Law School – Part I, Vienna, January 11–18, 2003 (šuh/jrt)	276
Our Acquisition (šuh)	278
<i>Today we present you:</i>	
Rivista Española de Derecho Canónico (mjkk)	281
Short Messages (zh/jrt)	283

INHALT

R. Suchánek: Modus vivendi 1928	205
DISKUSSION	
K. Šrédl: Zur Geschichte der kirchlichen Armenfonds in den böhmischen Ländern	225
DOKUMENTE	
Antrag auf Aufhebung des Gesetzes Nr. 3/2002 GSlg., über die religiöse Bekenntnisfreiheit und die Stellung der Religionsgesellschaften, bzw. auf Aufhebung einiger Bestimmungen des Gesetzes	231
Erkenntnis des Verfassungsgerichts vom 27. November 2002 in der Rechtssache des Antrags auf Aufhebung des Gesetzes Nr. 3/2002 GSlg., über die religiöse Bekenntnisfreiheit und die Stellung der Religions- gesellschaften, bzw. auf Aufhebung einiger Bestimmungen des Gesetzes	241
ABSTRAKTA UND REZENSIONEN	
Hrdina, I.: Kanonisches Recht (V.Vrana)	272
Robbers, G. (ed.): Church Autonomy (Š. Hůlka)	274
NACHRICHTEN UND INFORMATIONEN	
Der akademische Austausch zwischen den juristischen Fakultäten in Wien und Prag im Bereich des Staatskirchenrechts – Teil I, Wien 11.-18.1. 2003 (šuh/jrt)	276
Unsere Akquisitionen (šuh)	278
<i>Heute stellen wir Ihnen vor:</i>	
Rivista Española de derecho canónico (mjjk)	281
Kurze Nachrichten der Gesellschaft für Kirchenrechts (jrt/zh)	283

INDICE

R. S u c h á n e k: Modus vivendi 1928	205
DISCUSSIONE	
K. Šréd!l: Sulla storia dei fondi ecclesiastici dei poveri in Boemia	225
DOCUMENTI	
Il ricorso per revocazione della legge n. 3/2002, sulla libertà di confessione e sullo stato delle Chiese e degli Enti ecclesiastici, rispettivamente di alcuni provvedimenti di essa	231
La sentenza della Corte Costituzionale dal 27 novembre 2002 sul ricorso per revocazione della legge n.3/2002 Coll., sulla libertà di confessione e sullo stato delle Chiese e degli Enti ecclesiastici e sulle modifiche di alcune leggi (la legge sulle Chiese e Enti ecclesiastici), o per revocazione di alcuni suoi provvedimenti	241
ANNOTAZIONI E RECENSIONI	
Hrdina, I.: Il diritto canonico (V.Vrana)	274
Robbers, G. (ed.): Church Autonomy (Š.Hůlka)	274
NOTIZIE ED INFORMAZIONI	
Lo scambio degli insegnanti del diritto canonico fra le facoltà di giuris- prudenza di Vienna e di Praga, parte I ^a (šuh/jrt)	276
Le nostre acquisizioni (šuh)	278
<i>Oggi vi presentiamo:</i>	
Rivista Española de Derecho Canónico (mjjk)	281
Le notizie dalla Società per il diritto delle Chiese (zh/jrt)	283

Modus vivendi

PhDr. Radomír Suchánek

1. Úvod

Složité situace vnitřního utváření vztahů v nově se konstituující Československé republice v sobě obsahovala rovněž obtížně hledaný přístup ke katolické církvi, potažmo Apoštolskému stolci. Atmosféra prvních poválečných měsíců a let nebyla k přátelským a vstřícným kontaktům nakloněna, reflektujíc veřejností negativně vnímanou roli katolické církve v rakousko-uherské monarchii. Nepružné setrvávání katolické hierarchie i katolické žurnalistiky v podpoře hroučící se monarchie mělo v prvních momentech vzniku československé občanské společnosti za důsledek zřetelnou bojácnost a zdrženlivost katolické části obyvatelstva, spojenou naopak s razantním nástupem proticírkevních sil, ovlivňujících zahraničně-politické i vnitropolitické postoje mladé republiky. Tato studie se pokouší zmapovat etapu hledání pravidel soužití, přijatelných pro obě zainteresované strany, tj. Československou republiku a Apoštolský stolec, a poukázat na příčiny a okolnosti jednotlivých událostí, jež vyvrcholily závěrečnou výměnou mezistátních nót v roce 1928.

2. Vnitropolitická situace po vzniku Československé republiky

Československá politická reprezentace si byla vědoma obtížnosti úkolů, které před ní vznik samostatné republiky kladl. V těsné návaznosti na politické tradice a zkušenosti svých nejvýznamnějších spojenců Francie a Spojených států amerických se rozhodla vybudovat demokratickou občanskou společnost v duchu liberálních zásad. Zároveň nová vláda ve velké míře využívala vzednutých národních nálad a povzbuzována lidovými masami odstraňovala přežitá společensko-politické prvky rakousko-uherské monarchie. Tato činnost, směřující k legislativnímu zakotvení nových společenských pořádků, už od počátku ovšem nutně narážela na oblasti, v nichž muselo dojít ke konfrontacím s katolickou církví.

Poválečná nacionální atmosféra byla většinou protikatolická. Ač na počátku národního obrození české společnosti stálo mnoho katolických duchovních,¹ již

¹ Z katolických duchovních, kteří se aktivně podíleli na národním obrození, lze vzpomenout např. B. Balbína, F. Beckovského, T. Pešinu, G. Dobnera, J. Dobrovského, F. Pubičku, I. Cornovu, K. Ungara, A. Puchmajera, F. Sušila, A. Marka, F. Kampelíka nebo J. Rautenkranze.

v polovině 19. století bylo možno pozorovat zřetelný liberální trend vůdčích špiček české politické scény. Naopak katolická politická reprezentace ve své většině zůstávala tradičně konzervativní a loajální rakouské panovnické rodině.²² Totéž platí i o nejvyšší katolické hierarchii, kde negativní roli hrála i protičeská národnostní politika (např. pražský arcibiskup Pavel Huyn či olomoucký arcibiskup Lev kardinál Skrbenský). Zaangažovanost v prohabsburské politice neumožnila proto katolické veřejnosti aktivně vstoupit do budování nového státu a až v průběhu následujících let tento nedostatek obtížně vyrovnávala. Vlna protihabsburských bouří se nejednou obrátila také vůči katolické církvi,³ která se náhle z privilegovaného postavení ocitla v defenzivní pozici. Ideálem národního citění se stala glorifikovaná husitská minulost, v jejímž vyzdvihování se velmi angažovala i státní reprezentace v čele s prezidentem T. G. Masarykem. Logickým vyústěním těchto tendencí bylo směřování k vzájemné odluce mezi státem a církví; další vývoj však záhy ukázal, že situace nebyla tak jednoznačná, jak se na začátku politickým vůdcům jevilo.

Československá republika musela akceptovat vstřícné gesto Apoštolského stolce, vyjádřené rychlým uznáním nástupnických států bývalé rakousko-uherské monarchie.⁴ I když si obě strany uvědomovaly rozdílnost svých ideových východisek, nelze si nevšimnout, že se snažily o navázání korektních vztahů. Československá strana přes vyhocené protiřímské vášně stála před faktem, že v obou částech republiky představovalo obyvatelstvo katolického vyznání výraznou většinu. Soustředěný tlak na realizování masového odpadu od římskokatolické církve nepřinášel předpokládaný výsledek a katolická církev se začala postupně vzpamatovávat z nepříznivé situace, která vznikla vnitřním rozštěpením. Nižší katolický klérus totiž pod dojmem posledních měsíců založil Jednotu katolického duchovenstva a zanedlouho vznesl vůči Římu soubor požadavků na

² I zde však najdeme vlastenecké duchovní. Již před 28. říjnem 1918 se s prohabsburskou politikou rozešla skupina kolem J. Šrámka (provlastenecké křídlo, jako např. Stašek, Zaoral). Srv. Křen, J. a kol., *Náboženství, církev, klerikalismus a naše dějiny*, Praha 1962, s. 120–122.

³ Nejznámější je zboření Mariánského sloupu na staroměstském náměstí 3. listopadu 1918, v němž dav mylně spatřoval symbol národní podrobenosti Rakousku

⁴ Srv. list papeže Benedikta XV. z 8. listopadu 1918, který poslal státnímu sekretáři Pietrovi kardinálovi Gasparrimu, v němž se mj. píše: „Dali jsme v tyto dny nunciiovi ve Vídni pokyn, aby vstoupil v přátelský styk s rozličnými národy státu rakouského, jež se ustavily v samostatné státy. Církev, společnost dokonalá, jež má za jediný cíl spásu lidí všech dob a zemí, jako se přizpůsobuje rozličným útvarům vládním, přijímá také bez jakékoliv nesnáze zákonné územní a politické změny národů.“ In: Krofta, K., *Československo a Vatikán, Zahraniční politika 1925*, s. 947.

reformu české katolické církve.⁵ Řím, vědom si delikátnosti celé situace, nereagoval hned odmítavě a dokonce se návrhy podrobně zabýval, ale nástup nového pražského arcibiskupa Františka Kordače v září 1919 znamenal konec nerozhodností. Kordač v lednu 1920 Jednotu rozpustil a začal prosazovat důslednou obnovu pořádku uvnitř církve i zlepšování jejího postavení navenek. Většina reformních kněží se podrobila (Jindřich Šimon Baar, Xaver Dvořák), menší skupina radikálů v Klubu reformních duchovních včele s ThDr. Karlem Farským však přistoupila k secesi a 8. ledna 1920 založila vlastní náboženskou společnost pod názvem Církve československá – ČSC. Další část spíše konzervativních duchovních naopak pod vlivem Matěje Pavlíka přešla do Československé pravoslavné církve. Národně pojímaná Československá církev měla být rozhodujícím motivem k marginalizaci většinové katolické církve, ale i přes relativně časté přestupy nespokojených katolíků celkový počet nepřesáhl významnější měřítko.⁶ Poměrně nevýrazně se prosazovaly i církve protestantské, takže nakonec největším odpadem od katolické církve byli ti, kteří zůstali bez náboženského vyznání.⁷

Počáteční protikatolická rétorika vládních poslanců⁸ se začala v průběhu roku 1920 vytrácet a v důsledku silného tlaku komunistické levice se stále více apelovalo na urovnání nepřirozeného vztahu s katolickou církví. Už dříve sice došlo k některým opatřením, která církvi rušila určité výhody, jako např. odstranění křížů ze škol, zavedení civilní formy sňatku (zůstávala ale i nadále možnost formy církevní), zrušení povinného vyučování náboženství na školách či povinné účasti učitelů a žáků na bohoslužbách, přesto však v rozporu s 3. článkem Washingtonské deklarace nebyla už církevní odluka zahrnuta ani do Prozatímní ústavy z 13. listopadu 1918, ani do finální Ústavní listiny ČSR z 29. února 1920.⁹ Stát naopak zachoval finanční příspěvky státu církvím, vydržování teologických učilišť a seminářů, platy kněží atd., což již nešlo kvalifikovat jako odlukovou politiku.

⁵ Požadavky lze shrnout do několika bodů: 1. zřízení českého patriarchy, 2. rozšíření církevní samosprávy a možnost laické spolupráce v ní, 3. úprava práva patronátního a obsazování far, 4. návrh na liturgii v národním jazyce, 5. úprava kněžského studia a výchovy, 6. zdobrovolnění celibátu. Kadlec, J., *Přehled českých církevních dějin*, 2. díl, Řím 1987, s. 240.

⁶ Svoji roli zde sehrála i veřejná prohlášení vědeckých autorit, historiků J. Pekaře a J. Šusty, kteří před takovým krokem varovali a poukazovali na povrchnost a mělkost hnutí.

⁷ Podle sčítání lidu v roce 1921 měla ČSC přes 500 000 členů, spojená Českobratrská církev evangelická získala nových 60 000 členů a bez vyznání zůstalo v českých zemích asi 700 000 obyvatel. Srv. Kadlec, J., c. d., s. 242–243.

⁸ Známý je ostrý výpad poslance R. Bechyně vůči J. Šrámkovi v parlamentu: „Ty, černý pope, odtud vyletiš.“ Podobné výstupy měl i poslanec Stloukal. Křen, J., c. d., s. 130.

⁹ Ústavní listina z roku 1920 se prakticky poměru státu a církve nedotýkala. Zaručovala svobodu svědomí a vyznání, učení a projevu mínění a proklamovala zásadu, že veřejné učení (vyučování) nemá odporovat výsledkům vědeckého bádání. Všechna náboženská vyznání měla stejná práva. Gollová, M., K některým otázkám právního postavení církví v Československu ve dvacátých letech. In: *Časopis Matice Moravské* 102 (1983), s. 46.

Nadále ovšem zůstávalo množství problémů, které hrozily, že povedou k rozsáhlejším konfliktům.

3. Počátky diplomatických vztahů mezi Československou republikou a Apoštolským stolcem

Poté co vídeňský nuncius Valfré di Bonzo tlumočil československému vládnímu delegátovi Vlastimilu Tusarovi uznání Československé republiky ze strany Vatikánu, rozběhla se jednání mající za cíl navázání vzájemných diplomatických styků. V říjnu 1919 přijel do Prahy bývalý auditor rakouské nunciatury Clemente Micara a v únoru (25. 2. 1920) podepsal prezident Masaryk jmenovací dekret pro „mimořádného vyslance a zplnomocněného ministra“ Kamila Kroftu, který 6. března 1920 odcestoval převzít svůj úřad do Říma.¹⁰ Před československou diplomacií stál složitý úkol vyřešit důležité otázky, které měly pro novou republiku zásadní význam. Krofta odjížděl s určitým optimismem, neboť dosavadní vývoj naznačoval, že by se mohlo ze strany Vatikánu dosáhnout významných ústupků. Již dříve bez sebemenších komplikací došlo k výměně nepřijatelných církevních hierarchů Huyna a Skrbenského a vatikánští diplomaté projevovali realistický pohled na situaci. Nejdůležitější otázky se soustřeďovaly na několik okruhů:

Prvním byl problém nového rozhraničení diecézí, vyplývající z faktu, že se stávající římsko-katolické diecéze neshodovaly s novým státním územím Československé republiky. V českých zemích šlo o otázku Těšínska a okolí (spor s Polskem, resp. s arcidiecézí vřatislavskou), Kladska (jehož duchovní jurisdikci měla dosud Praha, ač se jednalo o německé území) a Valčicka s Vitorazskem (byly dosud pod jurisdikcí biskupa svatohippolytského), těžištěm jednání se však staly diecéze slovenské. Muselo se počítat se spory o územní biskupskou jurisdikci v oblasti Spiše s Polskem, největší problém byl ale s delimitací u maďarských arcidiecézí ostříhomské a jagerské. Nejednalo se totiž pouze o výkon duchovní správy na daných územích, ale také o církevní majetek, který jednotlivá biskupství na sporných územích měla a jehož se přirozeně nemínila vzdát.¹¹ Spor v sobě nesl i otázku odškodnění osobního majetku jednotlivých církevních hierarchů, od něhož byli odděleni vznikem nových státních hranic.

Druhým problémem byla otázka nominačního práva při jmenování biskupů. Československá republika mlčky akceptovala nahrazení arcibiskupa Huyna Františkem Kordačem bez předešlých konzultací, předpokládá tak cestu k odluce, ale skrze přijetí tzv. recepčního zákona z 28. října 1918, který prozatímně ponechával platnost dosavadních zákonů a nařízení z rakousko-uherské monarchie, si osobo-

¹⁰ Srv. Dejmek, J., Počátky diplomatických vztahů mezi Československem a Vatikánem (1920–1921). In: Český časopis historický 91 /1993), č. 2, s. 226.

vala i nadále právo rakouského císaře jmenovat katolické biskupy a další nižší hodnostáře.¹² Vatikán naopak nemohl akceptovat takové právní zdůvodnění a zdůrazňoval, že nelze osobní privilegium udělené papežem katolickému panovníkovi přenést automaticky na jinou právnickou osobu, která navíc nesplňuje požadavky, které k udělení tohoto privilegia vedly. Spor o nominační právo se projevil záhy při jmenování slovenských biskupů. Vláda chtěla biskupem spišským Mariana Blahu, s čímž Vatikán nesouhlasil (polští katolíci ho jako generálního vikáře spišské diecéze obžalovali, že provádí nespravedlivou protipolskou politiku), a proto byl ochoten raději ustoupit v otázce dalšího nominačního sporu ohledně obsazení českobudějovické diecéze mezi P. Šimonem Bártou (kandidát Vatikánu) a P. Ladislavem Dvořákem (toho prosazovala čs. vláda). Vláda ale stále trvala na Blahovi; všem zúčastněným totiž bylo zřejmé, že nejde o personální otázky, ale vše se točí kolem samotného práva nominovat. Prozatím tedy ani v této otázce nebylo možno očekávat výraznější pokrok. Vatikán nakonec sporné spišské území vyňal z jurisdikce spišského biskupa a do doby konečného řešení jeho spravováním pověřil designovaného nuncia v Maďarsku msgr. Schioppu.¹³

Třetí důležitou otázkou byl problém církevního majetku a pozemkové reformy. V roce 1919 zahájená pozemková reforma byla velmi citlivou věcí, které se samozřejmě nedalo při rozhovorech vyhnout. Nemovitý majetek katolické církve v Československé republice činil asi 420 000 ha, z čehož bylo v českých zemích 265 000 ha. K tomu bylo třeba ještě připočítat pozemkový majetek far a klášterů (asi 50 000 ha), desítky zámků, výrobních podniků, pivovarů atd. Pozemkové reformě podléhalo asi 380 000 ha církevní půdy. Vatikán se díval na pozemkovou reformu negativně – skutečnost, že by katolická církev v ČSR ztratila většinu svého pozemkového vlastnictví, se mu nemohla zamlouvat. Realisticky ale nestavěl požadavek zrušení či významného omezení pozemkové reformy, neboť v prvních poválečných letech by při jednáních nemohl něco takového prosadit. S pozemkovou reformou souhlasila tehdy i katolicky orientovaná Československá strana lidová, tlačena zájmy své většinové rolnické voličské základny. Ovšem snaha o vyčlenění co největšího množství církevní půdy z celkového záboru byla stále živá, a jestliže srovnáme výsledky pozemkovou reformou zabraného majetku, musíme přiznat, že většina zůstala i nadále v rukou církve.¹⁴

¹¹ Např. arcibiskup ostříhomský měl na Slovensku třetinu svého majetku.

¹² Jednalo se zejména o 4 zákony z roku 1874, které upravovaly církevní legislativu v habsburské monarchii po zrušení konkordátu z roku 1855, které zapříčinilo vyhlášení papežské neomylnosti na prvním vatikánském koncilu.

¹³ Československý protest, že by československé území spravoval nuncius v nepřátelské zemi, Vatikán odbyl s poukazem, že zatím v Maďarsku není a půjde tam, až se celá věc vyřeší. Schioppa skutečně svěřené území spravoval z Těšína.

Citlivé bylo i právní postavení církevního majetku. Vatikán trval na právním pojetí, podle něhož bylo nutno církevní majetek považovat za majetek celé katolické církve, a tudíž i otázky řešící přesuny církevního majetku z nově rozhraničovaných diecézí si měla církev rozhodnout sama vnitrocírkevním jednáním zainteresovaných církevních prelátů. Československá strana naopak tvrdila, že i církevní majetek je nutno chápat jako majetek Československé republiky, a tudíž podléhající jejím zákonům. Tušila totiž, že by Vatikán mohl za čas zpochybnit oprávněnost pozemkové reformy na církevních majetcích.

Kromě těchto tří hlavních bodů dále jednání mj. řešila i uznání statutu nové slovenské katolické teologické fakulty v Bratislavě, jež se na počátku zdálo být pouhou formalitou. Vatikán ale trval na statutu, jenž by odpovídal novému kodexu církevního práva (argumentoval, že 4 roky na KTF po absolvování gymnaziálního studia, které se na Slovensku teprve rozvíjelo, by nebylo dostatečnou zárukou kvalitní výchovy budoucího diecézního kléru).¹⁵ Podobným okrajovým, ale poměrně citlivým bodem bylo předávání některých katolických kostelů československé církvi. Československá strana navrhovala rozdělení kostelů mezi církev katolickou a československou podle klíče, který přisuzoval předání jednoho kostela československé církvi ve městech, kde bylo kostelů více, a v místech, kde byl pouze jeden chrám, jeho společné používání.¹⁶ Vatikán byl ochoten svolit k předání některých kostelů v místech s více sakrálními prostory, ale zcela vylučoval možnost společného používání. Současně požadoval ukončit probíhající trend nekontrolovatelného zabírání dalších kostelů a naopak jejich zpětný návrat.

Vedoucí československé legace u Apoštolského stolce Kamil Krofta byl schopný diplomat a svoje poslání spatřoval nejen ve vyřešení výše uvedených problémů, ale zejména v uskutečnění zamýšlené odluky církve a státu. Po první schůzce se státním sekretářem Pietrem kardinálem Gasparrim (16. března 1920) vykonal audienci u papeže Benedikta XV. (22. března 1920) a započal složitá jednání. Jeho hlavním vyjednávacím partnerem byl státní podsekretář msgre. Bonaventura Cerreti, jenž byl všeobecně řazen k prodohodovým úředníkům Vatikánu (a tudíž k lidem s poměrně pozitivním přístupem k Československé republice). Nelze ale na druhé straně nevidět, že se na československou politickou reprezentaci pohlíželo ve Vatikánu jako na liberální a heretickou, a proto již od počátku bylo možno vysledovat u papežských vyjednávačů jistou ostražitost.

Řešení hlavních otázek postupovalo velmi pomalu. Nevyřešen zůstával status bratislavské teologické fakulty, na mrtvém bodě setrvávala i otázka vnější delimi-

¹⁴ Kalný, M., *Církevní majetek a restituce*, Praha 1995, s. 16an.

¹⁵ Celý spor měl širší příčiny. Apoštolský stolec pouze důsledně dodržoval nastoupený kurz co nejdříve zamezit zasahování státu do vnitrocírkevních otázek. Proto současně trval i na

tace slovenských diecézí, kde Vatikán stále čekal na podpis mírové smlouvy s Maďarskem. Přitom právě potvrzení vnějšího rozhraničení slovenských diecézí podle versailleským mírovým systémem uznaných státních hranic bylo pro Československou republiku základním požadavkem; neustálé zpochybňování nového teritoriálního pořádku v Evropě ze strany Německa, Rakouska a zejména Maďarska ohrožovalo budoucnost mladé republiky. Vatikán si byl vědom určité vratkosti prvních poválečných let a nevyklučoval, že by mohlo dojít k dodatečným zpětným územním posunům. Státní sekretář Gasparri naznačil Kroftovi (28. května 1920), že ani mírová smlouva s Maďarskem nemusí spory o slovenské diecéze urychlit.¹⁷ Vatikán dobře věděl, o čem hovoří – za necelý rok v březnu 1920 přišel první pokus bývalého císaře Karla I. o obnovu habsburské moci (nutno dodat, že s významnou podporou ostříhomského primase kardinála Czernocha) a na konci října téhož roku se situace opakovala. Apoštolský stolec ujistil československého vyslance, že Karlovy převraty nepodporuje a ani nevěří v jejich úspěch, ale Krofta si uvědomil, že nelze od Vatikánu v případě Karlova úspěchu očekávat nějakou protihabsburskou politiku, která by se postavila za zájmy Československé republiky.¹⁸ V okolí papežské diplomacie vykonávaly silnou lobistiku německé, polské a maďarské zájmy, a tyto katolické církvi jednoznačně příznivější země se přirozeně mohly těšit větší důvěře Apoštolského stolce.

Krofta proto naléhal do Prahy na aktivnější a příznivější politiku. Ministr zahraničních věcí Edvard Beneš byl sice zaneprázdněn poválečnými mírovými jednáními, přesto určitá pomalost ze strany Československé republiky se ukázala do budoucna jako značná chyba. V červnu 1921 totiž ze svého úřadu odešel msgr. Cerreti (jmenován nunciem v Paříži) a na jeho místo přišel msgr. Francesco Borgongini Duca. Tento muž nebyl nakloněn kompromisním jednáním, navíc k problémům přistupoval z konzervativních pozic všeobecných zásad katolické církve, jelikož se nevyznal detailně ve specifikách středoevropského prostoru. Krofta přitom celý rok vyvíjel značnou aktivitu, a to nejednou i bez pražských instrukcí, čímž se, obrazně řečeno, ocital na „tenkém ledu“ – viz jednání s Gasparriem z 10. prosince 1920 o možnostech odluky.¹⁹ Nic podstatného nevyřešila ani Bene-

vlastním jmenování profesorů na Katolickou teologickou fakultu a do generálních seminářů, řeholních představených, členů katedrálních kapitul atd. Státu se ponechávalo pouze právo vyslovit případné námitky politického rázu.

¹⁶ Vzorem pro toto opatření byl tzv. starokatolický zákon z období pruského kulturního boje z roku 1875. Srv. Huber, E. R., Huber, W. (Hrsg.), *Staat und Kirche im 19. und 20. Jahrhundert*, Bd. 2. (1848–1890), Berlin 1976, 669–670.

¹⁷ Archiv Národního muzea dále (ANM), K. Krofta, krabice 1, Deník II, s. 4–5.

¹⁸ Archiv Ministerstva zahraničních věcí (dále AMZV), Politické zprávy – Vatikán 1921, 3. politická zpráva z 12. 4. 1921.

šova návštěva Říma, při níž navštívil i Vatikán (7. února 1921), jakož i neoficiální návštěva prezidenta Masaryka z 15. července 1921.

Již od podzimu 1921 Vatikán zaujal poněkud tvrdší kurz.²⁰ Důvodem bylo více skutečností, nejvýznamnější však byl konflikt, způsobený vysvěcením bývalého katolického kněze Matěje Pavlíka prvním biskupem československé pravoslavné církve. Jeho svěcení v Jugoslávii a následné oficiální přijetí u československého vyslance Antonína Kaliny vyvolalo v Římě protesty. Vatikán v celé záležitosti viděl upřednostňování menšinových náboženských denominací nad většinou katolickou církví, jakož i neustálé pokusy o urážku Apoštolského stolce. Krofta protesty odmítal s poukazem na náboženskou svobodu, ale Vatikán ústy Borgonjiniho žádal ujištění, že vyslanec Kalina jednal bez přímých instrukcí z Prahy. Československá strana sice nehodlala tlaku ustoupit, ale celou záležitost vyřešila skutečnost, že Kalina opravdu přijetí biskupa Pavlíka-Gorazda nekonzultoval s ministerstvem zahraničních věcí a učinil vše z vlastní iniciativy.

V této poněkud nepříznivé situaci jednání víceméně ustrnula. Především byl v prosinci 1921 odvolán Kamil Krofta, který převzal vyslanecký úřad ve Vídni (odešel 16. prosince 1921) – československá diplomacie u Apoštolského stolce tak ztratila respektovanou osobu s vlivem, který už žádný československý diplomat na papežské okolí neměl.²¹ Kroftovým nástupcem se stal dr. Václav Pallier. Další jednání o sporných otázkách už nenabyla dřívější intenzity a spíše stagnovala. Určitou změnu kurzu znamenal i příchod nového papeže Pia XI.

4. Marmaggiho aféra

Nepružnost vatikánských jednání na počátku dvacátých let umožnila další eskalaci vzájemného osočování v osudném roce 1925. Československá republika podezřívala Apoštolský stolec z podpory snah o obnovu podunajské monarchie, což umocňovala skutečnost, že celá myšlenka nacházela zastání u význačných duchovních osobností jednotlivých zainteresovaných států. Centrem monarchie mělo být Maďarsko, kde se aktivoval kardinál Czernoch, spolupracovalo i Rakousko skrze kardinála Seipela, Bavorsko, Chorvatsko (organizace Ustaša v čele s Ante Paveličem) a, což bylo významné pro Československou republiku, slovenský nacionalista Vojtech Tuka se svojí organizací Rodobrana.

Výrazem nespokojenosti slovenských katolíků s nejasnou situací byl v únoru 1925 nevhodný pastýřský list slovenských biskupů, zakazující mj. církevní pohřby členů KSČ a sociální demokracie, členství v socialistických organizacích včetně Sokola atd. To jen vyostřilo slovenskou vnitropolitickou scénu, v níž se stále silněji ozývaly i nacionálně laděné hlasy.

¹⁹ Krofta, ač nebyl právník, se opíral o model odluhy brazilského typu a vatikánské představitele přesvědčoval o naprosté neodvratitelnosti odluhy, jelikož za ní stojí všechny hlavní

Pražská vláda mezitím na jaře 1925 dokončila návrh tzv. svátkového zákona, který měl zohledňovat zájmy všech vlivových složek společnosti. Ponechával tradiční katolické svátky (Vánoce, Velikonoce, svátek Cyrila a Metoděje), zaváděl ale i svátek Mistra Jana Husa, který mohl vyvolat další obnovení starších sporů. Při projednávání vládní předlohy se katolíci hlasitě nesouhlasně ozývali, podobně i Vatikán (s kterým nebyl svátkový zákon konzultován) oficiálně protestoval proti oslavám „kacíře a heretika“.²² Zatímco v českých zemích se spory omezily na diskuse v tisku a projevy v parlamentu, na Slovensku reagovali katolíci ostřeji. Přívrženci Hlinkovy slovenské ľudové strany (HLSL) odmítli sloužit mše u příležitosti prezidentových narozenin a v Nižné Sebeši u Prešova došlo dokonce k střetům s četnictvem.

Vládní předloha byla nakonec parlamentem schválena a vláda ihned převzala záštitu nad blízkými oslavami Husova svátku. Ty proběhly 6. července 1925 ve velkolepém duchu – slavnostního průvodu se zúčastnil prezident Masaryk, československá vláda a další nejvýznamnější státní představitelé. Na Pražském hradě zaválala místo státní vlajky zástava s husitským kalichem a zazněly nejednou ostře protikatolické projevy. Vatikán, který byl na otázku Husa vždy přecitlivělý, reagoval ihned. Pražský nuncius Marmaggi opustil Prahu a negativně referoval o celé záležitosti v Římě. Následně poslal slovenským hlinkovcům zvláštní dopis, v němž projevil plné uznání boji HLSL za jejich zájmy.²³ Stejně rozhodně reagovala i československá vláda – z Říma byl odvolán dr. Pallier a vzájemné legace byly omezeny na chargé d'affaires Eduarda Jelena z československé strany a tajemníka nunciatury msgr. Xaviera Rittera ze strany Apoštolského stolce.

5. Cesta k Modu vivendi

Přes kontinuální existenci vzájemných legací byly vztahy Československé republiky a Apoštolského stolce de facto přerušeny. Současně si ale obě strany uvědomovaly, že je nutné tuto nedůstojnou situaci co nejrychleji vyřešit. Celou záležitost ovšem komplikovala vzájemná nedůvěra a neochota ustoupit. Československá strana nebyla ochotna k ústupkům katolickým špičkám a Husovu otázku považovala za vnitřní věc republiky. Na druhé straně ale musela reflektovat vnitropolitickou i zahraničněpolitickou situaci. Ve volbách roku 1925 se pozice křesťanských stran posílily – Československá strana lidová získala navíc deset poslaneckých křesel, tj. 31 mandátů, HLSL z 11 křesel stoupla na 23, a podobně i křesťanské strany z německé a maďarské jazykové oblasti společně posílily na 17 poslaneckých křesel. Ovládly tak společně asi čtvrtinu parlamentu, což nebylo možné ignorovat. V mezinárodní politice potřebovala Československá republika

politické síly v zemi. Gasparri také ze začátku s provedením odluky počítal, i když Kroftovi naznačil, že oficiálně církev s odlukou souhlasit nemůže.

stále potvrzení a zajištění svých hranic skrze vatikánské potvrzení vnější delimitace diecézí a navíc čelila mezinárodní žalobě maďarských církevních prelátů, kteří se s podporou maďarské vlády dožadovali zcizeného majetku.

I Vatikán nechtěl konflikt zbytečně prodlužovat, ale principiální uraženost a neústupnost v otázce Husa ponechávaly vatikánskou diplomacii v nečinnosti. Závěr roku 1926 přinesl nakonec mírné oživení. Předchozí vstřícné kroky československé vlády v legislativní rovině (interkonfesijní zákon, který měnil přešlou právní úpravu, neboť ztěžoval vystupování z katolické církve a zamezoval hromadným výstupům, a tzv. kongruový zákon z roku 1926, který uznával duchovní jako státní zaměstnance a zavazoval se k jejich vydržování a financování jejich studia) a početní zvýšení zastoupení ministrů z křesťanských stran ve vládě (pět z celkového počtu patnácti ministrů) opravňovaly Vatikán k domněnce, že pražská vláda má zájem na urovnání sporu.

22. února 1927 navštívil československé vyslanectví u Apoštolského stolce místní český kněz a naznačil, že atmosféra je příznivá k navázání neoficiálních jednání o úpravě vztahů.²⁴ Postup přibližování neoslabily ani vatikánské výhrady vůči Benešovým názorům o činnosti kurie za 1. světové války.²⁵ Latentním problémem ovšem zůstávala otázka Jana Husa. Apoštolský stolec se rozhodl vyslat na sondážní jednání do Prahy velice významného diplomata, podtajemníka pro mimořádné církevní otázky, msgr. Pietra Ciriaciho, tj. natolik důležitého muže, že bylo nutno chápat toto gesto jako velmi vstřícný krok. Prelátova první mise trvala od 29. března do 13. dubna 1927. Setkal se s ministrem zahraničních věcí Edvardem Benešem i předsedou vlády Antonínem Švehlou, ale především jednal se staronovým vyjednávačem Kamilem Kroftou. Již od počátku se ukazovalo, že hlavní překážkou případných jednání bude forma budoucích oslav svátku Mistra Jana Husa. Ciriaci zdůraznil, že dokud se tento problém nevyřeší, nelze předpokládat ani posun v dalších otázkách.

Pokud bychom diskuse o problematice Husových oslav chtěli rozvrhnout, vznikly by nám hlavní tři fáze: První fáze – oslava „kacíře a heretika“ Husa je těžkou úražkou Apoštolského stolce a nelze ji připustit. Druhá fáze – Ciriaci ustoupil a souhlasil s tím, že oslava je sice přípustná, ale bez vládní záštity a účasti. To ale naopak odmítl Krofta. Třetí fáze – Krofta navrhl ústupek, že by československá strana dala záruku, že při oslavách nebudou protikatolické projevy. To ale považoval Apoštolský stolec za nedostatečné; Hus sice v sobě bezesporu nesl mravní odkaz a byl symbolem národního uvědomění, ale v poválečných letech byl také výrazem tendencí hnutí „Weg von Rom“. Nelze jednat o navázání přátelských vztahů, jak poukazoval Vatikán, pokud se veřejně demonstruje souhlas s pro-

²⁰ Srv. Dejmek, J., *Počátky diplomatických vztahů*, s. 243.

²¹ M. Niederle, AMZV, PZ Vatikán 1921, 12. polit. zp. z 3. 1. 1922.

tikatolickým hnutím. Pro Vatikán to byla otázka principu. Ciriaci by raději připustil, aby se vláda neúčastnila žádných oslav, tj. ani svátku tisícího výročí smrti svatého Václava či oslav moravských věrozvěstů Cyrila a Metoděje. To vše jen potvrzuje, jaký důraz Vatikán na celou otázku kladl.

Vzájemná neústupnost vedla k neúspěchu prvních jednání a negativním referencím Ciriaciho ve Vatikánu, i když podle mínění Krofty byl vatikánský emisar poněkud zvklán ve správnosti trvat na nekompromisním protihusovském stanovisku.²⁶

Husovy otázky se týkala i druhá Ciriaciho návštěva, která proběhla od 3. do 23. května 1927. Ciriaci požadoval písemné vyjádření o způsobu Husových oslav, jak bylo naznačeno v dopise státního sekretáře Gasparriho z listopadu 1926. Ministr Beneš inicioval vznik komise, která již 13. května vypracovala pro Vatikán návrh vládní odpovědi, který potom Ciriaci v přepracované verzi předal v Římě. Problém se tím ale nevyřešil – zůstával zásadní rozdíl stanovisek. Vatikán projevil veliké zklamání nad československou odpovědí a naznačil, že za současné situace nelze v jednáních pokračovat.²⁷ Obě strany věděly, že rozhodující pro další pokračování rozhovorů bude způsob, jakým proběhnou Husovy oslavy v roce 1927.

Chargé d'affaires Jelen viděl, že pro záchranu rozhovorů je důležité, aby i československá strana projevila dobrou vůli a přišla s plodnou iniciativou. Apeloval do Prahy, aby do Říma přijel československý delegát, který by dal Vatikánu jasně najevo, že Praha stojí o pokračování rozhovorů a o co nejčasnější vyřešení problémů.²⁸ V Praze rozhodli, že do Říma pojede opět zkušený vyjednávač Kamil Krofta a spolu s ním vrchní rada církevně-politického oddělení zahraničního úřadu Arnošt Roztočil. K odjezdu ovšem nedošlo kvůli nótě, kterou 2. července 1927 předal Apoštolský stolec československému vyslanectví. Obsahovala tři základní požadavky, které by bylo nutné splnit ještě před tím, než by byly obnoveny oficiální rozhovory. Konkrétně měl průběh oslav Husova svátku v roce 1927 proběhnout nekonfliktním způsobem, dále měla Praha odeslat zprávu popisující způsob oslav a nakonec měla československá strana podat oficiální výzvu k navázání normálních diplomatických styků. Bylo zřejmé, že tato neuvážená iniciativa slibně se vyvíjející situaci jen zkomplikovala. Již dříve se totiž vědělo, že vláda oslavy v roce 1927 značně omezí, a proto se Vatikán nemusel obávat větších provokací. Navíc předložení oficiální výzvy k navázání normálních diplomatických styků by ve skutečnosti znamenalo, že československá strana uznává, že krizi v dosavadních vztazích způsobilo pouze její jednání. Československá diplomacie reagovala velmi podrážděně (viz rozhovor ministra Beneše s tajemníkem pražské nunciatury Ritterem, který měl referovat o Husových osla-

²² Křen, J., a kol., c. d., s. 168.

²³ Tamtéž.

vách v Římě, 29. července 1927²⁹). Snad jen snaha hlavních vyjednávačů Ciriaciho a Krofty nedovolila, aby znovu došlo k prohloubení krize. Cesta k oficiálním jednáním zůstala tedy otevřená.

Praha považovala nótu z 2. července 1927 za odvolanou a po kladném vyjádření Vatikánu k průběhu Husových slavností vyslala konečně do Říma své vyjednávače. Dnem zahájení oficiálních jednání se stal 2. srpen 1927. Bohužel možnost skutečného řešení důležitých otázek byla neustále blokována dvěma instrumentálními překážkami – vydáním dokumentu, který by ukončoval předešlý spor a zajišťoval do budoucna, že nedojde k oslavám Husova svátku pro Vatikán urážlivým způsobem, a otázka návratu nuncia Marmaggiho do Prahy. Pokud se podíváme na oba diskutované body s určitým odstupem, celá záležitost se nám nutně musí jevit jako nepodstatná, obě strany však nebyly schopny bez jejich vyřešení postoupit dále. Vatikán chtěl, aby si obě strany vyměnily nóty ukončující spor a zaručující, že svátek slavený formou z roku 1927 bude i pro příští roky „maximem“, které se bude ještě zlepšovat. Československá strana by naopak nejradyji začala jednat bez formálního ukončení sporu, tj. bez nót. Ministr zahraničních věcí Edvard Beneš velmi dobře věděl, že písemný závazek „maxima“ způsobu oslav by mohl dát do rukou Vatikánu možnost „udělovat známky z dobrých mravů“ a, v případě nedodržení hledisek „dle římských ultramontánních měřítek, styky opět přerušit.“³⁰ Československá strana zřetelně naznačila, že písemný závazek Vatikánu přijatelného způsobu Husových oslav očekávat nelze, neoficiálně ale byl Apoštolský stolec ujištěn, že do budoucna se nemusí ničeho provokativního obávat. I otázka Marmaggiho návratu se stala zdrojem stálého taktizování. Československá diplomacie argumentovala, že jeho návrat by vyvolal u veřejnosti nepokoje, mohlo by dojít k demonstracím atd. Pro Vatikán byl ovšem návrat nuncia otázkou mezinárodní prestiže, takže došlo k licitování: Vatikán byl ochoten přijmout československé řešení ukončení sporu bez nót, za to ale očekával krátkodobý návrat Marmaggiho. Československá neústupnost v otázce Marmaggiho však jednání komplikovala, a proto se Krofta rozhodl, že bude lepší se navrátit do Prahy a tam vyjednat nové instrukce. 11. srpna 1927 sdělil tedy Krofta státnímu sekretáři Gasparrimu, že odjíždí pro další instrukce do Prahy. Paradoxně krátce nato obdržel Benešovu depeši, že je československá strana ochotna přistoupit na vatikánské řešení, tj. že by Marmaggi přijel odevzdat propouštěcí listiny (letters de rappel). Krofta tedy dal vatikánským diplomatům najevo, že lze tuto otázku úspěšně vyřešit a odjel do vlasti. Atmosféra jednání tak získala příznivější vyhlídky a otevřela se cesta ke skutečným rozhovorům o podstatných věcech.

²⁴ Srv. Dejmek, J., Československo-vatikánská jednání o Modus vivendi. In: Český časopis

Pražský Kroftův pobyt se ovšem protáhl. 1. listopadu oznámil Jelen Ciriacimu, že československá strana je připravena rychle ukončit sporné otázky. Situace se ale změnila. Ciriaci ustoupil do pozadí a hlavním vyjednávačem se opět stal navrátilivší se sekretář Borgongini Duca. Tento církevní prelát nebyl ochoten ustoupit ani v otázce písemné výměny nót, ani Marmaggiho návratu. Hrozilo, že jednání skončí ve slepé uličce. Vatikán spojoval otázku zahájení jednání o podstatných problémech s návratem Marmaggiho. Naopak československá diplomacie se snažila upřednostnit zahájení projednávání konkrétních otázek a Marmaggiho kauzu odložit až po jejich vyřešení se záměrem, že Vatikán raději ustoupí s prosazováním Marmaggiho, než aby zničil již dojednané záležitosti.

Vatikán dal skutečně nakonec přednost započetí jednání a věřil, že se mu v jejich průběhu podaří československou stranu ovlivnit. Proto předběžně souhlasil s příjezdem Krofty z Prahy. Druhá Kroftova mise začala 6. prosince 1927. Prozatím se odsunulo projednávání možnosti Marmaggiho návratu a finálního textu nót upravujícího roztržku způsobenou Husovým svátkem a těžiště rozhovorů se mohlo soustředit na samotný text Modu vivendi.

První kolo rozhovorů proběhlo 7. prosince 1927. Podkladem jednání byl československou stranou vypracovaný předběžný text, který měl osm bodů (paragrafů). První bod stanovil, že žádná část československého území nebude pod církevní jurisdikcí v zahraničí sídlícího cizího státního příslušníka. V této otázce se obě strany ihned shodly. Odlišnost stanovisek se naopak projevila v případě vytvoření komise, která by měla řešit rozdělení církevního majetku, který byl pod nucenou správou. Zatímco Vatikán trval na čistě církevní komisi s poukazem na to, že se jedná o vnitrocírkevní záležitost, československý zástupce trval na komisi smíšené, jelikož tento majetek podléhá rovněž i obecným československým zákonům. Prozatím tedy nedošlo ke shodě.

Shoda panovala v případě druhého bodu, který předpokládal vnitřní rozhranění diecézí. U třetího bodu, který se týkal otázky řeholníků, Vatikán souhlasil s československým požadavkem, aby vznikly národní provincie a v jejich čele byli ustanoveni představení, kteří budou mít československé státní občanství. Pokud by bylo zřízení provincie nemožné, budou tito řeholníci a jejich řeholní domy spadat jurisdikčně přímo pod generálního představeného. Vatikánský diplomat ale odmítl požadavek, aby všichni řeholníci na území Československé republiky měli československé státní občanství (ČSR se především obávala negativního působení maďarských premonstrátů), neboť by to omezovalo činnost řeholí. Dále se vyjednávači dohodli, že pro vzájemnou odlišnost stanovisek nebude v konečném dokumentu řešena otázka státního potvrzování opatů.

V citlivé otázce patronátních práv, kterou řešil čtvrtý bod, se obě strany shodly na tom, že budou převedeny ze zahraničních právnických osob na československé. Dále se probíral problém nominací církevních představených. Kandidáta na

příslušný úřad měl navrhnout Vatikán a oznámit ho potom československé vládě, která dodala svůj případný souhlas. Apoštolský stolec ale trval na tom, že vládní námítky mohou být pouze rázu politického a nemohou být chápány jako formální právo veta. Co se týkalo církevních úřadů, pro které byla povinnost státního souhlasu s kandidátem, připouštěl Vatikán úřad arcibiskupa, biskupa, svěřícího biskupa s právem nástupnictví (*cum iure successionis*) a armádního ordináře, odmítal ale vztahovat povinnost schválení i pro apoštolského administrátora. Spor byl proto přesunut na další kolo jednání.

V pátém bodě československá strana požadovala součinnost státu při jmenování prvních hodnostářů katedrálních a kolegiálních kapitul. Vatikán toto právo odmítal s odůvodněním, že tito nedosahují svojí důležitostí nutnosti státního vměšování. Potom ovšem postrádal opodstatnění následující šestý paragraf, který naopak ponechával církvi volnost jmenování zbývajících kanovníků. Zásadní nesusouhlas také Vatikán vyslovil s požadavkem, aby všichni kanovníci skládali slib věrnosti republice – Borgongini poukázal na to, že jejich představení, tj. biskupové, již skládají slib věrnosti i za tyto nižší církevní preláty. Tyto neshody vedly nakonec k domluvě, že oba paragrafy nebudou do finálního dokumentu zařazeny.

Bez dohody zůstal i sedmý bod, který se zabýval podřízeností církevního majetku obecným československým zákonům (šlo zejména o uznání zákonů o pozemkové reformě). Vatikán naopak chtěl od československé strany výslovnou formulaci uznání vlastnického práva církevních právnických osob k majetku na území republiky.

Osmý bod měl pouze konstatovat, že za účelem provedení těchto úprav se bude pokračovat v diplomatických stycích, což ale oba vyjednávači uznali za zbytečné výslovně v textu zmínit. Tím i první kolo rozhovorů skončilo.

Druhé a zároveň i závěrečné kolo jednání proběhlo 9. prosince 1927. Opět vyjednávači probírali bod po bodu, ale jelikož ve většině již panovala shoda z předešlého jednání, šlo především o precizaci závěrečného dokumentu.

Co se týče prvního bodu, opět nedošlo k jednoznačné shodě ohledně majetkové komise, proto nakonec vznikly komise dvě. Dále se dohodlo, že zahraniční preláti dostanou za zabavený majetek odškodnění. Krofta posléze rezignoval na požadavek československého občanství pro všechny řeholníky na československém území (bod druhý). Trval ale stále na právu státního souhlasu (nominální spoluúčasti státu) při jmenování apoštolských administrátorů; v závěrečném dokumentu však československá strana na tento bod rezignovala. Shoda panovala u přísahy již dohodnutých církevních prelátů, později se strany dohodly na jejím doslovném znění.

Vatikánský vyjednávač se na závěr ještě pokoušel prosadit dodatečné body (navrácení slovenských církevních škol či zabraných kostelů), ale Krofta byl v těchto věcech neústupný. Proto zůstalo u těchto dohodnutých bodů a okruh řešených otázek se již nerozšiřoval. Záhy se vyjasnila i otázka výměny nót, které

by ukončovaly roztržku z roku 1925. Vatikán byl ochoten netrvat na dosud požadované vsuvce o Husovi, a proto byly nóty ihned vzájemně vyměněny.³¹ Spor ohledně případného návratu Marmaggiho zůstal nevyřešen, ale obě strany už nepřipustily, aby ohrozil důležitější dohodu Modu vivendi.³²

Dohodnuté podmínky soužití, známé do budoucna pod názvem Modus vivendi, bylo třeba ještě potvrdit na nejvyšší úrovni. 20. ledna 1928 s nimi souhlasila ministerská rada, 31. ledna poslala československá strana svůj souhlas do Říma a 2. února zaslal svojí potvrzující nótu i Apoštolský stolec. Modus vivendi se stal skutečností.

6. Modus vivendi – zhodnocení a obsah

Modus vivendi, v plném znění Modus vivendi inter Sanctam Sedem et Rempublicam Cecoslovacam, je v podstatě dohodou upravující některé oblasti, které se týkají společných otázek státu a církve. Nejedná se o konkordát, tj. obecně závaznou mezinárodní smlouvu, která řeší všechny sporné otázky, ale spíše o tzv. pactum de contrahendo, vzájemnou dohodu mezi Československou republikou (zastupovanou ministrem zahraničních věcí) a Apoštolským stolcem (zastupovaným státním sekretářem) o některých otázkách. Proto k jeho schválení stačil souhlas ministerské rady a ne parlamentu, jak je tomu v případě konkordátu. Modus vivendi nemá normativní charakter, tj. nemění automaticky československou legislativu v řešené oblasti, jako spíše zavazuje československou vládu změnit legislativu v duchu znění dohodnutého textu. Další sporné otázky, kterých se Modus vivendi netýká, nadále upravují starší zákony (zvl. zákonné úpravy z roku 1874³³), byť zde Apoštolský stolec postupně prosadil svoji autonomii (např. v otázce schvalování opatů, kapitulních a katedrálních kanovníků apod.).

Oficiální text Modu vivendi je ve francouzském jazyce a obsahuje šest paragrafů, které vykrytalizovaly jako kompromisní ujednání z původních osmi paragrafů přípravného textu, o němž ve dnech 7. a 9. prosince jednali Kamil Krofta a Francesco Borgongini Duca.

Obsah Modu vivendi. První paragraf řeší nejpálčivější otázku československé zahraniční politiky, tj. vnější delimitaci diecézí. Stanoví, že žádná část Československé republiky nebude spravována zahraničním ordinářem, jakož i žádná československá diecéze nebude mimo hranice ČSR. Obě strany do budoucna zavazuje, aby se dohodly na novém ohraničení a dotaci diecézí, k čemuž budou

³¹ Nóty ukončující spor nesly dřívější datum, konkrétně 8. 12. 1927.

³² Podrobný popis a analýzu diplomatických jednání podává především Dejmek, J., Československo-vatikánská jednání o Modus vivendi 1927–1928. In: ČČH 92/1994, s. 268–285, z něhož jsem čerpal největší množství informací.

³³ Srv. Tretera, J. R., Stát a církev v české republice, Praha 2002, s. 31–33.

do dvou měsíců zřízeny na sobě nezávislé komise (tj. jedna čistě církevní složená z nuncia a zástupců zainteresovaných diecézí a druhá ze zástupců církevních a státních odborníků).

Druhý paragraf se týká problému církevního majetku. Jednalo se zejména o majetek pod tzv. nucenou správou (tj. církevní majetek na Slovensku, který už v roce 1919 ministr pro slovenské záležitosti Vavro Šrobár svěřil pod správu zvláštní likvidační komise, aby nedošlo k jeho zcizení či přesunům ze strany maďarských prelátů). Podle vládního rozhodnutí z roku 1926 tyto statky byly předány nové církevní komisi v čele se slovenským biskupem Pavlem Jantauschem. Druhý paragraf tedy legalizoval reálný stav. Církevní komise měla spravovat celý shromážděný majetek prozatímně, až do delimitace, o které hovoří článek předešlý.

Třetí paragraf upravuje otázku řeholníků a řeholních domů. Především vyvazuje veškeré řádové provincie na území Československé republiky z pravomoci zahraničních řeholních představených (každá řehole musela mít vytvořenu svoji vlastní národní provincii na území ČSR). Pokud by její vytvoření nebylo možné (např. pro malý počet členů či řeholních domů), budou tito řeholníci podléhat přímo pod generálního řeholního představeného. Dále se stanovilo, že představení provincie (provinciálové) a představení řeholních domů, které spadají přímo pod generální dům, musí mít československé státní občanství.

Čtvrtý paragraf řeší složitý nominační spor. Československá republika rezignovala na právo jmenovat biskupy, ponechávala ho Apoštolskému stolci, ovšem s podmínkou, že Apoštolský stolec jí sdělí jméno předpokládaného kandidáta a ona bude mít právo se k němu vyslovit. Československá vláda mohla vznést námitky rázu politického, tj. vznést výhrady ke kandidátovi, pokud by byl pro republiku politicky nevhodný a nebezpečný. Tento paragraf vyjmenovává některé možnosti politické námitky, např. činnost iredentistickou a separatistickou, ale tyto politické námitky mohly být samozřejmě různé. Toto ustanovení se týká arcibiskupů, biskupů, světcích biskupů s právem nástupnictví a armádního ordináře. Dále se obě strany zavázaly, že jednání o kandidátech budou vedena v tajnosti. Na závěr paragraf zpřesňuje ustanovení o armádním ordináři – pokud bude zachována duchovní správa v armádě, potom se přihlíží při jeho jmenování i k výhradám vojenského rázu.

Pátý paragraf výslovně stanoví text přísahy, kterou musí výše uvedení církevní preláti složit. Uvádím zde latinské i české znění:

„Iuro et promitio i sicuti decet Episcopum fidelitatem Reipublicae Cecoslovacae necnon nihil me facturum, quod sit contra salutem, securitatem, integritatem Reipublicae.“

„Přisáhám a slibuji, jak se sluší biskupovi, věrnost republice Československé a že nic neučiním, co by bylo proti blahu, bezpečnosti a celistvosti republiky.“

Šestý paragraf zavazuje Československou republiku, aby se postarala o přizpůsobení československé legislativy výše uvedeným ustanovením.³⁴

Výsledný text Modu vivendi byl poměrně krátký a neřešil velkou šíři problémů, které mezi Československou republikou a Apoštolským stolcem stály. Tato politická dohoda znamenala ovšem překonání vzájemné nedůvěry a stala se možností řešit i další případné spory cestou jednání, a ne konfrontací. V tom byl její největší vklad a v tomto světle je nutno na toto završení osmileté činnosti československé legace ve Vatikánu pohlížet.

7. Závěr

Modus vivendi byl přijatelným kompromisem, který řešil ty otázky, na kterých bylo možné se dohodnout. Tak celou záležitost chápaly jak obě vyjednávací strany,³⁵ tak i československá odborná veřejnost. Ač se zástupci vlády, a zejména ministr zahraničních věcí Edvard Beneš, obávali negativního ohlasu zainteresovaných odborníků a socialistických stran, nenalezneme jednoznačně odmítající stanovisko.³⁶ I když se další vztahy církve a státu nevyvíjely jednoznačně pozitivně (konflikty s novým nunciem Ciriacim apod.), stát a církevní špičky nadále spolupracovaly v řešení dalších otázek a celkový pohled na soužití církve a státu lze hodnotit jako vstřícné a konstruktivní.

Resumé

Studie se pokouší zmapovat etapu hledání pravidel soužití, přijatelných pro Československou republiku i Apoštolský stolec, a poukázat na příčiny a okolnosti jednotlivých událostí, jež vyvrcholily závěrečnou výměnou mezistátních nót v roce 1928. Zabývá se vnitropolitickou situací po vzniku Československé republiky, počátky diplomatických vztahů mezi Československou republikou a Apoštolským stolcem a jednotlivými kroky, které vedly k Modu vivendi. Výsledný text Modu vivendi byl poměrně krátký

³⁴ Celý text Modu vivendi, i s nótou ministra zahraničních věcí E. Beneše, lze nalézt v českém překladu in: *Zahraniční politika 1928*, I. díl, s. 97 an nebo v originální francouzské verzi in: *Hobza, A., Modus vivendi*, Praha 1930, s. 21–24. Podrobnějším rozbořem Modu vivendi se zabývá zejm. *Hobza, A., Modus vivendi*, Praha 1930 – zde je ovšem třeba přihlídnout k podjatosti autora, který patřil k nesmířitelným bojovníkům proti konkordátní dohodě – a dále je důležitý text K. Krofty in: *Zahraniční politika 1928*, I. díl, s. 102–107.

³⁵ Při závěrečném rozhovoru s Piem IX. 17. prosince 1927, řekl papež K. Kroftovi, že finální ujednání je československým vítězstvím, ale vítězstvím, kde není poražených. *Dejmek, J., Čs.-vatic. jednání*, s. 282.

³⁶ Srv. hodnocení A. Hobzy, buď *Modus vivendi*, *Zahraniční politika 1928*, s. 106–107, či již v citovaném *Modu vivendi*, Praha 1930, s. 19 atd.

a neřešil velkou šíři problémů, které mezi Československou republikou a Apoštolským stolcem stály. Tato politická dohoda znamenala ovšem překonání vzájemné nedůvěry a stala se možností řešit i další případné spory cestou jednání, a ne konfrontací. V tom byl její největší vklad a v tomto světle je nutno na toto završení osmileté činnosti československé legace ve Vatikánu pohlížet.

Summary

Modus vivendi

The paper tries to explore the period of search for reciprocal coexistence rules acceptable for both the Czech Republic and the Holy See, and also to outline the causes and circumstances of the individual events culminating in the eventual exchange of international notes in 1928. It further describes the home political situation after the independent Czechoslovak Republic came into being, as well as the launch of diplomatic relations between Czechoslovakia and the Holy See, and the individual steps leading to Modus Vivendi. The resulting text of Modus Vivendi was short indeed, and it did not deal with a plenty of troubles arisen between Czechoslovakia and the Holy See. However, this political agreement signified overcoming mutual distrust, and it gave possibilities of solving other conflicts to come via negotiations in place of confronting. That was its major benefit and the climax of the eight-year activity of the Czechoslovak legation in Vatican is to be considered as such in the light of the aforementioned.

Zusammenfassung

Modus vivendi

Der Aufsatz versucht, die Etappe der beiderseitigen Suche nach den Regeln des Zusammenlebens aufzuzeichnen, die annehmbar für die Tschechoslowakische Republik sowie für den Heiligen Stuhl wären, und gleichzeitig auf Ursachen und Umstände der einzelnen Ereignisse hinzuweisen, die ihren Höhepunkt in dem Austausch der zwischenstaatlichen Noten im Jahre 1928 erreicht haben. Autor befasst sich mit der innerpolitischen Lage der Tschechoslowakei, den Ansätzen der diplomatischen Kontakte zwischen der Tschechoslowakei und dem Heiligen Stuhl und mit den einzelnen Schritten, die bis zum Modus vivendi führten. Die Endfassung von Modus vivendi war ziemlich kurz und lieferte keine Lösung in vielen Problemen, die im Verhältnis der Tschechoslowakei zum Heiligen Stuhl präsent waren. Diese politische Vereinbarung bedeutete jedoch eine Überwindung des gegenseitigen Misstrauens und war eine Grundlage für künftige Lösung von Problemen durch Verhandlung anstatt durch Konfrontation. Das war der wichtigste Beitrag und in diesem Lichte muss man auch die achtjährige tschechoslowakische Legation in Vatikan betrachten.

Riassunto**Modus vivendi**

Lo studio cerca di descrivere la tappa nella quale si cercavano le regole di convivenza accettabili sia per la Cecoslovacchia sia per la Santa Sede, e di sottolineare le cause e le circostanze degli singoli eventi che culminarono con lo scambio delle note diplomatiche nel 1928. S'occupa della situazione interna dopo la proclamazione della Repubblica Cecoslovacca, gl'inizi delle relazioni diplomatiche fra la Repubblica Cecoslovacca e la Santa Sede e i passi che conducevano al Modus vivendi. Il testo finale del Modus vivendi era relativamente breve e non dava risposta a molti problemi che avevano diviso la Cecoslovacchia e la Santa Sede. Quest'accordo politico significava comunque il superamento della reciproca sfiducia e offrì possibilità di risolvere altri problemi negoziando anzi che in confrontazione. Questo suo aspetto é il più importante e da questo punto di vista si deve guardare la conclusione delle attività di otto anni svolte dalla legazione cecoslovacca nel Vaticano.

O autorovi

PhDr. Drahomír Suchánek (nar. 21. 8. 1972), vystudoval teologii na KTF UK a mezinárodní vztahy a světovou politiku na FF UK. V současné době působí jako interní doktorand Semináře obecného středověku FF UK a vědecký pracovník Výzkumného centra pro dějiny vědy AV ČR.. Soustřeďuje se na vztahy církve a státu, dějiny středověku a dějiny lékařství a zdravotnictví.

PhDr. Drahomír Suchánek (born on August 28, 1972): graduated in Theology from the Charles University, College of Catholic Theology, and also from the College of Arts, in International Relations and Global Politics. Presently working as an internal assistant of General Middle-Ages Seminar, College of Arts, Charles University, and also as a scientific worker of the Research Center for History of Science of the Science Academy of the Czech Republic. He especially places his concentration at the Churches-State relations, Middle-Ages History, and Medicine & Health History.

PhDr. Drahomír Suchánek (geb. 21. 8. 1972), absolvierte Theologie an der Katholischen Theologischen Fakultät der Karlsuniversität und das Studium der Internationalen Beziehungen und Politik an der Philosophischen Fakultät der Karlsuniversität in Prag. Zur Zeit ist er als interner Doktorand des Seminars für Mittelalter an derselben Fakultät und als wissenschaftlicher Mitarbeiter des Zentrums für Wissenschaftsgeschichte der tschechischen Akademie der Wissenschaften tätig. Sein Schwerpunkt liegt in Bereichen Staat-Kirche

Verhältnis, Mittelaltergeschichte und Geschichte der Medizin und des Gesundheitswesens.

PhDr. Drahomír Suchánek (nato 21-8-1972) è laureato in teologia dalla KTF UK e in relazioni internazionali e politica mondiale dalla FF UK. Oggi è dottorante di ricerca nel Seminario degli Studii medioevali della FF UK e membro del Centro per la ricerca della storia di scienze della AV ČR. Si concentra alle relazioni fra le Chiese e lo Stato, alla storia del Medioevo e alla storia di medicina.

K dějinám církevních chudinských fondů v českých zemích

PhDr. Ing. Karel Šrédl

Jako všude jinde, tak i v českých zemích dalo křesťanství první podnět pro myšlenku dobročinnosti a chudinské péče. Původně měla chudinská péče ráz výhradně charitativní. Šlechta, různé korporace a ne v poslední řadě duchovenstvo se snažily o zmírnění bídy udílením almužen. Velký vliv na další vývoj chudinství měly křížové výpravy a s nimi spojené pohyby vojsk a poutníků na dálný východ, které bezděky vyvolaly zřizování útulen, hospitalů a nemocnic pro ty, kteří z východu přivlekli nakažlivé nemoci. Tyto špitály a útulny měly všeobecný ráz, což odpovídalo jich původu a účelu pojmout chudé nemocné a ozebračené do svojí ochrany bez rozdílu stavu, stáří a příslušnosti. Kdo se ocitl v nouzi, byl přijat, aniž bylo tázáno, odkud přichází.

Už v Riegerově díle „*Materialien zur alten und neuen Statistik von Böhmen*“¹ se uvádí, že již první křesťanský kníže Bořivoj v 9. století zřizoval ve své zemi ústavy (stravovny), v nichž se dostávalo jeho chudým poddaným almužny.

Později, ve století 14. a 15. se tvořily již spolky ze světských členů, různých stavů, cechů a branží, které pořádaly sbírky mezi sebou i veřejně dům od domu na podporu chudých a nemocných. Z těchto sbírek udílel takový spolek sám almužny, nebo je odváděl klášterům k podělování a stravování chudých, popř. i ošetřování nemocných. Chudí se scházeli u kostelů a klášterů, kde dostávali buď peníze ze sbírek při bohoslužbě konaných, nebo stravu z klášterní kuchyně, kde bylo z milodarů už předem na to pamatováno. Na takový způsob podpory si zvykla chudina nejen městská, nýbrž dostavovali se pravidelně chudí i z venkova, a do jejich řad se mísila různá podezřelá individua, zaháleči, tuláci a vůbec živly štitící se práce, které všemožně zneužívaly lidumilné činnosti, a tak povstávaly bezděky davy žebráků „z povolání“.

Tomuto zlořádu učinil první přítrž patent císaře Ferdinanda I. z 15. října 1552 a další patenty z 3. listopadu 1662 a 8. dubna 1682, které tvořily říšský policejní řád a daly podklad dalšímu vývoji chudinského zákonodárství i v korunních českých zemích. V nich se již promítá chudinství ve veřejném světle a jsou důležitým mezníkem v historii chudinství, neboť je jimi stanovena již řada předpisů proti žebratě

¹ Viz svazek II z roku 1787, str. 319 a násl. (Praha a Lipsko)

a pod přísnými tresty byla uložena povinnost vrchnostem, obcím a měštům starat se o své chudé usedlíky, pečovat o chudé nemocné ve vlastních ústavech, i o veřejný pořádek v tomto oboru vůbec.

Patent z r. 1552 připouští ještě žebrotu potud, pokud chudé obce nejsou s to uživit všechny své chudé, a dovoluje jim tyto přebytné chudé opatřit průkazem, „žebráckým pasem“, na nějž by směli i v cizích obcích žebrať.

Patentem z r. 1596 bylo vrchnostem a měštům nařízeno zřizovat podle možnosti a potřeby vlastní nemocnice a chudobince.

Patent z r. 1695 zakazuje však veškerou žebrotu a zavazuje vrchnosti, aby své poddané, města a obce pak své usedlíky, obzvláště i zmrzačené vojáky a osoby zchudlé bez rozdílu stavu, pohlaví a stáří, zabezpečovali. Úřadům byl uložen přísný dohled nad potulnými osobami, zbraně schopní muži byli zařazováni k vojsku, neschopné osoby zatýkány a práce se štítící jinak schopné osoby byly přidržovány k těžkým pracím.

Patenty Karla VI. z r. 1724 pro rakouské země pod Enzí, z r. 1723, 1725 a 1728 pro všechny rakouské země, znamenající již soustavnou úpravu veřejného chudinství, se však nevztahovaly na historické české země. Nařizují budování chudinských ústavů, učilišť, pracovních domů pro vysloužilé vojáky, nemocnic pro nevyléčitelně nemocné, ustavení zvláštních komisí pro sbírky na chudé v kostelích i soukromých domech za účelem pravidelných almužen. Patenty stanoví už i jakýsi stálý chudinský důchod z pokut. V nich nalézáme už zásadu, která váže chudinské břemeno na obecní příslušnost, ačkoli z valné části ještě i na poměr k vrchnosti. Pro chudé a nemajetné byl vydán zákaz sňatku.

Tyto směrnice chudinské péče byly pak průběhem krátké doby dále vyvinuty a byly za Marie Terezie v „*Bettlerschub und Verpflegsordnung*“ z 22. listopadu 1754 přesně formulovány pro všechny dědičné země. Ve zmíněném řádu byla vyslovena zásada o nároku na chudinské zaopatření oněch osob, které se v té které zemi usadily a v některé její obci nabyly řádně občanského práva, nebo jako bezdomovci provozovaly řádně svoji živnost, a tím přispívaly na potřeby obce. Tito občané, kteří propadli nouzi, měli být podporováni a v nemoci ošetřováni v místě pobytu „*ab erario communi civitatis vel loci*“. Pouzí usedlíci získali nárok na chudinskou péči po desetiletém nepřetržitém pobytu v obci, popř. po desetileté službě u vrchnosti. Osoby, které nenabyly desetiletým pobytem nikde nárok, případnou do péče svého rodiště. Pro invalidy byly zřizovány zvláštní invalidovny na základě patentu z 28. března 1750.

Zákaz sňatků nemajetných osob z doby Karla VI. byl obnoven a zostřen tím, že zbraně schopný manžel byl odveden k vojsku, jinak byli oba manželé přísně trestáni.

Nové období nastalo v zákonodárství a organizaci ve věcech chudinských za císaře Josefa II., který položil základy chudinských zařízení pro všechny pozdější doby. Po nepatrných změnách a doplňcích, zvláště co do nabytí a pozbytí domov-

ského práva, vyvíjela se pozdější zákonná úprava chudinství na základech Josefa II. položených, takže jeho všeobecné zásady formulované pozdějšími zákony přešly *stante lege* i do našeho nově zřízeného státu r. 1918.

Je příznačné, že právě na českém území našel Josef II. vzor pro racionální úpravu chudinství, a to v zařízení hraběte Bouquoye na jeho statcích a panstvích v Čechách. R. 1779 založil Bouquoy na všech svých panstvích „spolek lásky k bližnímu“, jehož účelem bylo pomáhat chudým a zámožné povzbuzovat k dobročinnosti. Každé panství bylo rozděleno na tolik okresů, kolik tam bylo farností, a správou chudinského okresu byl pověřen farář, tzv. jeden otec chudých volený z farníků a účetní. Farář řídil sbírky pro farní chudinský fond, otec chudých je přijímal a oba společně je rozdělovali, účetní vedl záznamy o příjmech a vydáních (účty). Hlavní dozor měla vrchnost.

R. 1782 byl Bouquoy pověřen zavedením „chudinského institutu“ pro celou říši, takže mezi léty 1782-1787 byla provedena organizace farních chudinských institutů (fondů) ve všech zemích koruny české. Stávající chudinská zařízení v Čechách byla prohlášena za veřejná a jejich majetek byl převeden na chudinský institut. Zavedení ústavů chudých na českém venkově stejně jako i na Moravě a ve Slezsku bylo nařízeno dvorními dekrety ze dne 16. a 22. května 1783 a pro zachování stejného postupu a systému byla později dvorním dekretem z 21. července 1846 č. 23.753 vydána zvláštní instrukce.

Sbírky soukromé i veřejné, kostelní a podomní byly nadále vydatněji a účelněji prováděny, zvláště subskripcemi na stálé periodické příspěvky chudinského fondu.

Před rozdáváním almužen a podpor, tzv. porcí čili obročí, byl proveden řádný popis chudých, aby bylo možno je roztřídit na skutečně nuzné a pouze zdánlivě chudé a zjistiti stupeň potřeby u jednotlivce.

Zavedením tohoto systému bylo dosaženo, že zcela chudí, práce neschopní, dostávali podporu trvalou, obročí, které podle potřeby bylo ještě odstupňováno, a byli umísťováni v chudobincích a jiných ústavech; méně potřební dostávali pouze přechodně almužny různého druhu.

Současně byla provedena reforma dobročinných ústavů.

Tak zvaná „*milde Stiftungshofkommission*“ upravila z návodu císařova (Direktiv-Regeln ze dne 16. dubna 1781) všechny ostatní otázky veřejné chudinské péče, takže tyto stanovy znamenají soubor předpisů, které byly v podstatě platné až do doby naší první republiky.

Vůdčí zásadou zůstávalo, že chudinské břemeno bylo upoutáno na domovskou obec. Po té byla sice často pravidla chudinská pozměňována, obzvláště předpisy o nabytí a pozbytí domovského práva, ale právní základ zůstal nezměněn.

Organizace chudinského institutu nebyla zákonem prohlášena za závaznou, takže je nutno ji považovat za instituci soukromou. Postupně byla obohacována různými zákonnými důchody. Byly to odkazy a dědictví, která byla jen všeobecně

určena „pro chudé“; připadala jí ideálně třetina z dědictví po trvale ustanovených světských duchovních, jedno procento z výnosu dobrovolných dražeb, tj. všech dražeb vyjma exekučních a úpadkových, a konečně různé pokuty na základě zvláštních zákonů a předpisů.

Kde nebylo farních chudinských fondů, tam byly zřizovány veřejné obecní chudinské fondy.

O osudu farních chudinských fondů nelze přesně říci, byly-li všude formálně zrušeny, jisté však je, že v českých zemích se udržely až do 20. století, pokud nesplynuly důsledkem změněných poměrů veřejné chudinské správy s obecními fondy. Zemský český chudinský zákon ze dne 3. prosince 1868 č. 59 z. z. se o ně již vůbec neopírá, ba dokonce se o nich ani nezmiňuje, ač nebyly až do té doby formálně zrušeny. Jejich význam byl jen podřadný, byl chudinským zákonem úplně podlomen a kde jejich jmění nesplynulo s obecním fondem, zachovalo se jen jako církevní nadace pro udělení almužen, tudíž jako instituce naprosto soukromá.

O tom, že však farní chudinské fondy přecházely postupně a jednotlivě na obecní fondy, svědčí výnos ministerstva spravedlnosti ze 16. března 1870 29/52 ř.z., jenž praví, že odevzdání chudinských farních ústavů do obecné správy se vyřizuje bez kolků a poplatků.

Na Moravě byly farní chudinské instituty až do moderní doby z větší části zachovány. Byly podstatným subjektem veřejné péče, protože zde nebyl vydán zvláštní chudinský zákon, jenž by předpisy obecního a domovského říšského zákona zevrubněji upravil. § 22 moravského obecního zřízení (zákon z 15. března 1864 čís. 4 z. z.) potvrdil platnost dosavadních zařízení chudinské péče, ačkoliv byl obor působnosti obce rozšířen jeho výrokem „pokud chudinské dobročinné ústavy v obci nestačí na veřejnou péči, jest povinností obce starati se o své chudé“, a chudinská péče byla tím posunuta do oboru veřejné správy.

Usnesení moravského sněmu ze dne 9. října 1874 na odevzdání farních chudinských fondů do správy obcí nebylo schváleno, a proto musely obce prozatím zachovat dosavadní předpisy a nařízení. K pozdějšímu podobnému zákonu již vůbec nedošlo. Zemský výbor předložil sice roku 1881 zemskému sněmu osnovu zákona o veřejné chudinské péči obcí, ale ta nebyla sněmem projednána a byla odložena „*ad acta*.“

Organizace farních chudinských institutů podržela z valné části formu danou již jejím zakladatelem. O finanční dotaci a správě platilo totéž jako v Čechách. Pro zajištění řádného účtování a uschování peněz a listin byla vydána příslušná pravidla. Dvorským dekretem z 21. ledna 1792 byla zavedena trojí uzávěrka a účetnímu byla uložena povinnost rozsáhlého skládání účtů. Později došlo i k tomu, že jednotlivým děkanátům bylo uloženo předkládat účty svých obvodů zemskému úřadu k prozkoumání. Později bylo od tohoto problematického počínu upuštěno (min. nař. z 1. října 1870) a bylo zřízeno dohlédací právo pouze místní obci, která měla na

věci zájem důsledkem své sekundární povinnosti pečovat o své chudé. Dozor obce spočíval však jen v pouhém nahlédnutí do účtů v úřední místnosti institutu. Obec neměla ani práva jmenovat otce chudých.

Nedostatečný důchod měl za samozřejmý následek nespravedlivé a přehnané stížnosti na správu farních chudinských fondů. Obce byly takto nuceny na své náklady zřizovat obecní fondy a pečovat o patřičnou dotaci. Zemský výbor bral žádosti o jejich schválení na vědomí a žádal příslušné politické i soudní úřady o svolení, aby zákonné a jiné chudinské důchody byly takovým obcím přidělovány. Zeměpanské úřady připouštěly tyto žádosti, činily ústupky, a tím se odpoutala pozvolně veřejná chudinská péče bez jakékoli zákonné úpravy od farních institutů i na Moravě.

Ve Slezsku byly farní chudinské fondy zrušeny zákonem ze dne 10. prosince 1869 a jejich jmění odevzdáno příslušným obcím. Obecní chudinské fondy tím převzaly také veřejnou péči o chudé.

O autorovi

Autor stati PhDr. Ing. Karel Šrédl, CSc., (*1951) je odborným asistentem Katedry občanské výchovy a filosofie PedF UK a Katedry ekonomických teorií PEF ČZU; je absolventem VŠE a FF UK v Praze; zabývá se problematikou obecné a veřejné ekonomie, ve které se v současnosti habilituje na MU v Brně.

The paper's author, PhDr. Ing. Karel Šrédl, CSc. (born in 1951) is a vocational assistant at the Department of Civics and Philosophy, College of Education, Charles University, and also at the Department of Economic Theories, College of Business and Administration, Czech A&M University, Prague. He graduated from the university of Economics, as well as the College of Arts, Charles University. His field is the area of general and public economy, in which field he is at present being habilitated at the Masaryk University, Brno.

Autor des Aufsatzes PhDr. Ing. Karel Šrédl, CSc. (geb.1951), ist ein wissenschaftlicher Assistent des Lehrstuhls für Philosophie und Bürgerkunde der Pädagogischen Fakultät der Karlsuniversität und des Lehrstuhls für Theorie der Ökonomie an der Agrarwissenschaftlichen Universität in Prag. Er absolvierte Ökonomische Hochschule und Philosophische Fakultät der Karlsuniversität in Prag. Er befasst sich mit der Problematik der allgemeinen und öffentlichen Ökonomie. In diesem Bereich bereitet er seine Habilitation an der Masaryk Universität in Brünn vor.

L'autore dell'articolo, Ing. Karel Šréd, CSc. (*1951) é assistente specializzato della Cattedra di educazione civica e di filosofia della Facoltà di Pedagogia UK a Praga e della Cattedra di teorie economiche della Università Boema di Agricoltura a Praga; si é laureato dalla Università per l'Economia e dalla Facoltà delle Lettere UK a Praga. S'occupa dei problemi di economia generale e pubblica. In questo settore sta prendendo la libera docenza sulla Università Masarikiana a Brno.

**Návrh na zrušení zákona č. 3/2002 Sb.,
o svobodě náboženského vyznání a postavení
církvích a náboženských společností,
resp. některých jeho ustanovení**

*Abrogation proposal to the Act no. 3/2002, on the Freedom of Religion
and the Churches and Religious Societies Status or Select Sections thereof*

*Antrag auf Aufhebung des Gesetzes Nr. 3/2002 GSlg., über die religiöse
Bekennnisfreiheit und die Stellung der Religionsgesellschaften,
bzw. auf Aufhebung einiger Bestimmungen des Gesetzes*

*Il ricorso per revocazione della legge n. 3/2002, sulla libertà di confessione
e sullo stato delle Chiese e degli Enti ecclesiastici, rispettivamente di alcuni
provvedimenti di es*

Navrhovatelé: senátoři Senátu ČR: Ing. Jiří Šenkýř, Mgr. Zdeněk Bárta, doc. MUDr. Karel Barták, MVDr. František Bartoš, CSc., Stanislav Bělehrádek, Bohumil Čada, Ing. Pavel Janata, Ing. Adolf Jílek, Ing. Josef Kaňa, Daniel Kroupa, František Kroupa, Ing. Jaroslav Petřík, Petr Pithart, Jan Ruml, MUDr. Zuzana Roithová, Ing. Jiří Stodůlka, Ing. Milan Šimonovský, Ing. Jaroslav Šula, Ing. Emil Škrabiš, MUDr. Milan Špaček, Jan Zahradníček (všichni zastoupeni JUDr. Kateřinou Šimáčkovou, advokátkou, se sídlem Brno, Mojžíšova 17).

I.

Tento návrh směřuje proti nově přijatému zákonu č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (dále jen zákon o církvích a náboženských společnostech), který oproti předchozí úpravě snižuje standard ochrany svobody náboženského vyznání v České republice a zvyšuje státní reglementaci života občanské společnosti.

Návrh napadeného zákona byl od samého počátku kritizován, neprošel jednoznačně ani legislativním procesem, již při přípravě zákona upozorňovaly politické i církevní subjekty na své výhrady k připravovanému zákonu. Ani Senát, ani prezident republiky s konečným zněním zákona nesouhlasili. Napadený zákon původně odhlasovaný jako usnesení č. 1732 dne 21. 9. 2001 Poslaneckou sněmovnou, byl dne 25. 10. 2001 zamítnut Senátem (podle dokumentace Poslanecké sněmovny to bylo 30. 10. 2001), opakovaně byl přijat Poslaneckou sněmovnou dne 27. 11. 2001, prezident jej vrátil 6. 12. 2001 Poslanecké sněmovně a ta svým usnesením ze dne

18. 12. 2001 setrvala na tomto zákoně. Částka Sbírký zákonů č. 2 s napadeným zákonem uvedeným pod č. 3 pak byla rozeslána s datem 7. 1. 2002, přičemž zákon nabyl účinnosti dnem vyhlášení. Prezident vrácení zákona zdůvodnil tak, že tento zákon znemožňuje církvím samostatně zřizovat a provozovat vlastní zdravotnická zařízení a zařízení sociálních služeb. Zákon je vyjímá ze staletého stále živého poslání církví, které od prvopočátku spojují službu slovem (kult) a službu činem (charitu). Podle prezidenta se schválený zákon v rozporu s Listinou základních práv a svobod snaží omezit působnost církví toliko na činnost kultovní a odnímá jim tak jednu složku jejich poslání. Rovněž poměrně rozsáhlá argumentace při jednání Senátu obsahovala odmítnutí zbytečně přísné státní reglementace života církví, poukázala na komplikace, které diakoniím a charitám novelou zákona vzniknou, a kritizovala omezování autonomie církví.

U tak kontroverzního zákona, který poměrně značně mění právní status řady subjektů, mění i další zákony a mění i povinnosti a oprávnění státní správy, je s podivem, že zákonodárce neposkytl žádné *vacatio legis*.

Napadeným zákonem zrušený zákon č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a o postavení církví a náboženských společností poskytuje vyšší standard lidských práv oproti napadenému zákonu, formulace zrušeného zákona více odpovídají moderní právní úpravě náboženských svobod než napadený zákon, vnášející do soukromé sféry občanů další zbytečnou státní ingerenci.

Napadený zákon ve svém § 4 odst. 3 nepřesným způsobem parafrázuje čl. 16 odst. 2 Listiny a odkaz na Listinu uvádí i v poznámce pod čarou. Jakoby zákonodárce chtěl říci, tento zákon je výkladem Listiny a já jako zákonodárce mám právo Listinu autoritativně vykládat po svém.

Nejzávažnější výhrady byly již v průběhu přípravy a schvalování napadeného zákona vzneseny proti tomu, že zákon nepřímo vnáší základní změnu do výkladu pojmu jiné církevní instituce a pojmu zřizování institucí nezávisle na státních orgánech, který používá Listina základních práv a svobod ve svém čl. 16. Listina základních práv a svobod uvádí, že součástí svobody projevovat náboženství a víru je i to, že církev a náboženské společnosti si samy spravují své záležitosti a zřizují veškeré církevní instituce nezávisle na státních orgánech. Z toho tedy vyplývá, že stát nemůže vůči církevním institucím uplatňovat právo omezovat rozsah jejich činnosti jen na výkon kultu či dokonce vybavovat je právní subjektivitou nebo je právní subjektivity zbavovat. Stát si však v napadeném zákoně toto právo osobuje – právo určovat, co církevní instituce mohou a nemohou dělat (§ 6 odst. 2 napadeného zákona), reglementovat hospodaření církví (§ 27 odst. 4 napadeného zákona) a dokonce z moci úřední církevní instituce rušit (§ 26 odst. 2 napadeného zákona).

Nový zákon nepřináší pozitivní změnu ani v tom, že by snad byl komplexnější než původní zákon 308/1991 Sb. – ponechává v platnosti zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, s tím, že

nejkřiklavější rozpory s Listinou základních práv a svobod byly vyřešeny novelizacemi po roce 1989. Zákonodárce tedy považuje za nutné zrušit moderní zákon o svobodě náboženské víry, aby mohl stát více ingerovat do vnitřního života církví, aniž by se předem věnoval nápravě zákona přijatého na začátku nedemokratického vývoje v našem státě.

Napadený zákon v § 28 odst. 3 stanoví, že církevní právnické osoby evidované ke dni nabytí účinnosti zákona se považují za evidované podle napadeného zákona – zřejmě proto ministr kultury ještě před nabytím účinnosti napadeného zákona dne 21. 12. 2002 vydal Příkaz ministra kultury České republiky č. 32/2001, kterým mění své původní příkazy, čímž vlastně ruší evidenci významné části tzv. historických církevních právnických osob (u římskokatolické církve např. všech církevních právnických osob vzniklých před rokem 1983), aby tedy okruh právnických osob spadajících pod ustanovení § 28 odst. 3 byl co nejužší a církve byly nuceny velkou část církevních právnických osob, existujících třeba i stovky let, nově registrovat. Tímto postupem dojde k přerušení kontinuity právní subjektivity, což může mít významné a pro dotčené církevní právnické osoby nepříznivé právní důsledky.

Také tento příkaz svědčí o snaze exekutivy zneužívat a rozšiřovat nad rámec Listiny své exekutivní pravomoci vůči církvím a uplatňovat je svévolným způsobem. Potvrzuje tedy státní vůli omezovat práva církví a reglementovat a glajchšaltovat co nejvíce jejich vnitřní život. Je absurdní, aby byla památkově chráněna skoro každá více než sto let stará budova, a současně nepožívala žádné ochrany instituce existující a fungující stovky let a aby ministerští úředníci vymýšleli způsoby, jak takovou starobyrou instituci podřadit pod své omezené vnímání norem, podle kterých společnost funguje.

II.

Z ústavního vymezení svobody náboženského vyznání (čl. 15 a 16 Listiny základních práv a svobod) především vyplývá, že základním východiskem zákona o církvích a náboženských společnostech by měla být myšlenka, že stát nemůže omezovat svobodu náboženského vyznání a zasahovat do ní (pokud její výkon neohrožuje práva druhých), nýbrž ji musí pouze chránit. Svoboda vyznání totiž představuje typický příklad koncepce statu negativu, což v podstatě znamená, že na rozdíl od některých jiných práv stát nemusí realizaci tohoto práva svojí aktivní činností napomáhat, nýbrž „toliko“ do něj nesmí nijak zasahovat, pokud přirozeně výkonem tohoto práva (svobody) nedochází k ohrožování práv jiných, bezpečnosti, morálky atp. Právní nároky na církve a náboženské společnosti může proto stát v zásadě klást jen tehdy, jestliže zároveň církve a náboženské společnosti od státu něco dostávají.

Zákon č. 3/2002 Sb. však tuto filosofii ne vždy důsledně dodržuje, neboť v řadě případů nerespektuje svébytné postavení církví a náboženských společností, odchylné od jiných právnických osob soukromého práva. Církev a náboženské společnosti nemohou být zaměnitelné s jinými soukromoprávními korporacemi. Přestože totiž stát musí respektovat princip náboženské neutrality (čl. 2 odst. 1 Listiny), měl by zároveň církvím a náboženským společnostem přiznávat určité privilegované postavení, a to nejen s ohledem na historické důvody, nýbrž především s poukazem na jejich celospolečenský význam (podobně např. Sachs, Verfassungsrecht II – Grundrechte, Springer, 2000, str. 276). Stát však napadeným zákonem církevní právnické osoby a jejich zřizovatele oproti ostatním právnickým osobám znevýhodňuje.

Dále je nutno zdůraznit, že církev a náboženské společnosti lze definovat jako sdružení osob založené na společném sdílení určitého náboženského smýšlení a přesvědčení za účelem toto své vyznání prezentovat též navenek. Podobným způsobem církev a náboženské společnosti definuje i § 3 zákona č. 3/2002 Sb. Je však zapotřebí mít neustále na zřeteli, že činnost církví a náboženských společností nelze redukovat na jednání spojené s vyznáním určité víry, nýbrž že plní celou řadu dalších úkolů, které jsou ve svých důsledcích nezadatelné a nenahraditelné též z hlediska státu a společnosti, a to i té její části stojící mimo jakoukoliv církev či náboženské společenství.

Tato skutečnost je významná především proto, že efektivní činnost církví a náboženských společností vyžaduje určité různorodé organizační formy. Jinak řečeno, pojetí církví a náboženských společností pouze nebo převážně ve smyslu neformálních sdružení vyznávajících společnou víru v současnosti neobstojí. Stát musí respektovat společenskou dynamiku a tedy i to, že církev a náboženské společnosti musejí vytvářet různé organizace s vlastní právní subjektivitou tak, aby mohly efektivně plnit svoje úkoly. Listina v čl. 16 odst. 2 výslovně zakotvuje právo, aby si církev a náboženské společnosti nezávisle na státních orgánech zřizovaly své církevní instituce, tedy instituce, které církevní právo vybavuje právní subjektivitou dle svých pravidel, nikoli dle pravidel, stanovených státem.

Listina postuluje, že církev a náboženské společnosti spravují své záležitosti nezávisle na státních orgánech, tedy jednoznačně dle svých vlastních norem. Např. podle Kánonu 114 Kodexu kanonického práva římskokatolické církve zřizuje právnické osoby buď samo (církevní) právní ustanovení, nebo zvláštní povolení rozhodnutím příslušného představeného, a to sborové nebo nesborové právnické osoby zaměřené k cíli, shodnému s posláním církve, který přesahuje cíl jednotlivce. Pokud tedy Listina umožňuje církvím a náboženským společnostem, aby si nezávisle na státních orgánech zřizovaly církevní instituce a spravovaly své záležitosti, nemůže stát natolik ingerovat do jejich svrchovaných práv, že by stanovoval, kdy vzniká právní subjektivita církví nebo které církevní instituce mohou mít

právní subjektivitu udělenou jim církvemi a náboženskými společnostmi a které nikoliv a dokonce zbavovat církevní instituce právní subjektivity (§ 26 odst. 2 uvádí, že církevní právnická osoba zaniká výmazem ze státní evidence, kterou ministerstvo může provést z vlastního podnětu bez projevu vůle ze strany církve či náboženské společnosti, která církevní právnickou osobu zřídila). Církevní právo se problematikou právnických osob podrobně zabývá a určuje, kdy církve, veřejné církevní právnické osoby i soukromé církevní právnické osoby nabývají právní subjektivity či kdy jejich existence končí (srov. např. J.R.Tretera, Církevní právo, 1993, Praha, nakl. Jan Krigl, str. 92 a násl. nebo A. Hobza, J. Tureček, Úvod do církevního práva, 1936, Praha, Všeherd, str. 124, 236).

Při hodnocení ústavnosti napadeného zákona je rovněž nutno vycházet z tendence vývoje právní úpravy postavení církví a náboženských společností v České republice. Je proto plně důvodné srovnání úpravy obsažené v napadeném zákoně s úpravou dle (již zrušeného) zákona č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností, který byl napadeným zákonem nahrazen. Vývoj prováděcí právní úpravy v oblasti základních práv a svobod by neměl určitý dosažený standard základních práv omezovat (zuzovat), nýbrž naopak rozšiřovat, popř. jen blíže konkretizovat. Jakákoliv redukce základních práv a svobod oproti předchozí úpravě je případná pouze v mimořádných případech, jestliže např. praktické naplňování určitého základního práva nebo svobody vede k jeho masivnímu zneužívání či ohrožování a poškozování práv a svobod jiných. O takovou situaci se však v daném případě zjevně nejedná a netvrdil to ostatně ani návrhové zprávy k předmetnému zákonu. Rovněž je třeba vycházet z ustanovení čl. 4 odst. 4 Listiny, které stanoví, že při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu. Taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena.

III.

Ustanovení zákona č. 3/2002 Sb., a to jednoznačně § 6 odst. 1, § 6 odst. 2 (a s tím související zavedení Rejstříku církevních právnických osob dle § 29), § 16 odst. 2 až 5, § 20 odst. 1 písm. f), § 26 odst. 1 b) až d), § 26 odst. 2, § 26 odst. 4, § 27 odst. 4 a 5 a § 28 odst. 4 a 5 jsou protiústavní a odporující ustanovením čl. 15 a 16 Listiny základních práv a svobod, čl. 18 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (dále jen Pakt), čl. 9 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen Úmluva), ale i ustanovením čl. 1 Ústavy ČR a čl. 14 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.

Právní existence (tzn. subjektivita) řady církví a náboženských společenství existuje zcela nezávisle na vůli státu a je dána především jejich vnitřními dokumenty.

Pakliže tedy stát upravuje předmětnou registraci (evidenci), musí to sloužit pouze jako prostředek k upřesnění působení církví a náboženských společností na území České republiky a k přiznání některých konkrétních práv. Stát si však nemůže klást ambice rozhodovat o vzniku či zániku těchto právnických osob. Napadeným zákonem zrušený zákon č. 308/1991 Sb. v § 4 stanovoval, že církev a náboženské společnosti působí na území republiky a stát je takto uznává na základě registrace, nikoliv že se stávají právnickou osobou registrací (k tomu srovn. § 6 odst. 1 zákona č. 3/2002 Sb.).

Podle čl. 16 odst. 2 Listiny „církev a náboženské společnosti spravují své záležitosti, zejména ustavují své orgány, ustanovují své duchovní a zřizují řeholní a jiné církevní instituce nezávisle na státních orgánech.“ Z tohoto článku tedy přímo vyplývá princip autonomie církve a náboženské společnosti při vytváření svých institucí. Napadená ustanovení zákona však umožňují právní vznik církevních institucí (církevních právnických osob) až na základě evidence, kterou provádí ministerstvo, a tyto subjekty rovněž zanikají výmazem z evidence v Rejstříku církevních právnických osob (§ 26 odst. 2 napadeného zákona). Napadený zákon o církvích a náboženských společnostech v § 6 odst. 1 výslovně stanoví, že se stávají právnickou osobou registrací podle tohoto zákona (nebo obdobně podle § 28 fikcí, že byly zaregistrovány), občanský zákoník stanoví v § 19 odst. 2, že právnické osoby, které se zapisují do zákonem určeného rejstříku, mohou nabývat práva a povinnosti ode dne účinnosti zápisu do tohoto rejstříku. Ačkoli tedy napadený zákon používá u církevních právnických osob pojmu „evidence“, provádí rovněž registraci, neboť zavádí Rejstřík církevních právnických osob. Zmíněný zápis a výmaz v Rejstříku provádí státní orgán (ministerstvo) a jedná se o správní akt sui generis, což je v přímém rozporu s citovaným čl. 16 odst. 2 Listiny. Jinak řečeno, zatímco ústavní úprava respektuje autonomii církve a náboženské společnosti v tomto směru, prováděcí zákon podmiňuje právní vznik církevních právnických osob rozhodnutím státního orgánu, tedy omezuje zmíněnou svobodu daleko nad ústavně přípustný rámec. S touto zákonnou úpravou nesouhlasí dokonce ani stoupenci nového zákona, kteří ji označují za „nefunkční“ (srov. např. S. Stuna, J. Švestka, Několik úvah nad postavením církví a náboženských společností v českém právním řádu, Právní rozhledy č. 12/2001, str. 579).

Ve vztahu k církvím a náboženským společnostem je třeba rovněž zdůraznit, že zákonodárce dává českému státu pravomoc udělovat např. i v zahraničí řádně vzniklým církvím právní subjektivitu, což je úprava mnohem přísnější než úprava podnikání zahraničních podnikatelů na území České republiky. Zahraniční osoby, které mají právo podnikat v zahraničí, se pokládají za podnikatele podle českého obchodního zákoníku a mohou v podstatě podnikat na území ČR za stejných podmínek a ve stejném rozsahu jako české osoby (§ 21 a 23 obchodního zákoníku).

Podle čl. 16 odst. 4 Listiny může být výkon předmětných práv – tzn. včetně práva církve a náboženské společnosti ustavovat si své orgány a církevní instituce – omezen zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnosti nebo práv a svobod druhých. Stanovení evidenční povinnosti pro právní existenci církevních institucí představuje omezení církve a náboženské společnosti vytvářet si tyto subjekty. Z dikce a především smyslu citovaného čl. 16 Listiny je totiž zřejmé, že svobodu církve a náboženské společnosti vytvářet církevní instituce nelze redukovat toliko na zakládání institucí, které nedisponují (relativně) samostatnou právní subjektivitou, nýbrž že se vztahuje též na instituce nadané způsobilostí k právním úkonům. Tato skutečnost vyplývá především z poslání těchto institucí, které v České republice sehrávají naprosto nezastupitelnou roli např. v oblasti charitativní a humanitární a jejich význam je neporovnatelný s významem běžných soukromoprávních sdružení. Proto také citovaný čl. 16 odst. 2 Listiny nijak nerozlišuje mezi institucemi, které disponují právní subjektivitou, a mezi institucemi ostatními. U všech institucí vylučuje jakékoliv zásahy státu do jejich ustanovování, a proto ani zákonná (tzn. prováděcí) úprava v žádném případě nemůže diferencovat mezi institucemi, pro jejichž ustanovení je nezbytné rozhodnutí státu (tzn. církevních právnických osob) od institucí ostatních, právně však neexistujících. Důvodová zpráva k napadenému zákonu uvádí, že stát bude dle napadeného zákona chápat nezaregistrované církve či církevní instituce jako sdružení fyzických osob, které nemají právní subjektivitu a majetek těchto institucí je v podílovém spoluvlastnictví fyzických osob – pak však vůbec není možno hovořit o „instituci“ (viz čl. 16 odst. 2 Listiny), neboť tímto pojmem může být označován jen subjekt institucionalizovaný a formalizovaný, tedy subjekt právní.

Zarážející je i srovnání s „běžnými“ občanskými sdruženími. Zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů ve znění pozdějších předpisů totiž občanským sdružením umožňuje, aby zřizovala tzv. organizační jednotky jako vedlejší právnické osoby. To znamená, že se jedná o odvozené právnické osoby závislé na právní existenci spolku jako celku, které však disponují vlastní právní subjektivitou (k tomu blíže viz např. I. Telec, Spolkové právo, Beck, 1993, str. 148 a násl.). Postavení církve a náboženské společnosti je z tohoto hlediska oproti občanským sdružením nevýhodnější, což je zcela neodůvodněné, a to zejména s poukazem na ústavní princip privilegovanosti církve a náboženské společnosti. V této souvislosti je možno odkázat na rozhodnutí Ústavního soudu ČR III ÚS 195/98 (publikováno pod č. 50 ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu České republiky, Svazek 11, str. 365), kterým bylo stanoveno, že jediné stanovy občanského sdružení upravují vnitřní strukturu a postavení jednotek této struktury včetně jejich právní subjektivity. Ústavní soud tedy rozhodl, že občanské sdružení je oprávněno zřizovat

subjekty s právní subjektivitou, aniž by takto zřízený subjekt musel být registrován u příslušného orgánu (tamtéž, str. 370).

Zmiňované omezení církve a náboženské společnosti vytvářet si církevní instituce je stanoveno zákonem č. 3/2002 Sb. Tím je sice splněna formální omezující podmínka ve smyslu čl. 16 odst. 4 Listiny, nicméně pro naplnění tohoto článku nepostačuje splnění formální podmínky, nýbrž je nezbytné i kumulativní naplnění podmínek materiálních – tzn. některé z citovaných ústavních kautel. Omezení vyplývajícímu z napadených ustanovení zákona č. 3/2002 Sb. nekoresponduje žádná z těchto materiálních kautel. Jinak řečeno, pokud by právní vznik církevních institucí nepodléhal evidenci (registraci) u ministerstva, nemohla by tím být ohrožena ochrana veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnost nebo práva a svobody druhých (obdobně srov. čl. 18 Paktu a čl. 9 Úmluvy). Napadené omezení vzniku církevních právnických osob dle zákona č. 3/2002 Sb. je proto porušením ústavního principu zákazu svévole ze strany veřejné moci, tedy i zákonodárce.

Navíc z čl. 16 odst. 4 Listiny (obdobně srov. čl. 18 Paktu a čl. 9 Úmluvy) jednoznačně plyne princip sebeomezení státu při zásazích do svobody vyznání („jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná...“). Koncepce základních práv je založena na principu, že při omezení základních práv a svobod musí být šetřena jejich podstata a smysl a omezení nemohou být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena (čl. 4 odst. 4 Listiny). Rovněž v tomto směru jsou napadená zákonná ustanovení protiústavní, neboť zjevně nerespektují zmíněný princip sebeomezení státní moci, a tedy odporují principu proporcionality zásahů státu. Tuto skutečnost ostatně přesvědčivě potvrzuje i dřívější zákonná úprava (zákon č. 308/1991 Sb.), která výše uvedeným způsobem církve a náboženské společnosti neomezovala a přesto v praxi nedocházelo k některému z popsanych rizik.

Další důvod pro zrušení napadených ustanovení spočívá v tom, že ustanovení § 6 odst. 2 zákona č. 3/2002 Sb. redukuje možnost zakládat tzv. církevní právnické osoby toliko „za účelem organizace, vyznávání a šíření náboženské víry“. Napadené ustanovení tedy nepamatuje na celou paletu činností, které jednotlivé církevní právnické osoby dosud vykonávaly (především charitativní, humanitární, zdravotnická atp.) a které se v žádném případě neomezují pouze na oblast náboženské víry. Toto ustanovení fakticky vyděluje církve a náboženské společnosti ze společnosti a snaží se jejich činnost výrazně omezit, ačkoli dosavadní fungování právnických osob odvozujících svou právní subjektivitu od církvi žádné problémy nezpůsobovalo.

Další protiústavní aspekt napadených zákonných ustanovení lze spatřovat v tom, že církevní právnické osoby, disponující vlastní právní subjektivitou vyplývající z rozhodnutí státního orgánu a nikoliv vnitřního dokumentu samotné církve a náboženské společnosti, již nebudou pod dostatečným vlivem a dozorem těchto církvi a náboženských společností. Jinak řečeno, jestliže smyslem církevních práv-

nických osob má být realizace úkolů a poslání církve a náboženské společnosti a jestliže jejich zřizování Listina předpokládá toliko v rámci „spravování svých záležitostí“ církve a náboženské společnosti (čl. 16 odst. 2), nekoresponduje této zásadě situace, kdy jednotlivé církevní právnické osoby se mohou chovat relativně samostatně, neboť jejich vztah k církvi a náboženské společnosti bude přirozeně podstatně volnější, než tomu bylo dosud. Tím se nová zákonná úprava podstatně vzdálila původnímu smyslu a funkci těchto právnických osob. Za těchto okolností je zároveň protismyslné a v konečném důsledku i protiústavní, aby za závazky takovéto právnické osoby ručila církev a náboženská společnost, která ji navrhla k evidenci (§ 26 odst. 4 zákona č. 3/2002 Sb.). K tomu je možno i upozornit, že je tímto způsobem výrazně znevýhodněno vytváření církevních právnických osob (za jejichž závazky zřizující církev odpovídá) oproti zřizování právnických osob např. společností s ručením omezeným dle obchodního zákoníku i oproti zřizování odvozených právnických osob občanských sdružení (zřizovatel za jejich závazky neodpovídá). Sama důvodová zpráva k zákonu zdůrazňuje, že „ručení se týká pouze církevních právnických osob, tj. nikoli právnických osob, které zřídila církev nebo náboženská společnost podle zvláštních právních předpisů“.

Ustanovení § 27 odst. 4 a 5 omezuje autonomii církve a náboženské společnosti, kterou jim garantuje čl. 16 odst. 2 Listiny a je nesmyslné a vnitřně rozporné. V odst. 5 je konstatováno, že církve a náboženské společnosti mohou podnikat, avšak samo znění tohoto ustanovení jim podnikání zamezuje, neboť stanoví, že dosažený zisk smí být použit jen k naplnění cílů činnosti církve a náboženské společnosti. Veškerý odepisovaný hmotný i nehmotný investiční majetek (tedy např. jakýkoli větší stroj, automobil, stavbu, lepší software) je však možno pořizovat pouze ze zisku právnické osoby, a proto, aby mohla církev nabývat majetek k podnikání, musí jej pořídít ze zisku, nemůže tedy dále podnikat a pořizovat si výrobní prostředky, pokud veškerý zisk je nucena používat k naplnění svých cílů, nikoli tedy i k dalšímu podnikání.

Podle své ustálené judikatury Ústavní soud ČR v řízení o kontrole norem preferuje ústavně konformní výklad právních předpisů před jejich derogací. Tento postup je nicméně přirozeně možný pouze tehdy, není-li ústavně konformní interpretace vyloučena kogentním zněním napadených ustanovení. V daném případě ústavně konformní výklad napadených ustanovení zákona č. 3/2002 možný není, a je proto nutné jejich zrušení Ústavním soudem.

IV.

Napadený zákon dále nad dosavadní rámec a v rozporu s čl. 4 odst. 4, čl. 15 a čl. 16 Listiny, čl. 18 Paktu a čl. 9 Úmluvy zvyšuje možnosti kontroly a vlivu státu na církve a náboženské společnosti.

Dle § 11 je podmínkou přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv to, že církev a náboženská společnost „plní řádně závazky vůči státu a třetím osobám“ a zveřejňuje výroční zprávy. To fakticky znamená určit státní dohled nad soukromým financováním církve a náboženské společnosti, a to i v době, kdy církev a náboženská společnost nedostávají žádné státní příspěvky. Obdobně dle § 21 odst. 1 písm. a) a b) napadeného zákona ministerstvo zahájí řízení o zrušení oprávnění k výkonu zvláštních práv, pokud církev a náboženská společnost závažným způsobem nebo opakovaně porušují závazky vůči státu či jiným osobám nebo pokud nezveřejňuje každoročně výroční zprávu. Toto je zásadní otázka koncepce, zda sankcí např. za finanční dluhy církve a náboženské společnosti má být odejmutí práva vyučovat náboženství nebo uzavírat sňatky – tato koncepce neodpovídá smyslu církve a náboženské společnosti a jejich úkolům, resp. jejich vztahu ke státu a společnosti, a to ani z ústavně právního hlediska. Princip přiměřenosti státních zásahů totiž znamená, že za určité pochybení církve a náboženské společnosti má následovat případná přiměřená sankce. Je proto možné, že za finanční dluhy může stát omezit financování církve a náboženské společnosti, nikoliv však jim zakázat výkon dalších práv, ba dokonce rušit jejich právní subjektivitu. Výše uvedená úprava umožňuje vysokou možnost zvláště exekutivy – nesplněné závazky např. ani nemusí být pravomocně přiznány soudem, tedy může teoreticky stačit tvrzení správního orgánu o existenci nějakých závazků, aby mohlo dojít k zahájení řízení o zrušení oprávnění k výkonu zvláštních práv. Obdobná porušení povinností podnikatelských subjektů (např. nezveřejnění výroční zprávy či dluh vůči státu či třetímu subjektu) nebo občanských sdružení jsou sankcionována výrazně méně přísně a sama o sobě nemohou vést ke zrušení těchto subjektů správním orgánem.

Dle ustanovení § 22 odst. 1 písm. d) napadeného zákona ministerstvo zahájí řízení o zrušení registrace církve a náboženské společnosti, pokud nebyly po dobu delší než 2 roky ustanoveny orgány nebo těmito orgánům jen skončilo funkční období a nedošlo k ustanovení nových. Toto ustanovení u obchodních společností zřízených dle obchodního zákoníku nemá v obchodním zákoníku vůbec obdobu, občanský nebo obchodní zákoník pro soukromoprávní subjekty zřízené dle těchto zákonů pro takovéto porušení vlastně ani nepředpokládá nějakou sankci.

Nález Ústavního soudu ze dne 27. listopadu 2002 ve věci návrhu na zrušení zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech), nebo na zrušení některých ustanovení tohoto zákona

The finding of the Constitutional Court from November 27, 2002, re abrogation proposal to the Act no. 3/2002, on the Freedom of Religion and the Churches and Religious Societies Status or Select Sections thereof, and on Select Acts' Amendments (Churches and Religious Societies Act) or on Abrogation of Select Sections of this Act

Erkenntnis des Verfassungsgerichts vom 27. November 2002 in der Rechtssache des Antrags auf Aufhebung des Gesetzes Nr. 3/2002 GSlg., über die religiöse Bekenntnisfreiheit und die Stellung der Religionsgesellschaften, bzw. auf Aufhebung einiger Bestimmungen des Gesetzes

La sentenza della Corte Costituzionale dal 27 novembre 2002 sul ricorso per revocazione della legge n.3/2002 Coll., sulla libertà di confessione e sullo stato delle Chiese e degli Enti ecclesiastici e sulle modifiche di alcune leggi (la legge sulle Chiese e Enti ecclesiastici), o per revocazione di alcuni suoi provvedimenti

NÁLEZ

Ústavního soudu

Jménem České republiky

Ústavní soud rozhodl dne 27. listopadu 2002 v plénu o návrhu skupiny senátorů na zrušení zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech), nebo na zrušení některých ustanovení tohoto zákona

takto:

I. Ustanovení § 6 odst. 2, § 21 odst. 1 písm. b), § 27 odst. 5 věty druhé v části „a dosažený zisk smí být použit jen k naplnění cílů činnosti církve a náboženské společnosti“ a § 28 odst. 5 zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů

(zákon o církvích a náboženských společnostech), se dnem vyhlášení nálezů ve Sbírce zákonů zrušují.

II. V ostatních částech se návrh zamítá.

Odůvodnění

I.

Ústavní soud obdržel dne 13. 2. 2002 návrh skupiny 21 senátorů Senátu Parlamentu České republiky na zrušení zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech) – (dále jen „zákon č. 3/2002 Sb.“). Pokud by Ústavní soud tomuto návrhu nevyhověl, navrhuje skupina senátorů zrušení některých ustanovení zákona č. 3/2002 Sb., a to buď ustanovení § 6 odst. 1 a 2, § 11, § 16, § 20, § 21, § 22 odst. 1 písm. d), § 26, § 27 odst. 4 a 5, § 28 odst. 4 a 5 a § 29 v části „a Rejstříku církevních právnických osob“ (tzv. zrušení v širším rozsahu), nebo – případně i bez odkladu vykonatelnosti zrušujícího výroku – ustanovení § 6 odst. 1, § 6 odst. 2 v části „za účelem organizace, vyznávání a šíření náboženské víry jako právnické osoby“, § 11 odst. 1 písm. b) a c), § 16 odst. 2 až 5, § 20 odst. 1 písm. f), § 21 odst. 1 písm. a) a b), § 22 odst. 1 písm. d), § 26 odst. 1 písm. b) až d), 26 odst. 2, 4 a 5, § 27 odst. 4 a 5, § 28 odst. 4 a 5 a § 29 v části „a Rejstříku církevních právnických osob“ (tzv. zrušení v užším rozsahu). Navrhovatelé mají za to, že napadený zákon jako celek, případně jeho jednotlivá ustanovení, jak byla uvedena, odporují ustanovení čl. 4 odst. 4, čl. 15 a čl. 16 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), čl. 18 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (dále jen „Pakt“), čl. 9 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) a čl. 1 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“).

Úvodem navrhovatelé poukazují na to, že zákon č. 3/2002 Sb. oproti dosavadní právní úpravě snižuje standard ochrany svobody náboženského vyznání a vnáší do soukromé sféry občanů nadbytečnou státní ingerenci. Již ve fázi přípravy návrhu zákona se vyskytla řada výhrad ze strany politických i církevních subjektů a ani přijetí zákona v legislativním procesu neproběhlo hladce, neboť byl zamítnut Senátem a po jeho opakovaném přijetí Poslaneckou sněmovnou jej tomuto orgánu vrátil prezident republiky. Napadený zákon v § 4 odst. 3 nepřesně parafrázuje čl. 16 odst. 1 Listiny, odkaz na Listinu uvádí i v poznámce pod čarou a neposkytuje žádné *vacatio legis*, ačkoliv značně mění povinnosti a oprávnění státní správy, jakož i právní status řady subjektů. Touto změnou navíc dochází k přerušení právní kontinuity, což může mít pro tyto subjekty nepříznivé důsledky.

Navrhovatelé ve svém návrhu vycházejí z toho, že podle čl. 15 a 16 Listiny stát nemůže omezovat svobodu náboženského vyznání a zasahovat do ní, pokud její

výkon neohrožuje práva druhých, nýbrž ji musí pouze chránit, což představuje typický příklad koncepce statutu negativu, kdy stát nemusí realizací těchto práv aktivní činností napomáhat, nesmí však do ní zasahovat. Z toho vyplývá, že právní nároky na církve a náboženské společnosti (dále také jen „církve“) může stát v zásadě klást jen tehdy, jestliže zároveň církve a náboženské společnosti od státu něco dostávají. Z tohoto pojetí však napadený zákon ne zcela vychází, protože nerespektuje svébytné postavení církví, jež je odchylné od jiných právnických osob soukromého práva, a to s ohledem na historické důvody a celospolečenský význam církví a náboženských společností, jejichž činnost nelze redukovat na jednání spojené s vyznáváním určité víry, protože tyto instituce plní řadu dalších úkolů, které jsou ve svých důsledcích nezadatelné a nenahraditelné z hlediska státu a společnosti, a to i té její části stojící mimo ně. Proto by podle navrhovatelů stát měl církvím a náboženským společnostem přiznávat určité privilegované postavení, což však nečiní a naopak je oproti ostatním právnickým osobám znevýhodňuje. Efektivní činnost církví a náboženských společností vyžaduje různorodé organizační formy, což pojetí neformálních sdružení vyznávajících společnou víru nespĺňuje. Podle názoru navrhovatelů by tyto instituce měly mít právo vytvářet různé organizace s právní subjektivitou, jak vyplývá z čl. 16 odst. 2 Listiny, podle kterého si církve a náboženské společnosti mohou zřizovat církevní instituce, které církevní právo vybavuje právní subjektivitou podle svých pravidel a nikoliv podle pravidel stanovených státem. Stát nemůže stanovovat, kdy vzniká právní subjektivita církví nebo které církevní instituce mohou mít právní subjektivitu udělenou jim církevními a náboženskými společnostmi a které nikoliv. Ustanovení § 6 odst. 1 zákona č. 3/2002 Sb. však výslovně stanoví, že se církevní právnické osoby stávají právnickou osobou registrací podle tohoto zákona (nebo obdobně podle § 28 zákona č. 3/2002 Sb. fikcí, že byly zaregistrovány). I když se hovoří o evidenci těchto právnických osob, ve skutečnosti se provádí jejich registrace, neboť se zavádí rejstřík církevních právnických osob. A už vůbec nelze podle navrhovatelů připustit, aby stát tyto právnické osoby mohl zbavovat právní subjektivity, jak umožňuje § 26 odst. 2 zákona č. 3/2002 Sb. Rovněž nelze souhlasit s pravomocí našeho státu udělovat i v zahraničí řádně vzniklým církvím právní subjektivitu, protože tato úprava je mnohem přísnější než úprava podnikání zahraničních podnikatelů na území České republiky. To pak ve svém důsledku vede k porušení čl. 16 odst. 2 Listiny, neboť zákon podmiňuje vznik církevních právnických osob rozhodnutím státního orgánu, tedy omezuje zmíněnou svobodu daleko nad ústavně přípustný rámec.

Skupina senátorů dále argumentuje tím, že z dikce a smyslu čl. 16 Listiny je patrné, že svobodu církve a náboženské společnosti vytvářet církevní instituce nelze redukovat jen na zakládání institucí, které nedisponují právní subjektivitou, nýbrž se vztahuje na instituce nadané způsobilostí k právním úkonům, což vyplý-

vá z posláním těchto institucí, jejichž význam je neporovnatelný s významem běžných soukromoprávních sdružení. Vzhledem k této skutečnosti je zarážející srovnání zákona č. 3/2002 Sb. se zákonem č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů, ve znění pozdějších předpisů, který občanským sdružením – na rozdíl od církví a církevních společností – umožňuje, aby zřizovala tzv. organizační jednotky jako vedlejší právnické osoby, jež disponují vlastní právní subjektivitou, i když závislou na právní existenci spolku. Ačkoliv čl. 16 odst. 4 Listiny umožňuje omezit církev a církevní společnosti při vytváření církevních institucí, zákon č. 3/2002 Sb. z ústavních kautel v tomto článku uvedených nevychází, neboť pokud by právní vznik církevních institucí nepodléhal evidenci (registraci), nemohla by tím být ohrožena ochrana veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnost nebo práva a svobody druhých. Z tohoto důvodu napadená úprava je porušením zákazu svévole ze strany veřejné moci. Není tím respektován princip sebeomezení státu při zásazích do svobody vyznání, podle kterého musí být při omezení základních práv a svobod šetřena jejich podstata a smysl a omezení nemohou být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena (čl. 4 odst. 4 Listiny). Navrhovatelé rovněž napadají § 6 odst. 2 zákona č. 3/2002 Sb., který omezuje církev a církevní společnosti zakládat církevní právnické osoby jen za účelem organizace, vyznávání a šíření náboženské víry, protože se touto úpravou nepamatuje na celou řadu činností, jako je činnost charitativní, humanitární, zdravotnická, atd., které tyto právnické osoby dosud vykonávaly. Omezením rozsahu jejich činnosti se církev v podstatě vyřazuje ze společnosti. Za protiústavní považuje skupina senátorů i právní úpravu obsaženou v § 26 odst. 4 zákona č. 3/2002 Sb., podle níž má za závazky „církevní právnické osoby“ ručit církev nebo náboženská společnost, která jí navrhla k evidenci, neboť výrazně znevýhodňuje vytváření těchto osob oproti zřizování právnických osob podle obchodního zákoníku, jakož i zřizování odvozených právnických osob občanských sdružení.

Navrhovatelé dále poukazují na § 27 odst. 4 a 5 zákona č. 3/2002 Sb., jenž omezuje autonomii církve a náboženské společnosti, garantovanou čl. 16 odst. 2 Listiny. Kromě toho je toto ustanovení vnitřně rozporné, neboť podle § 27 odst. 5 zákona č. 3/2002 Sb. církev a náboženská společnost mohou podnikat, avšak zároveň se tímto ustanovením podnikání zamezuje, neboť stanoví, že dosažený zisk smí být použit jen k naplnění cílů činnosti církve a náboženské společnosti. Veškerý odepisovaný investiční majetek je možno pořizovat pouze ze zisku právnické osoby, a proto aby mohla církev nabývat majetek k podnikání, musí jej pořídít ze zisku. Nemůže tedy dále podnikat a pořizovat si výrobní prostředky, když veškerý zisk je nucena používat k naplnění svých cílů a nikoliv tedy k dalšímu podnikání.

Konečně skupina senátorů považuje za protiústavní i právní úpravu § 11 zákona č. 3/2002 Sb., který podmiňuje přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv církvi a náboženské společnosti tím, že musí řádně plnit závazky vůči státu a třetím

osobám a zveřejňuje výroční zprávy, což fakticky zavádí státní dohled nad soukromým financováním církve a náboženské společnosti, a to i v době, kdy nedostávají žádné státní příspěvky. Pokud jde o § 21 odst. 1 písm. a) a b) zákona č. 3/2002 Sb., který stanovuje podmínky zrušení tohoto oprávnění, jestliže církev závažným způsobem nebo opakovaně porušuje závazky vůči státu či jiným osobám nebo pokud nezveřejňuje každoročně výroční zprávu, navrhovatelé takovou úpravu považují za porušení principu přiměřenosti, a to proto, že kvůli finančním dluhům stát sice může omezit financování církve a náboženské společnosti, nemůže však zakazovat výkon dalších práv (např. vyučovat náboženství, uzavírat sňatky) či zrušit jejich právní subjektivitu. Kromě toho uvedená úprava zakládá možnost libovůle v rozhodování příslušného orgánu, neboť k zahájení řízení v těchto věcech postačuje tvrzení správního orgánu o existenci nějakých závazků, aniž by došlo např. k jejich pravomocnému přiznání soudem. Tato úprava diskriminuje církev a církevní společnosti oproti podnikatelským subjektům a občanským sdružením. Obdobně platí i pro ustanovení § 22 odst. 1 písm. d) zákona č. 3/2002 Sb., podle něhož zahájí ministerstvo řízení o zrušení registrace, pokud nebyly po dobu delší než 2 roky ustanoveny orgány nebo těmto orgánům skončilo funkční období a nedošlo k ustavení nových, protože obchodní nebo občanský zákoník pro takovéto porušení žádnou sankci nepředpokládá. Na základě uvedených důvodů skupina senátorů navrhuje zrušení celého zákona č. 3/2002 Sb., a to vzhledem k jeho celkové koncepci omezující práva garantovaná nadzákonými normami a snižující standard ochrany náboženské svobody proti předchozí úpravě. Pokud by Ústavní soud tomuto návrhu nevyhověl, skupina senátorů navrhuje zrušení inkriminovaných ustanovení zákona č. 3/2002 Sb.

II.

Ústavní soud shledal, že podaný návrh splňuje všechny zákonné procesní náležitosti a předpoklady, a nic nebrání projednání a rozhodnutí věci samé. Proto podle § 69 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon č. 182/1993 Sb.“) vyzval účastníky řízení – Poslaneckou sněmovnu a Senát Parlamentu České republiky – aby se k tomuto návrhu vyjádřili.

Poslanecká sněmovna prostřednictvím svého předsedy ve svém vyjádření uvedla, že jak lze dovodit z čl. 9 Úmluvy, čl. 15 odst. 1 a čl. 16 Listiny, stát nemůže jakkoliv zasahovat do vnitřního přesvědčení a náboženského vyznání jednotlivce. Stát však může zákonným způsobem zasáhnout do projevu (tj. vnější formy) tohoto přesvědčení či vyznání, pokud je prováděn v předepsané formě, tj. bohoslužby, vyučování provádění náboženských úkonů a zachování obřadů. Forma je vymezena taxativně a žádná jiná, jako např. podnikání, charitativní činnost, zdravotnická činnost, však nemá se svobodou přesvědčení a náboženského vyznání nic společného. V rámci nezasahování a ochrany uvedené svobody je navíc stát po-

vinen mimo jiné chránit práva a svobody jiných. Z důvodu ochrany vlastnického práva či práv z něho odvozených u subjektu, který vstupuje do soukromoprávního vztahu, má mít takový subjekt možnost vědět, na základě čeho a jak právnícká osoba vznikla, jakou má způsobilost nabývat práva a povinnosti a od kdy má tuto způsobilost, jaký je její název, kde má sídlo a kdo je oprávněn za právníckou osobu jednat. K tomu může dojít v případě právníckých osob, pokud jsou zákonnou formou registrovány. Lze tedy říci, že požadavek registrace v ničem neomezuje veškerá práva spojená se svobodou přesvědčení a náboženského vyznání, neboť je třeba rozlišovat hranici mezi veřejným zájmem a sférou soukromoprávních vztahů. V této souvislosti poukazuje na rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 2. 4. 1990 v obdobné věci (stížnost č. 13712/88 Serbisch-Griechisch-Orientalische Kirchengemeinde zum Heiligen Sava ve Vídni proti Rakousku).

K jednotlivým námitkám pak Poslanecká sněmovna uvedla, že nelze obecně konstatovat, že napadený zákon stanovuje přísnější úpravu než zákon předchozí, protože v řadě bodů tomu tak není. Především však měřítkem pro srovnání může být pouze ústavní pořádek, příp. mezinárodní smlouva podle čl. 10 Ústavy, a nikoliv dřívější zákon. Tvzení o privilegovaném postavení církvi či dokonce dovozování takového ústavního principu neodpovídá stavu *de lege lata*, přičemž je nelze prosazovat cestou orgánu soudní kontroly ústavnosti. Není rovněž vyloučeno, že by takovéto postavení církvi nebylo v souladu s ústavním pořádkem, zejména s čl. 2 odst. 1 Listiny.

K námitce, že je v rozporu s čl. 16 odst. 2 Listiny, pokud zákon dává právo vybavit církevní instituce právní subjektivitou, podle Poslanecké sněmovny jde o nepochopení vztahu českého právního řádu k právním předpisům jednotlivých církví. Toto ustanovení není recepční normou, na jejímž základě se právní řády církví stávají autonomní součástí právního řádu českého. Církevní právní řády představují pouze interní předpisy církví, které jsou z hlediska českého právního řádu pouze právními skutečnostmi, které jsou jím respektovány v rozsahu s ním samotným slučitelným. Z čl. 16 odst. 2 Listiny také vyplývá, že je zaměřen na interní aktivity církví a náboženských společností, nikoliv na aktivity zaměřené vně církví. Naopak z něho nelze dovozovat, že by stát propůjčoval církvím a jejich institucím bezprostředně postavení právníckých osob. V souvislosti s tím Poslanecká sněmovna zdůraznila, že orgány státu neměly a nemají při nabývání postavení právníckých osob *sui generis* žádnou pravomoc volného uvážení, jedná se o režim registrační a nikoliv povolovací. Zákon č. 3/2002 Sb. vykazuje účinky pouze v rámci českého právního řádu, nijak se netýká právní subjektivity církví podle církevních předpisů, včetně právního řádu katolické církve jako subjektu mezinárodního práva *sui generis*, či podle právních řádů cizích států. Důvodem, proč české právo stanovuje podmínky, je zaručení minima ochrany ostatních účastníků soukromoprávních majetkových vztahů. Z tohoto důvodu nemohou církve samy

vybavovat své instituce právní subjektivitou v právním řádu státu, nýbrž to musí učinit pouze právní řád. I když je myslitelný jiný model právní úpravy, např. příznání statutu veřejnoprávní korporace církvím či recepce církevních norem do českého právního řádu, je věcí zákonodárce, jaký způsob úpravy zvolí.

Uvádějí-li navrhovatelé, že zákon č. 3/2002 Sb. znemožňuje církvím a církevním institucím provozovat zdravotnická zařízení a zařízení sociálních služeb, není tomu tak, neboť práva tohoto druhu zákon vůbec neupravuje. Církev a církevní instituce, které získaly postavení právnických osob, jsou považovány za korporace soukromoprávní, pro něž platí zásada „dovoleno je vše, co není zakázáno“, a tak mohou uvedené činnosti realizovat za stejných podmínek, jak jsou oprávněny jiné subjekty. Kromě toho výčet činností registrovaných církví je podle § 6 odst. 3 zákona č. 3/2002 Sb. pouze demonstrativní.

Pokud jde o omezení či znemožnění podnikatelské činnosti církví a církevních institucí, ustanovení § 27 odst. 4 zákona č. 3/2002 Sb. je rovněž demonstrativní, a tak církev mohou mít i příjmy, které tam nejsou uvedeny. Ustanovení § 27 odst. 5 zákona č. 3/2002 Sb. sice stanovuje, že zisk z podnikání či jiné výdělečné činnosti může být použit k naplnění cílů činnosti církve, což však neznamená, že jej nelze použít k dalšímu podnikání, ale je třeba, aby takto získané investice byly použity k naplňování cílů činnosti církve. Ve vztahu k námitce, že zákon č. 3/2002 Sb. nepřímo – prostřednictvím § 11 a § 21 odst. 1 písm. a) a b) – zavádí státní dohled nad financováním církví, Poslanecká sněmovna uvádí, že citovaná ustanovení se týkají příznání oprávnění k výkonu zvláštních práv, tj. k příznání privilegovaného postavení vůči ostatním církvím a na úkor státu, čemuž odpovídají zvýšené požadavky kladené na příznání takového statutu.

Poslanecká sněmovna dále uvádí, že čl. 18 Paktu a čl. 9 Úmluvy pojímají náboženskou svobodu jako právo individuální, a proto není důvodu namítat jejich rozpor se zákonem č. 3/2002 Sb. tam, kde tento zákon upravuje práva církví jako kolektivních entit. Kromě toho dnem účinnosti ústavního zákona č. 395/2002 Sb. má být rozpor mezinárodní smlouvy se zákonem napříště řešen pouze překážkou aplikace zákona, nikoliv právním důvodem pro jeho zrušení. Na okraj tento účastník řízení připouje, že návrhem je napadán i zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, ve znění pozdějších předpisů, avšak tento zákon není navržen ke zrušení, a ani není uvedeno, v čem jeho protiústavnost spočívá. Dále pokud se poukazuje na to, že odkaz na Listinu se nachází v poznámce pod čarou zákona č. 3/2002 Sb., nemá tato poznámka normativní charakter a jejím smyslem je zřehlednění právního řádu. Pokud jde o namítanou nepřesnost citace textu čl. 16 odst. 2 Listiny v § 4 odst. 3 zákona č. 3/2002 Sb., jedná se pouze o uvedení zjevné skutečnosti, jež vyplývá z logiky věci.

Závěrem Poslanecká sněmovna upozorňuje na to, že v případě zrušení zákona jako celku by opětovně začaly platit zrušené zákony č. 308/1991 Sb. o svobodě

náboženské víry a postavení církví a náboženských společností, a č. 161/1992 Sb., o registraci církví a náboženských společností, čímž by došlo k diskontinuitě v registraci církví. V případě vyhovění některému z návrhů na zrušení dílčích ustanovení zákona č. 3/2002 Sb., by byl tento zákon deformován až na hranici použitelnosti, což by znamenalo rozpor s principem právního státu.

Senát se k návrhu skupiny senátorů vyjádřil prostřednictvím svého předsedy. Uvedl, že při projednávání zákona ve výborech byla předmětná právní úprava kritizována zejména ze strany církví a náboženských společností. Zástupci tzv. tradičních církví zastávali názor, že dochází k omezení úrovně ochrany svobody náboženského vyznání a práva rozhodovat o svých vnitřních záležitostech ve vztahu k ustanovování a rušení svých orgánů a že se zaváděním administrativních opatření a kontrol dostávají církve do role organizací podřízených státu. Hlavní výhrady pak směřovaly proti úpravě tzv. církevních právnických osob, pokud jde o jejich činnost v oblasti sociální a charitativní, a úpravě podnikatelské činnosti církví. Představitelé tzv. menších církví pak poukazovali na omezení možnosti získání zvláštních práv podle § 7 zákona č. 3/2002 Sb. Tyto názory byly uplatňovány i ze strany některých senátorů. Proti uvedeným námitkám bylo předkladateli zákona argumentováno, že zákonem je plně zachována výlučná působnost církví a náboženských společností a zaručena svoboda náboženského vyznání, že zákon řeší úpravu týkající se právní subjektivity církví a jimi zřízených subjektů formou registrace církví a náboženských společností, příp. evidence církevních právnických osob v příslušných rejstřících, v zájmu zajištění právní jistoty třetích osob a že výkon zvláštních práv, kdy církve vstupují do veřejné sféry, může být přiznán po určité době po registraci a po splnění stanovených podmínek. Zástupci předkladatele dále poukazovali na to, že zákonná úprava se nedotýká práv a povinností, které mají nebo mohou získat církve na základě splnění podmínek podle zvláštních zákonů, podle nichž stanovené podmínky platí pro všechny právnícké či fyzické osoby. Vzhledem k tomu, že při projednávání napadeného zákona v Senátu bylo shledáno, že s ním nesouhlasí řada významných subjektů, jimž je předmětná právní úprava adresována, a že dosavadní úprava je vhodnější, převážil názor, aby byl návrh zákona zamítnut.

Senát závěrem poukazuje na to, že v případě zrušení zákona Ústavním soudem by bylo nezbytné poskytnout dostatečný čas pro přijetí nové zákonné úpravy, neboť by nebylo např. patrné, které církve či náboženské společnosti jsou registrovány, přičemž z tohoto institutu vychází řada zvláštních zákonů. Obdobná situace by nastala v případě zrušení pouze některých napadených ustanovení bez ohledu na to, zda by šlo o užší či širší variantu, neboť vzhledem k úzké provázanosti jednotlivých ustanovení by se stal zákon nefunkčním a stěží aplikovatelným.

Ústavní soud si vyžádal také stanovisko Ministerstva kultury. Tento státní orgán poukázal na princip svrchovanosti a suverenity státu ve vztahu k církvím

a náboženských společnostem, z něhož vyplývá, že vnitřní předpis těchto institucí nemůže konkurovat právnímu řádu státu. Demokratickým základům státu, příp. zásadě rovnosti a právního státu, by se přičila privilegia udělená některým církvím, jež nepředstavují ani většinu obyvatelstva a ostatně ani hledisko většiny neospravedlňuje k udělení těchto privilegií. Ministerstvo kultury v návaznosti na to upozorňuje na zásadní rozdíl mezi ochranou individuálních práv a svobod zakotvených v čl. 15 a 16 Listiny a úpravou církví a náboženských společností na základě zákona č. 3/2002 Sb. Navíc zásahy, resp. kontrola státu nad církvemi na základě tohoto zákona je na podstatně nižší úrovni, než je tomu v jiných státech západní Evropy.

Spatřují-li navrhovatelé ohrožení svobody náboženské víry v omezení různých aktivit církevních institucí, přičemž srovnávají úpravu církví s postavením zahraničních podnikatelských subjektů, podle Ministerstva kultury zákonodárce nehlédí na církve jako na podnikatelské subjekty pro rozdíl v jejich činnostech, a proto je odlišný přístup legitimní. Dále navrhovatelé vycházejí z chybného chápání pojmu právnícká osoba, když ztotožňují vznik církve s jejím vznikem jako právnícké osoby; přitom vycházejí z představy, že existence církve, jejího orgánu či instituce je závislá na tom, má-li postavení právnícké osoby. Tomu tak není a vznik církve, její náboženská činnost a vnitřní organizace nepodléhají státní moci, jak vyplývá z § 4 zákona č. 3/2002 Sb. Oproti tomu právní subjektivita je institutem soukromého práva majetkového, jež určitému společenskému útvaru umožňuje svým jménem nabývat práv a povinností. Přiznání právní subjektivity, které je ve vztahu k církvím maximálně vstřícné, se kromě toho netýká pouze takového subjektu, ale všech účastníků soukromoprávních vztahů, jimž právní úprava musí zaručit minimum právní ochrany, např. podle čl. 11 Listiny.

Ministerstvo kultury dále upozorňuje, že v návrhu dochází ke směřování pojmu „církevní instituce“ s pojmem „církevní právnícká osoba“. Církevní instituce je podle čl. 16 odst. 2 Listiny institucí vznikající uvnitř církve, u které zákon č. 3/2002 Sb. ani nestanovuje povinnost jejich evidence, jak vyplývá z jeho § 6 odst. 2. V uvedeném článku se však neříká nic o tom, že zřízením instituce v církvi vzniká právnícká osoba podle českého právního řádu. Oproti tomu „církevní právnícká osoba“ je pojem zavedený zákonem č. 3/2002 Sb. pro subjekty církví, které jsou evidovány na ministerstvu, přičemž touto zvláštní evidencí stát respektuje různé organizační formy církve, a vychází vstřícně v tom, že kromě obvyklých právních forem podle právního řádu umožňuje navíc vytvářet další právnícké osoby. Není pravdivé tvrzení, že církve nemohou za platnosti zákona č. 3/2002 Sb. zřizovat např. nemocnice či charitativní zařízení, pouze se v jejich případě podle čl. 16 odst. 2 Listiny a § 6 odst. 2 zákona č. 3/2002 Sb. nejedná o církevní instituce, resp. „církevní právnícké osoby“, protože u nich není dána přímá souvislost s výkonem náboženské svobody; to tím spíše platí pro případy podnikatelské činnosti. Po-

kud tedy jde o činnosti, které k výkonu práva na svobodu náboženského vyznání a práva svobodně projevovat svou víru neslouží, musí se uplatnit obecný a shodný právní režim. Za zvláště nebezpečný je Ministerstvem kultury považován názor, že stát nemůže být oprávněn udělovat právní subjektivitu podle svého právního řádu církvím vzniklým v zahraničí. Je tomu tak proto, že by na území České republiky mohla působit nebezpečná náboženská uskupení, jejichž činnost naplňuje všechny znaky § 5 zákona č. 3/2002 Sb., a stát by proti nim nemohl zasáhnout, a tak přijetí tohoto názoru ohrožuje suverenitu státu a může vést k narušení ústavního pořádku České republiky.

Ministerstvo kultury poukazuje také na to, že zákon č. 3/2002 Sb. v plné míře zachovává vysokou míru náboženské svobody, jež je dána Listinou, a ani sami navrhovatelé neuvádějí žádný příklad jejího skutečného omezení. Naopak liberalizuje přístup k registraci pro málo početné církve a zajišťuje ochranu práv třetích osob. Z těchto důvodů se Ministerstvo kultury domnívá, že by Ústavní soud měl návrh zamítnout.

Ústavní soud si vyžádal i stanovisko Ekumenické rady církví v České republice. Z jejího vyjádření vyplynulo, že návrh zákona sice povoluje vytváření určitých institucí, ale současně stát prostřednictvím § 6 odst. 2 a 3, § 27 odst. 4 a 5 a § 26 odst. 1 a 2 zákona č. 3/2002 Sb. může určovat, co církevní instituce jsou a co mohou a nemohou dělat, v rámci dohledu může stanovit, k čemu mohou církve použít svůj zisk a dokonce může církve a její instituce z podnětu ministerstva rušit. Současně církve omezuje v tom, že mohou evidovat jako právnickou osobu jen instituci založenou za účelem organizace, vyznávání a šíření náboženské víry, čímž vylučuje ta působení církví, která od počátků tvoří jejich neoddelitelnou náplň, která je určena i nečlenům církve.

V důsledku toho je nejasné právní postavení např. Diakonie evangelických církví nebo katolické Charity, na základě čehož může být ohrožena služba potřebným spoluobčanům. Kromě toho český právní řád nenabízí jiné vhodné právní formy umožňující nedělitelnou duchovní a materiální službu neboť pokud by se tyto instituce staly občanským sdružením nebo obecně prospěšnou společností, zákonodárství neumožňuje církvím jejich zřízení. Zákon č. 3/2002 Sb. zasahuje do vnitrocírkevní struktury, podle níž byly církve dosud státem uznávány, jak je tomu např. u Českobratrské církve evangelické, kdy v podstatě dochází k rušení součásti církve konstituované svým vnitřním předpisem. Dále se ve vyjádření poukazuje na to, že ručení církve jako celku za závazky církevní právnické osoby představuje nový prvek kolektivní odpovědnosti a tento stav pak přináší problémy tam, kde základní jednotkou jsou náboženské obce, které se sdružily za účelem vzájemné spolupráce, jak je tomu u Bratrské jednoty baptistů. Tím je vyloučena možnost organizovat se podle vlastních vnitřních předpisů. Za zásah do vnitrocírkevní struktury je třeba považovat i povinnost zapisovat údaje a jejich změny

členů statutárních orgánů, což představuje zvýšení administrativy, protože za každý z několika set farních sborů může být až 24 osob, u nichž se vyžaduje oznamování, a tyto osoby se navíc často mění. V důsledku toho stát nutí měnit vnitřní předpisy církví, podle kterých dosud zákonně pracovaly.

Zákon č. 3/2002 Sb. rovněž oproti předchozí úpravě podle názoru Ekumenické rady církví v České republice snižuje na základě svého § 2 odst. 1 standard ochrany věřících, neposkytuje možnost svazům církví navrhnout k evidenci církevní právnickou osobu a neumožňuje existenci svazů církevních právnických osob na místní úrovni, čímž se omezuje ekumenická spolupráce. Dochází také k znevýhodnění církví oproti jiným subjektům v důsledku omezení podnikatelské činnosti, neboť zisk nesmí být použit na investování do výdělečné činnosti. Ekumenická rada církví v České republice poukazuje i na to, že při výkonu zvláštních práv je podmínkou zveřejňování výročních zpráv, jejichž obsah však není stanoven. Také sankce podle zákona č. 3/2002 Sb. nemají obdobu u jiných subjektů, zavádí se kontrola nad církvemi, kdy stát na základě svých administrativních opatření může způsobit zánik církevní právnické osoby v případě jejího společensky nebezpečného působení namísto toho, aby to bylo řešeno trestním právem. Nedostatečně je vyřešena oblast pracovněprávních vztahů s ohledem na problematiku vazby na zákon č. 218/1949 Sb., kuriózní je také úprava, kdy ministr může přiznat oprávnění ke zvláštním právům podle § 7 zákona č. 3/2002 Sb. mimo podmínky uvedené v § 11 odst. 4, tj. mimo ustanovení č. 3/2002 Sb. zákona. Vzhledem k těmto důvodům Ekumenická rada církví v České republice návrh skupiny senátorů podporuje.

Ústavní soud si vyžádal i stanovisko České biskupské konference, která vyjádřila názor, že napadená právní úprava je oproti předchozí krokem zpět a vede k omezení základních práv a svobod. Podle jejího názoru neexistuje důvod stavět církev pod rozsáhlejší státní dohled a kontrolu a omezovat jejich působnost při řešení vnitřních věcí. Zákon č. 3/2002 Sb. dokonce brání církvi působit – pod právní formou církevních osob – v oblasti sociální, charitativní a zdravotnické. Přitom tyto služby byly vždy nedílnou součástí života církve, kdy řada dobrovolných pracovníků a finančních dárců tyto aktivity podporuje právě proto, že to jsou aktivity církevní a nikoliv spolkové či jiné. Odnětí statutu církevních právnických osob charitám povede k opadnutí zájmu spolupracovat s nimi a podporovat je, a to i proto, že církev nad nimi ztratí kontrolu, budou-li muset místo nich vzniknout nové obecně prospěšné společnosti nebo občanská sdružení. Tento krok navíc charitám jednak odčerpá finanční prostředky, které by mohly být použity na sociální činnost, jednak sníží jejich prestiž v České republice i v zahraničí. Česká biskupská konference namítá také, že stát při registraci římskokatolické církve akceptoval její základní dokument i Kodex kanonického práva jako její vnitřní normu, která předpokládá zakládání charitativních a jiných organizací. Nový zákon se

dostal do přímého rozporu s touto vnitřní normou, jakož i s předchozími správními akty Ministerstva kultury.

Zákon č. 3/2002 Sb. dále umožňuje státní správě udílet a odnímat právní subjektivitu církevním právnickým osobám, což lze pokládat za zbytečnou a neodůvodněnou snahu státu o nadměrnou regulaci složek občanské společnosti. K otázce postavení kanonického práva v našem právním řádu Česká biskupská konference uvedla, že církev pouze požaduje, aby příslušný státní orgán respektoval vnitřní předpisy církve, a má-li proti některému ustanovení těchto vnitřních předpisů námitky, pak je má vtělit do připravované mezistátní smlouvy mezi Českou republikou a Svatým stolicem. Ve vyjádření se také poukazuje na to, že legislativu západoevropských států nelze přímo přirovnávat k novému zákonu, neboť se jedná o právní úpravy starší a církev měly možnost se požadavkům státu přizpůsobit bez negativních dopadů na jejich činnost.

Česká biskupská konference také uvádí, že stát na základě zákona č. 3/2002 Sb. může větší měrou zasahovat do života církve. Jedná se především o povinnost vydávat výroční zprávu při výkonu zvláštních práv, o zavedení dohlížecí a trestající role státu při porušení závazků církví vůči státu a třetím osobám, kdy stát může postihovat celou církev za chyby, kterých se dopustí některá z církevních právnických osob, o odmínání zvláštních práv, zavedení celocírkevního ručení za závazky církevních právnických osob, což by v kombinaci se sankcemi podle zákona o památkové péči mohlo vést ke konkursu mnoha farností neschopných financovat opravy svých kostelů a v konečném důsledku k útlaku celé církve ekonomickými sankcemi. Zvyšuje se rovněž administrativní náročnost např. při zapisování údajů a změn statutárních orgánů. Dále napadený zákon omezuje církev při disponování se ziskem, jenž nesmí být použit na investování do výdělečné činnosti, což vede k ekonomické diskriminaci a umožňuje státnímu orgánu kontrolu hospodaření církve. Vyjádření zmiňuje i problematiku formulování některých projevů náboženské svobody ve smyslu § 2 odst. 3 zákona č. 3/2002 Sb., diskriminační oprávnění vlády udělovat podle § 27 odst. 8 zákona č. 3/2002 Sb. světovým náboženstvím výjimku ze zákona a problém právní subjektivity církevních škol. Vzhledem k uvedeným skutečnostem Česká biskupská konference je přesvědčena, že daná situace vyžaduje ochranu ze strany Ústavního soudu.

K vyjádření České biskupské konference bylo připojeno vyjádření Sdružení Česká katolická charita, které je účelovým zařízením římskokatolické církve a právní osobou podle Kodexu kanonického práva a zákona č. 308/1991 Sb. Toto zařízení poskytuje charitativní, humanitární, zdravotní, vzdělávací a sociální služby ve značném rozsahu, a o uznání jeho významu ze strany státních orgánů svědčí i skutečnost, že na jeho činnost státní orgány přispívají vysokými dotacemi. Ve vyjádření se poukazuje na to, že zákon č. 3/2002 Sb. vyžaduje po samostatných církevních právnických osobách, které nejsou zřízeny za účelem uspokojování

náboženských potřeb věřících a evangelizace, aby se znovu zaregistrovaly jako občanská sdružení nebo obecně prospěšné společnosti, čímž narušuje jejich úzké spojení s církvemi. Nutnost takového spojení je pak ve vyjádření demonstrována na jednotlivých případech. Podle názoru Charity toto zařízení opírá svou činnost o duchovní spojení s církví vyjádřené zejména v organizační struktuře, která umožňuje tuto specifickou funkci realizovat. Zárukou toho, že bude zachován duchovní rozměr, je nejen vliv církve na jmenování statutárních orgánů, příp. prezidenta Charity, ale i samotné zasazení organizačních složek do celkové organizační struktury, jež umožňuje jak jejich spolupráci na projektech celostátního rozměru, tak nezávislý postup jednotlivých Charit podle místních potřeb. Tato organizační struktura může být zákonem č. 3/2002 Sb. narušena a změna právní formy přinese administrativní a finanční zátěž.

III.

Ústavní soud nejdříve v souladu s § 68 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb. zkoumal, zda zákon, u kterého navrhovatelé namítají jeho protiústavnost, eventuálně protiústavnost jeho jednotlivých ustanovení, byl přijat a vydán v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem. V tomto ohledu z těsnopisecké zprávy z 38. schůze Poslanecké sněmovny konané dne 21. 9. 2001 vyplývá, že Poslanecká sněmovna většinou 107 hlasů ze 172 přítomných poslanců, přičemž 59 hlasů bylo proti a 6 poslanců se hlasování zdrželo, schválila návrh zákona (usnesení č. 1732). Po zamítnutí zákona Senátem, k němuž došlo na 10. schůzi dne 25. 10. 2001 (usnesení č. 190), Poslanecká sněmovna podle těsnopisecké zprávy ze 43. schůze konané dne 27. 11. 2001 setrvala na návrhu zákona, když v hlasování se ze 189 přítomných poslanců pro návrh zákona vyslovilo 119 poslanců, proti bylo 61 poslanců a 9 se zdrželo hlasování (usnesení č. 1861). Posléze byl zákon vrácen prezidentem republiky a Poslanecká sněmovna na své 43. schůzi, konané dne 18. 12. 2001 zákon opětovně schválila, když z přítomných 179 poslanců hlasovalo pro návrh zákona 121 poslanců, proti bylo 48 poslanců a 10 se zdrželo hlasování (usnesení č. 1981). Dne 7. 1. 2002 byl zákon vyhlášen ve Sbírce zákonů. Z toho je zřejmé, že zákon č. 3/2002 Sb. byl přijat a vydán ústavně předepsaným způsobem a v mezích Ústavou stanovené kompetence při dodržení kvót stanovených v čl. 39 odst. 1 a 2 Ústavy.

IV.

Ústavní soud při posuzování návrhu skupiny senátorů především pocítuje potřebu nejprve se – v obecné rovině a alespoň ve stručnosti – vyjádřit k jednotlivým ústavním principům náboženské svobody v ústavním pořádku České republiky. V tomto směru vychází zejména z následujících skutečností.

Česká republika je založena na principu laického státu. Podle čl. 2 odst. 1 Listiny je totiž stát založen na demokratických hodnotách a „nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání.“ Je tedy zřejmé, že Česká republika musí akceptovat a tolerovat náboženský pluralismus, tzn. především nesmí diskriminovat či naopak bezdůvodně zvýhodňovat některý z náboženských směrů. Z citovaného článku dále vyplývá, že stát musí být oddělen od konkrétních náboženských vyznání.

Zásada náboženského pluralismu a tolerance je dále provedena v čl. 15 odst. 1 a v čl. 16 Listiny. Čl. 15 odst. 1 Listiny stanoví, že svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je zaručena a že každý má právo změnit své náboženství nebo víru anebo být bez náboženského vyznání. Podle čl. 16 Listiny každý má právo svobodně projevit své náboženství nebo víru buď sám nebo společně s jinými, soukromě nebo veřejně, bohoslužbou, vyučováním, náboženskými úkony nebo zachováváním obřadu (odst. 1). Církev a náboženské společnosti spravují své záležitosti, zejména ustavují své orgány, ustanovují své duchovní a zřizují řeholní a jiné církevní instituce nezávisle na státních orgánech (odst. 2). Výkon těchto práv může být omezen zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnosti nebo práv a svobod druhých (odst. 4). Jak již Ústavní soud vyslovil v minulosti, na rozdíl od svobody svědomí a náboženského vyznání, u níž Listina výslovně nestanoví žádné možné podmínky pro její omezení, lze svobodu výkonu náboženství nebo víry omezit zákonem z uvedených důvodů. Jde zde však přitom o možnost omezení výkonu těchto práv, nikoliv jejich úpravu státem (usnesení z 8.10.1998 sp. zn. IV. ÚS 171/97, Ústavní soud: Sbírka nálezů a usnesení, sv. 12, str. 457 a násl.).

Z toho je zřejmé, že náboženskou svobodu lze zásadně vymezit především jako *forum internum* (čl. 15 odst. 1 Listiny), tzn. jako svobodu každého vyznávat určité náboženství a víru, do níž není možno ze strany třetích osob a zejména veřejné moci zasahovat. Jde o tzv. *status negativus*, resp. *libertatis* (G. Jellinek), charakteristický vymezením svobodného prostoru jedince, do něhož veřejná moc nemůže vstupovat. Zároveň však je zřejmé, že omezení náboženské svobody na *forum internum* je nepostačující, neboť již pojmovým znakem náboženské svobody je právo každého projevit svoje náboženské vyznání navenek, přirozeně při respektování omezujících kautel stanovených v čl. 16 odst. 4 Listiny.

Z toho, co bylo uvedeno, rovněž přímo vyplývá zásada autonomie církví a náboženských společností spočívající především v tom, že stát do činnosti církví a náboženských společností nesmí zasahovat, a pokud se aktivita církví omezi na vnitřní záležitosti (zejména na organizační členění), není principiálně možno tato opatření přezkoumávat před státními soudy (obdobně judikoval německý Spolkový ústavní soud, BVerfGE 18/385).

Konečně Ústavní soud konstatuje, že náboženská svoboda není zaručena pouze na úrovni vnitrostátního práva (tedy především citovaných ustanovení Listiny), nýbrž je rovněž předmětem ochrany mezinárodněprávní (např. čl. 18 Paktu a čl. 9 Úmluvy). V této souvislosti Ústavní soud zdůrazňuje, že Česká republika je podle čl. 1 odst. 1 Ústavy demokratickým právním státem založeným na úctě k právům a svobodám člověka a občana. V daném případě z uvedeného principu především vyplývá, že Ústavní soud musí vycházet z té vnitrostátní či mezinárodněprávní úpravy, která poskytuje vyšší standard ochrany základních práv a svobod. Jestliže v daném případě zaručuje vnitrostátní úprava obsažená v Listině vyšší ochranu práv, než jak je upravují uvedená ustanovení mezinárodních smluv, již z tohoto důvodu musí být aplikována přednostně.

V.

K návrhu na zrušení celého zákona č. 3/2002 Sb. Ústavní soud uvádí, že ani sami navrhovatelé v podstatě nepředkládají relevantní argumenty pro důvodnou domněnku o protiústavnosti celého zákona. Jestliže totiž navrhovatelé – toliko obecně – konstatují, že napadený zákon poskytuje nižší standard lidských práv oproti zákonu č. 308/1991 Sb., který derogoval, a již v této skutečnosti spatřují jeho protiústavnost, nezbyvá Ústavnímu soudu než připomenout svoji ustálenou judikaturu, podle níž zrušením napadeného zákona neoživá zákon dřívější, který byl protiústavním zákonem zrušen či změněn (nález z 12.2.2002 sp. zn. Pl. ÚS 21/01, vyhlášený dne 11. 3. 2002 pod č. 95/2002 Sb.). I kdyby se Ústavní soud ztotožnil s prezentovaným názorem navrhovatelů a (pouze) z tohoto důvodu zrušil zákon č. 3/2002 Sb., nedošlo by k oživení zákona č. 308/1991 Sb. a pouze by zřejmě nastala objektivní potřeba přijetí zcela nového zákona upravujícího církevní materii. Navíc je nutno připomenout, že důvodem zrušení právního předpisu nemůže být pouze jeho komparace s předchozí právní úpravou, jak naznačují navrhovatelé, nýbrž výhradně zjištění rozporu s ústavním pořádkem České republiky.

Již z těchto důvodů Ústavní soud konstatuje, že – blíže neodůvodněný – návrh na zrušení celého zákona č. 3/2002 Sb. neshledal důvodným, a dále se proto zabýval toliko návrhem na zrušení jednotlivých ustanovení zákona č. 3/2002 Sb., resp. návrhem na zrušení některých jejích částí. Přitom postupoval vždy tak, že se současně věnoval těm ustanovením, jež obsahově vzájemně bezprostředně souvisejí.

VI.

Otázka registrace církví, náboženských společností a evidence církevních právníků osob:

Text napadených ustanovení:

– ustanovení § 6 odst. 1, 2 (Registrované církve a náboženské společnosti):

(1) Církev a náboženská společnost se stává právnickou osobou registrací (dále jen „registrovaná církev a náboženská společnost“) podle tohoto zákona, pokud tento zákon nestanoví jinak.

(2) Registrovaná církev a náboženská společnost může navrhnout k evidenci orgán církve a náboženské společnosti nebo řeholní a jinou církevní instituci založenou v církvi a náboženské společnosti podle jejích vnitřních předpisů za účelem organizace, vyznávání a šíření náboženské víry jako právnickou osobu podle tohoto zákona (dále jen „církevní právnická osoba“).

– ustanovení § 16 (Evidence církevních právnických osob):

(1) Návrh na evidenci orgánu registrované církve a náboženské společnosti nebo řeholní a jiné církevní instituce jako právnické osoby podává orgán registrované církve a náboženské společnosti k tomu určený v základním dokumentu předkládaném podle § 10 odst. 3.

(2) Návrh na evidenci právnické osoby podle odst. 1 musí obsahovat

- a) doklad o jejím založení k tomu příslušným orgánem registrované církve a náboženské společnosti podle jejího základního dokumentu,
- b) vymezení předmětu její činnosti a její stanov, pokud existují,
- c) její název, který se musí lišit od názvu právnické osoby, která již vyvíjí činnost na území České republiky nebo která již o evidenci požádala,
- d) její sídlo na území České republiky,
- e) označení jejího statutárního orgánu na území České republiky,
- f) osobní údaje členů jejího statutárního orgánu.

(3) Návrh podle odst. 1 podá registrovaná církev a náboženská společnost do 10 dnů ode dne založení církevní právnické osoby. Ministerstvo provede evidenci církevní právnické osoby zápisem do Rejstříku církevních právnických osob do 5 pracovních dnů ode dne doručení návrhu. Evidence se provede zápisem ke dni jejího založení v registrované církvi a náboženské společnosti.

(4) Nedodrží-li registrovaná církev a náboženská společnost lhůtu uvedenou v odst. 3, evidence se provede zápisem ke dni doručení návrhu podle odst. 1 ministerstvu.

(5) Neobsahuje-li návrh podle odst. 1 všechny náležitosti podle odst. 2, ministerstvo vyzve nejpozději do 10 pracovních dnů ode dne doručení návrhu orgán registrované církve a náboženské společnosti, oprávněný k jeho podání, aby návrh doplnil, popř. odstranil nedostatky, a to ve lhůtě 30 dnů, a upozorní ho, že nebude-li tato lhůta dodržena, řízení o návrhu se zastaví.

– ustanovení § 20 (Rejstřík církevních právnických osob):

(1) Do Rejstříku církevních právnických osob se zapisují tyto údaje a jejich změny:

- a) název církevní právnické osoby s uvedením dne a čísla evidence,

- b) sídlo církevní právnické osoby na území České republiky,
- c) označení statutárního orgánu církevní právnické osoby,
- d) osobní údaje členů statutárního orgánu církevní právnické osoby,
- e) identifikační číslo církevní právnické osoby,
- f) zrušení evidence církevní právnické osoby, vstup do likvidace a osobní údaje likvidátora, prohlášení konkursu a osobní údaje správce konkursní podstaty, zamítnutí návrhu na prohlášení konkursu pro nedostatek majetku a zahájení řízení o vyrovnání s uvedením dne a čísla rozhodnutí o těchto skutečnostech,
- g) identifikační údaje o právním nástupci církevní právnické osoby, dojde-li k jejímu zrušení s právním nástupcem,
- h) zánik církevní právnické osoby.

(2) Součástí Rejstříku církevních právnických osob je sbírka listin obsahující dokumenty předkládané v návrhu na evidenci církevní právnické osoby a v návrzích na jejich změny.

(3) Údaje podle odstavce 1 písm. d) a jejich změny se na základě žádosti registrované církve a náboženské společnosti nahradí označením orgánu církve a náboženské společnosti, který tyto údaje a jejich změny vede a který je povinen při vedení této části Rejstříku církevních právnických osob dodržovat ustanovení § 17 přiměřeně.

– ustanovení § 22 odst. 1 písm. d) (Zrušení registrace církve a náboženské společnosti a svazu církví a náboženských společností):

(1) Ministerstvo zahájí řízení o zrušení registrace církve a náboženské společnosti anebo řízení o zrušení registrace svazu církví a náboženských společností

d) pokud nebyly po dobu delší než 2 roky ustanoveny orgány registrované církve a náboženské společnosti nebo statutární orgány svazu církví a náboženských společností nebo dosavadním orgánům a statutárním orgánům skončilo funkční období před více než 2 roky a nedošlo k ustanovení nových.

– ustanovení § 26 (Zrušení evidence církevní právnické osoby a její zánik):

(1) Ministerstvo zruší evidenci církevní právnické osoby

- a) na návrh registrované církve a náboženské společnosti do 5 pracovních dnů ode dne doručení tohoto návrhu,
- b) z vlastního podnětu, zjistí-li, že církevní právnická osoba jedná v rozporu s vymezením její působnosti v návrhu na evidenci podle § 15 odst. 4 nebo v rozporu s právními předpisy, a nezjedná-li nápravu k tomu příslušný orgán registrované církve a náboženské společnosti po výzvě ministerstva, ke dni nabytí právní moci rozhodnutí o ukončení evidence,
- c) z vlastního podnětu, zanikne-li registrace církve a náboženské společnosti, která církevní právnickou osobu navrhla k evidenci, ke dni nabytí právní moci

rozhodnutí o zrušení registrace církve a náboženské společnosti podle § 24 odst. 3,

d) byl-li na majetek církevní právnické osoby prohlášen konkurs, zrušením konkursu po splnění rozvrhového usnesení nebo zrušením konkursu z důvodu, že její majetek nepostačuje k úhradě nákladů konkursu, nebo zamítnutím návrhu na prohlášení konkursu pro nedostatek majetku.

(2) Církevní právnická osoba zaniká výmazem z evidence v Rejstříku církevních právnických osob.

(3) Zaniká církevní právnické osoby předchází její zrušení s likvidací, anebo zrušení bez likvidace, přechází-li její majetek a závazky na církev a náboženskou společnost nebo její jinou církevní právnickou osobu.

(4) Nepostačuje-li při likvidaci církevní právnické osoby její majetek k úhradě závazků, ručí za tyto závazky církev a náboženská společnost, která ji navrhla k evidenci

(5) Zaniká-li církevní právnická osoba bez likvidace a není-li na ni podán návrh na konkurs, je datum jejího zrušení totožné s datem jejího výmazu z Rejstříku církevních právnických osob.

– ustanovení § 28 odst. 4 a 5:

(4) Registrované církve a náboženské společnosti podle odstavce 1 jsou povinny ve lhůtě do 1 roku ode dne nabytí účinnosti tohoto zákona doplnit ministerstvu údaje podle tohoto zákona k jejich registraci nebo evidenci. Nedoplní-li registrovaná církev a náboženská společnost tyto údaje, ministerstvo ji vyzve k doplnění údajů v termínu nejméně 30 dnů ode dne doručení výzvy. Nedoplní-li li registrovaná církev a náboženská společnost údaje v tomto termínu, ministerstvo může podle povahy nedoplněných údajů zahájit řízení o zrušení její registrace.

(5) Registrovaná církev a náboženská společnost je povinna doplnit ve lhůtě do 1 roku ode dne nabytí účinnosti tohoto zákona údaje o evidovaných církevních právnických osobách podle tohoto zákona orgánem k tomu určeným v jejím základním dokumentu. Nejsou-li údaje o církevní právnické osobě doplněny v této lhůtě, ministerstvo vyzve registrovanou církev a náboženskou společnost k doplnění údajů v termínu nejméně 30 dnů ode dne doručení výzvy.

Nedoplní-li registrovaná církev a náboženská společnost údaje ve stanoveném termínu, ministerstvo může podle povahy nedoplněných údajů evidenci církevní právnické osoby zrušit. U církevních právnických osob existujících déle než 50 let lze nahradit doklad o založení podle § 16 odst. 2 písm. a) tohoto zákona čestným prohlášením příslušné církve a náboženské společnosti.

– slova „a Rejstříku církevních právnických osob“ v ustanovení § 29 (Zmocňovací ustanovení):

Ministerstvo stanoví vyhláškou podrobnosti a podmínky pro vedení Rejstříku registrovaných církví a náboženských společností, Rejstříku svazu církví a náboženských společností a Rejstříku církevních právnických osob a vzory všech výpisů z registrace nebo evidence podle tohoto zákona.

Ústavní soud konstatuje, že podstatou citovaných ustanovení zákona č. 3/2002 Sb. je (I.) stanovení principu, že k právnímu vzniku církve a náboženské společnosti dochází okamžikem registrace, kterou provádí příslušné ministerstvo. Stejný orgán je oprávněn rovněž registraci zrušit. (II.) Registrovaná církev a náboženská společnost může ministerstvu navrhnout k evidenci církevní právnickou osobu, přičemž zákon podrobně upravuje náležitosti této evidence, vymezuje Rejstřík právnických osob a reglementuje rovněž zrušení evidence této právnické osoby a její zánik.

K otázce registrace církve a náboženské společnosti uvádí Ústavní soud následující (ad I.):

1. Podle ustanovení § 6 odst. 1 zákona č. 3/2002 Sb. se církev a náboženská společnost stává právnickou osobou registrací podle tohoto zákona, pokud tento zákon nestanoví jinak. To znamená, že díky zákonu č. 3/2002 Sb., který je součástí vnitrostátního práva, pozitivně upravuje vznik právní subjektivity uvedených náboženských sdružení a že tedy právní vznik těchto subjektů je odvozen od registrace prováděné ministerstvem. Individuální právní akt, kterým je registrace, má proto konstitutivní účinky a svou podstatou představuje akceptaci státu ve vztahu ke vzniku konkrétního sdružení.

2. V této souvislosti Ústavní soud nemohl přehlédnout úpravu, obsaženou ve zrušeném zákoně č. 308/1991 Sb., na který navrhovatelé ostatně také výslovně poukazují. Podle ustanovení § 4 odst. 2 tohoto zákona totiž platilo, že „Církev a náboženské společnosti působí na území České a Slovenské Federativní Republiky na základě registrace“. Předchozí zákonná úprava vycházela v zásadě z toho, že církve a náboženské společnosti mohly právně existovat nezávisle na akceptaci státní mocí, nicméně pokud chtěly právně relevantně působit na území státu, byla vyžadována k tomu jejich registrace. Jiné než registrované církve a náboženské společnosti stát jako právnické osoby neuznával (§ 4 odst. 4 zákona č. 308/1991 Sb.).

3. Je zřejmé, že formulace použitá v ustanovení § 6 odst. 1 zákona č. 3/2002 Sb. je značně odlišná od úpravy předchozí. Zatímco zákon č. 308/1991 Sb. upravoval proces registrace církví a náboženských společností výslovně toliko pro účely

působení ve vnitrostátním prostředí a činil tak především z důvodu nutnosti právní jistoty třetích osob, aspiruje znění nové zákonné úpravy na první pohled na konstitutivnost účinků registrace těchto právnických osob, tzn. vyvolává zdání, že vnitrostátním správním aktem dochází k právnímu vzniku církví a náboženských společností, tedy jejich obecné právní způsobilosti. K tomu je však nutno uvést, že takový přístup by zjevně nekorespondoval s povahou řady církví a náboženských společností, jejichž právní existence často vyplývá nikoliv ze státního, nýbrž z kanonického práva (popř. z práva mezinárodního), a státní moc proto nemůže mít ambici tyto instituce právně regulovat (včetně jejich konstituování), nýbrž pouze omezovat jejich činnost v případech stanovených taxativním způsobem v čl. 16 odst. 4 Listiny.

4. Ústavní soud dále připomíná, že např. vztahy mezi katolickou církví (Svatým stolcem) a jednotlivými státy jsou tradičně upravovány mezinárodními smlouvami (konkordáty). Obsahem těchto smluv je především úprava organizace církevních institucí uvnitř daného státu. Je zřejmé, že právní subjektivita katolické církve je nesporná a vnitrostátní právní řád do ní nemůže nikterak zasahovat a zpochybňovat ji. Potvrzením této úvahy je např. díkce čl. 1 návrhu Smlouvy mezi Českou republikou a Svatým stolcem o úpravě vzájemných vztahů, podle něhož jmenované smluvní strany uznávají vzájemnou mezinárodněprávní subjektivitu a navzájem se považují za nezávislé a samostatné subjekty podle mezinárodního práva a zavazují se tuto subjektivitu plně respektovat.

5. Ústavní soud v řadě svých dřívějších rozhodnutí zdůraznil skutečnost, že preferuje princip ústavně konformní interpretace právních předpisů před jejich derogací. V daném případě je zřejmé, že zákonodárce rozdílnou formulací citovaného ustanovení – oproti dřívějšímu ustanovení § 4 odst. 2 zákona č. 308/1991 Sb. – vytvořil poněkud nepřehlednou právní situaci, která zcela nekoresponduje např. s požadavky kladenými na tvorbu zákonů Evropským soudem pro lidská práva a spočívajícími v respektování podmínek dostupnosti zákona, jeho srozumitelnosti a předvídatelnosti (prévisibilité, foreseeability) následků, které vyvolá. [„Za »zákon« lze tedy považovat pouze normu formulovanou dostatečně přesně na to, aby občanovi umožnila přizpůsobit chování“ (věc Hashman a Harrupová vs. Spojené království, Přehled rozsudků Evropského soudu pro lidská práva č. 1/2000, str. 46).] Ústavní soud se však domnívá, že navrhovateli namítaný rozpor ustanovení § 6 odst. 1 zákona č. 3/2002 Sb. s uvedenými ústavními kautelami lze překlenout ústavě odpovídajícím výkladem a že proto není nezbytná jeho derogace.

6. V tomto směru proto Ústavní soud uvádí, že ustanovením § 6 odst. 1 zákona č. 3/2002 Sb. nemůže být dotčena právní subjektivita církví podle církevních řádů

či mezinárodního práva, nýbrž jedná se spíše jen o stanovení určitých podmínek pro uznání jejich právní osobnosti zaručujících též minimum ochrany ostatních účastníků soukromoprávních majetkových vztahů. Ústavně konformní interpretace ustanovení § 6 odst. 1 zákona č. 3/2002 Sb. je tedy především taková, že z tohoto ustanovení nelze dovozovat jakékoliv zpochybnění již existující obecné subjektivity církví a náboženských společností a práva na jejich existenci nezávisle na akceptaci státem (Českou republikou). Funkce jejich registrace je tedy stejná jako v případě úpravy obsažené v zákoně č. 308/1991 Sb., který však tuto skutečnost co do zvolené dílky reflektoval podstatně věrněji – tedy pouze stanovení podmínek působení a právně relevantní činnosti církví a náboženských společností na území České republiky, nikoliv vznik jejich obecné právní způsobilosti.

7. Ústavní soud dále uvádí, že obdobně jako shora uvedeným způsobem je nutno v souladu s Ústavou interpretovat též zrušení registrace církve a náboženské společnosti (příp. zrušení registrace svazu církví a náboženských společností), obsažené v ustanoveních § 22 odst. 1 písm. d) a § 28 odst. 4 zákona č. 3/2002 Sb. Jestliže totiž Ústavní soud dospěl k závěru, že stát je oprávněn stanovit podmínky působení a právně relevantní činnosti církví a náboženských společností na území České republiky a tyto podmínky formálně vyjádřit v institutu registrace, je nutno konzistentně respektovat rovněž právo státu stanovit podmínky pro odnětí možnosti tohoto právně relevantního působení církve a náboženské společnosti na území České republiky v případě porušení těchto podmínek.

8. Proto Ústavní soud dospěl k závěru, že ustanovení § 6 odst. 1, § 22 odst. 1 písm. d) a § 28 odst. 4 zákona č. 3/2002 Sb. neodporují čl. 16 odst. 2, 4 Listiny a proto zamítl návrh na jejich zrušení.

K otázce evidence církevních právnických osob uvádí Ústavní soud následující:

1. Ústavní soud především konstatuje, že čl. 16 odst. 2 Listiny upravuje právo církví a náboženských společností spravovat své záležitosti, zejména ustavovat své orgány, ustanovovat své duchovní a zřizovat řeholní a jiné církevní instituce nezávisle na státních orgánech. Jedná se tedy o základní právo, kterým disponují církev a náboženské společnosti jako specifické právní osoby (viz např. usnesení Ústavního soudu ČR sp. zn. IV. ÚS 171/97, Sbíрка nálezů a usnesení, sv. 12, str. 468; obdobně též usnesení Ústavního soudu SR z 10.10.1995 sp. zn. II. ÚS 128/95, Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1995, Košice, 1996, str. 322 a násl.). Obsahem tohoto práva je právo na autonomii, tzn. právo na nezávislost na státu při správě svých záležitostí. Garance svobodné organizace a správy vlastních záležitostí totiž představuje nezbytný předpoklad pro svobodu náboženského života a působení církve, vyžadující pro zachování jejich úkolů

svobodu stanovení organizace, prosazování norem a správy (viz např. nález německého Spolkového ústavního soudu BVerfGE 70/138). Rovněž stanovisko odborné literatury vychází z toho, že čl. 16 odst. 2 Listiny nevylučuje a předpokládá vykonávání vnějšího státního dohledu z hlediska zachování zákonů v těchto zvláštních sdruženích, „aby byly chráněny hodnoty uvedené v odst. 4 tohoto článku. Taková zákonná úprava vztahu státu k těmto sdružením by však nemohla omezit nezávislost církví a náboženských společností, pokud jde o zřízení jejich orgánů a jiné otázky vnitřního života“ (V. Pavlíček a kol.: Ústava a ústavní řád České republiky, 2. díl - Práva a svobody, Linde, 1996, str. 154).

2. Ministerstvo kultury ve svém vyjádření k návrhu – v této souvislosti – uvádí, že je nutno odlišovat různé oblasti působení církví a náboženských společností a že tento právní režim je třeba odlišovat od individuálních práv a svobod občanů, neboť prý „právní úprava církví a náboženských společností není určena k úpravě individuálních práv občanů nebo každého člověka v oblasti víry a náboženského vyznání.“ Ministerstvo kultury zároveň zastává názor, že navrhovatelé nesprávně a účelově směřují pojmy „církevní instituce“ a „církevní právnická osoba“, kdy prý napadený zákon respektuje právo církví a náboženských společností zřizovat církevní instituce bez právní subjektivity; extenzivní výklad Listiny ve smyslu autonomního zřizování církevních právnických osob však údajně „porušuje ústavní princip suverenity státu“.

3. Spornou otázkou v daném případě proto je zejména posouzení toho, zda vytváření církevních právnických osob lze podřadit pod čl. 16 odst. 2 Listiny či nikoliv. Vyjádřeno jinými slovy, zda zřízení řeholních a jiných církevních institucí je možno chápat buď restriktivně v tom smyslu, že toto ústavně chráněné právo se vztahuje toliko na vnitrocírkevní instituce nedisponující samostatnou právní subjektivitou, či zda se naopak – v extenzivním smyslu – toto ustanovení vztahuje též na instituce s vlastní právní subjektivitou.

4. Např. německý Spolkový ústavní soud akceptoval, že např. „pojetí katolické církve zahrnuje výkon náboženství nejen v oblasti víry a bohoslužby, nýbrž také svobodu k rozvoji a působení ve světě, což odpovídá jejím náboženským úkolům. K tomu patří obzvláště charitativní působení. Aktivní láska k bližním je podstatným úkolem křesťanů a křesťanskými církvemi je chápána jako základní funkce. Nezahrnuje pouze církevně zajišťovanou nemocniční péči, nýbrž obecně je podle základních náboženských požadavků orientována na zabezpečení potřebných lidí včetně jejich výchovy a vzdělání“ (BVerfGE 70/138; 57/220). V této souvislosti je vhodné rovněž upozornit na čl. 10 návrhu Smlouvy mezi Českou republikou a Svatým stolcem o úpravě vzájemných vztahů (poznámka: na tuto Smlouvu ve

svém vyjádření k návrhu odkazuje především ministr kultury), podle něhož si katolická církev zřizuje v souladu se svými vlastními předpisy právnické osoby pro organizaci a vyznávání katolické víry „a pro své působení zejména v oblastech školství, zdravotnictví, sociální a charitativní péče.“ To znamená, že předmětný návrh smlouvy jednoznačně akceptuje, že (katolická) církev je oprávněna zřizovat si církevní právnické osoby a respektuje jejich působení nejen v oblasti vyznávání víry, nýbrž i v dalších oblastech, které jsou neoddelitelnou a nepostradatelnou součástí každé aktivní církve a náboženské společnosti.

5. Jestliže tedy ustanovení § 6 odst. 2 zákona č. 3/2002 Sb. omezuje právo církve a náboženské společnosti navrhnout k evidenci církevní právnickou osobu toliko „za účelem organizace, vyznávání a šíření náboženské víry“, je takto restriktivně vymezené pojetí ve zjevném rozporu se samotným cílem a smyslem církví a náboženských společností a svědčí o jejich zásadním nepochopení, neboť jejich aktivity se přirozeně neredukují toliko na prezentaci náboženské víry, nýbrž svojí činností navenek, překračující omezení na pouhý výkon náboženství, vyznačují do celé společnosti a představují tak i nezbytný předpoklad fungování občanské společnosti. Toto omezení zjevně odporuje čl. 16 odst. 2 Listiny, neboť tento článek garantuje právo církví a náboženských společností zřizovat řeholní a jiné církevní instituce nezávisle na státních orgánech, zatímco ustanovení § 6 odst. 2 (stejně jako ustanovení navazující – § 28 odst. 5) podmiňuje právní vznik církevních právnických osob evidencí prováděnou ministerstvem.

6. Přitom je zřejmé, že omezení právního vzniku církevních právnických osob vyplývající z citovaných ustanovení nekoresponduje ani s taxativně vyjádřenými důvody, pro které je možné omezit výkon těchto práv a pozitivně zakotvenými v čl. 16 odst. 4 Listiny. Tato omezení, která již s ohledem na jejich povahu je nutno interpretovat restriktivně, totiž mohou nastat pouze tehdy, „jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnosti nebo práv a svobod druhých“. S použitím argumentu a contrario je totiž zjevné, že zákonem stanovené omezení základního práva zakotveného v čl. 16 odst. 2 Listiny stanovenou podmínkou evidence církevních právnických osob ministerstvem nespadá pod žádnou z uvedených ústavních kautel, a jedná se proto i z tohoto důvodu o omezení protiústavní, nerespektující autonomii církví a náboženských společností a pluralitu jejich činnosti. Jak ostatně vyplývá též z konstantní judikatury Evropského soudu pro lidská práva, k omezení základních práv musí být splněny tři základní podmínky: musí být stanoveno zákonem, musí směřovat k legitimnímu cíli a musí být nezbytným v demokratické společnosti. V posuzované věci je však zřejmé, že je splněna toliko

první z uvedených podmínek a státní zásahy při zřizování církevních právnických osob nelze označit za směřující k legitimnímu cíli ani za opatření nezbytné v demokratické společnosti.

7. Ústavní soud dále uvádí, že podle dikce citovaných ustanovení je právní vznik církevních právnických osob vázán na evidenci a nikoliv na registraci. Z hlediska právně teoretického by tedy pro vznik církevních právnických osob měl být stanoven podstatně „volnější režim“ než pro jiné právnické osoby, které zná české právo. Evidence totiž svojí podstatou (na rozdíl od registrace) nepředstavuje konstitutivní, nýbrž toliko deklaratorní právní akt. Proto také může být k evidenci navrhována již „založená instituce“ a účinky evidence se zásadně datují zpětně, tzn. již ke dni založení církevní právnické osoby registrovanou církví nebo náboženskou společností a nikoliv až ke dni evidence. Z faktického a aplikačního hlediska však nelze přehlédnout, že mezi evidencí a registrací tak, jak je upravena v napadeném zákoně, neexistuje výraznější rozdíl, jelikož zákon pro návrh na evidenci stanoví jasné podmínky, při jejichž nesplnění – což je oprávněno posuzovat ministerstvo – k evidenci nedojde (rozuměj: nedojde k právnímu vzniku této církevní instituce) a ministerstvo je v taxativních případech rovněž oprávněno zrušit evidenci církevní právnické osoby, pokud kupř. zjistí, že církevní právnická osoba jedná v rozporu s vymezením její působnosti nebo v (blíže nespecifikovaném) rozporu s právními předpisy.

8. V právním prostředí České republiky Ústavní soud nemohl přehlédnout ani fakt, že právo sdružovat se v církvích a v náboženských společnostech představuje zvláštní formu výkonu sdružovacího práva. Přitom však platí, že „běžná“ sdružení mají podle zákona č. 83/1990 Sb. právo zřizovat své organizační složky jako tzv. vedlejší právnické osoby, odvozené od spolku jako celku a disponující právní subjektivitou (blíže viz např. I. Telec, Spolkové právo, C.H. Beck, 1998, str. 148 a násl.) a ke zřízení těchto právnických osob v zásadě postačuje úprava ve stanovách spolku tuto možnost připouštějící. Vznik těchto vedlejších právnických osob tedy není podmíněn akceptací ze strany státu. Za připomenutí stojí v této souvislosti rovněž způsob právního vzniku odborové organizace a organizace zaměstnavatelů, k němuž dochází ex lege již dnem následujícím poté, co byl ministerstvu doručen návrh na evidenci (§ 9a odst. 1 zákona č. 83/1990 Sb.). Rovněž z tohoto vnitrostátního komparativního hlediska je zákonný požadavek na evidenci církevních právnických osob neopodstatněný. Jinak řečeno, jelikož církev a náboženské společnosti jsou svým významem nezaměnitelné s tzv. běžnými spolky (sdruženími) a jestliže běžné spolky mohou bez státní ingerence zřizovat právnické osoby, není odůvodněno zákonné omezení pro vznik církevních právnických osob evidencí státním orgánem.

9. Argumentaci Ministerstva kultury o tom, že autonomní zřizování církevních právnických osob porušuje ústavní princip suverenity státu, je nutno odmítnout, a to již z toho důvodu, že koncepce demokratického právního státu je úzce spjata s myšlenkou liberálního státu tolerujícího pluralitu společenských fenoménů a institucí. Princip suverenity státu proto není možno chápat natolik extenzivním způsobem, že mu bude nutně odporovat již jen samotná právní existence jakýchkoliv právních subjektů odvozených z jiné právní skutečnosti, než je výslovná akceptace státní mocí. Myšlenka liberálního právního státu totiž vychází z toho, že stát má omezovat svoje státní zásahy a vliv pouze na takové případy, kdy je to nezbytné a kdy to jednoznačně koresponduje s veřejným zájmem. Přebujelost státního vlivu a svévolná reglementace společenských jevů je pak ve zjevném rozporu s tímto pojetím. V případě církví a náboženských společností je navíc nutno přihlédnout k tomu, že se jedná často o historické instituce existující kontinuálně v různých formách vlády a v rozdílných státních zřízeních. Stát by proto k těmto institucím představujícím realizaci náboženské svobody měl přistupovat obzvláště citlivě a měl by velmi bedlivě zvažovat své restriktivní zásahy a omezovat je na skutečně odůvodněné případy.

10. Na základě toho, co bylo uvedeno, Ústavní soud dospěl – veden zásadou sebeomezování a minimalizace zásahů (self restraint) – k závěru o protiústavnosti ustanovení § 6 odst. 2 a § 28 odst. 5 zákona č. 3/2002 Sb. Z těchto ustanovení totiž podle přesvědčení Ústavního soudu přímo vyplývá podmíněnost právního vzniku církevních právnických osob rozhodnutím státu, tzn. de facto jejich registrace, byť v zákoně formálně označená jako evidence. Protože však Ústavní soud neshledal přesvědčivé důvody pro zpochybnění samotného principu evidence těchto subjektů (a to v jejím skutečném smyslu, nikoliv ve významu zastřené registrace, jak tomu je v kontextu derogovaného ustanovení § 6 odst. 2 zákona) a zastává názor, že jejich evidence je případná zejména z hlediska naplnění informační funkce a funkce ochrany práv třetích osob, zamítl návrh na zrušení ustanovení § 16, § 20, § 26 a na zrušení citovaných slov v ustanovení § 29 zákona č. 3/2002 Sb. Za situace, kdy Ústavní soud jako protiústavní ruší ustanovení § 6 odst. 2 zákona, totiž zmíněná ustanovení je možno interpretovat a aplikovat ústavě odpovídajícím způsobem, takže jejich derogace není nutná. Tato ustanovení totiž upravují obsahové náležitosti návrhu na evidenci (§ 16), rejstřík církevních právnických osob (§ 20, § 29), zrušení evidence církevní právnické osoby a její zánik (§ 26) a podle přesvědčení Ústavního soudu je možno jejich obsah za současného zrušení § 6 odst. 2 a § 28 odst. 5 zákona č. 3/2002 Sb. interpretovat v tom smyslu, že nepodmiňují právní vznik a zánik církevních právnických osob konstitutivním právním

aktem státního orgánu, nýbrž že jejich evidence má toliko deklaratorní povahu a uvedené funkce informační a ochrany práv třetích osob.

11. Ze všech uvedených důvodů Ústavní soud konstatuje, že ustanovení § 6 odst. 2 a § 28 odst. 5 zákona č. 3/2002 Sb. odporují čl. 16 odst. 2 a odst. 4 Listiny a z tohoto důvodu je ruší. Návrh na zrušení ustanovení § 16, § 20, § 26 a na zrušení citovaných slov v ustanovení § 29 zákona č. 3/2002 Sb. se zamítá.

VII.

Oprávnění k výkonu zvláštních práv:

Text napadených ustanovení:

– ustanovení § 11 (Návrh na přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv):

(1) Návrh na přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv může podat registrovaná církev a náboženská společnost, která

- a) je registrována podle tohoto zákona nepřetržitě ke dni podání návrhu nejméně 10 let,
- b) zveřejňovala každoročně 10 let před podáním tohoto návrhu výroční zprávy o činnosti za kalendářní rok,
- c) plní řádně závazky vůči státu a třetím osobám.

(2) Návrh na přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv podává orgán registrované církve a náboženské společnosti.

(3) Návrh na přiznání zvláštních práv může být podán buď pro výkon všech zvláštních práv podle § 7 odst. 1 anebo pouze pro výkon zvláštních práv podle § 7 odst. 1 písm. a) až e).

(4) Návrh na přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv podle 7 odst. 1 písm. a) až e) musí obsahovat

- a) v originále podpisy tolika zletilých občanů České republiky nebo cizinců s trvalým pobytem v České republice hlásících se k této církvi a náboženské společnosti, kolik činí 1 promile obyvatel České republiky podle posledního sčítání lidu, s uvedením jejich osobních údajů podle tohoto zákona a s uvedením totožného textu na každém podpisovém archu, který uvádí plný název církve a náboženské společnosti, která sbírá podpisy pro účel její registrace, a z něhož je patrné, že podpisový arch je podepisován pouze osobou hlásící se k této církvi a náboženské společnosti,

b) prohlášení, že její dosavadní činnost jako právnické osoby podle tohoto zákona neodporuje podmínkám stanoveným tímto zákonem a že vyhovuje podmínkám podle odstavce 1 písm. c),

c) texty výročních zpráv podle odstavce 1 písm. b) a účetních závěrek za dobu 10 let předcházející podání tohoto návrhu.

(5) Návrh na přiznání oprávnění k výkonu všech zvláštních práv podle § 7 odst. 1 musí obsahovat náležitosti podle odstavce 4 a navíc dokument potvrzující, že povinnost mlčenlivosti duchovních v souvislosti s výkonem zpovědního tajemství nebo v souvislosti s výkonem práva obdobného zpovědnímu tajemství je tradiční součástí učení církve a náboženské společnosti nejméně 50 let.

– ustanovení § 21 (Zrušení oprávnění k výkonu zvláštních práv):

(1) Ministerstvo zahájí řízení o zrušení oprávnění k výkonu zvláštních práv

a) pokud registrovaná církev a náboženská společnost porušuje závažným způsobem nebo opakovaně závazky vůči státu nebo třetím osobám,

b) pokud registrovaná církev a náboženská společnost nezveřejňuje každoročně výroční zprávu podle § 7 odst. 3, nebo

c) na základě podnětu orgánu státní správy podle jeho působnosti dané zvláštním právním předpisem, v němž je doloženo závažné nebo opakované porušování povinností pro působení registrované církve a náboženské společnosti podle zvláštního právního předpisu nebo dohody s tímto orgánem státní správy.

(2) Ministerstvo řízení o zrušení oprávnění k výkonu zvláštních práv registrované církve a náboženské společnosti podle odstavce 1 zastaví, zanikne-li důvod zahájeného řízení anebo doloží-li registrovaná církev a náboženská společnost písemně, že postupem jí navrženým dojde v přiměřené lhůtě k odstranění důvodu zahájeného řízení v dohodě s osobami, které byly dotčeny jednáním, které vedlo k zahájení řízení o zrušení oprávnění k výkonu zvláštních práv.

(3) Rozhodnutí ministerstva o zrušení oprávnění k výkonu zvláštních práv registrované církve a náboženské společnosti se týká všech zvláštních práv podle § 7 odst. 1.

(4) Rozhodnutí ministerstva o zrušení oprávnění k výkonu zvláštních práv registrované církve a náboženské společnosti, které nabylo právní moci, zasílá ministerstvo na vědomí Ministerstvu vnitra.

1. Ústavní soud konstatuje, že podstatou napadených ustanovení je zákonem stanovený způsob přiznání a zrušení oprávnění registrované církve a náboženské společnosti k výkonu zvláštních práv. Výčet zvláštních práv je legálně vymezen

v ustanovení § 7 odst. 1 zákona č. 3/2002 Sb. a spadá do něj právo vyučovat náboženství na státních školách; pověřit osoby k výkonu duchovenské služby v ozbrojených silách a v místech výkonu vazby, trestu odnětí svobody, ochranného léčení a ochranné výchovy; být financován podle zvláštního předpisu; konat obřady, při nichž jsou uzavírány církevní sňatky; zřizovat církevní školy a zachovávat povinnost mlčenlivosti duchovními v souvislosti s výkonem zpo- vědního tajemství.

2. Ústavní soud přitom vychází ze skutečnosti, že podstatou náboženské svobody je zajištění možnosti každého svobodně projevat své náboženství bez zá- sahu státu. Zároveň však stát, důsledně oddělený od církvi a náboženských společností, nemůže být povinován k aktivnímu napomáhání činnosti jednotlivých církví a náboženských společností (obdobně viz usnesení z 10.4.1998 sp. zn. II. ÚS 227/97, Ústavní soud: Sbírka nálezů a usnesení, sv. 10, str. 447 a násl.). Jestliže zákonodárce stanoví, že stát bude napomáhat činnosti náboženských sub- jektů, jedná se o jeho vlastní rozhodnutí a pouze stát je proto také způsobilý sta- novit podmínky, které musí tyto subjekty splnit, aby jim vznikl nárok na součinnost státu. Ústavní maximou při stanovování těchto podmínek je vyloučení svévolné diskriminace.

3. Z povahy tzv. zvláštních práv je zřejmé, že se jedná o případy, kdy stát oprávně- ným církvím a náboženským společnostem umožní „nadstandardní“ nároky na konkrétní plnění, tzn., že se jedná o případy aktivního a pozitivního přístupu státu. Těmito pozitivními plněními je např. přístup ke státnímu financování, právo vyu- čovat na státních školách, právo zřizovat církevní školy apod. Je proto také zřejmé, že stát je zásadně oprávněn i stanovit podmínky, za jakých jednotlivé subjekty budou mít k těmto plněním přístup. Úkolem Ústavního soudu přitom není posuzo- vat a hodnotit vhodnost či účelnost těchto podmínek, nýbrž toliko jejich ústav- nost. To v daném případě znamená, že Ústavní soud se musel zabývat pouze tím, zda některá ze zákonem stanovených podmínek nevykazuje rysy svévole a diskri- minace.

4. V tomto směru však Ústavní soud v napadených ustanoveních § 11 a § 21 zákona č. 3/2002 Sb. neshledal příznaky protiústavnosti.

5. Ustanovení § 21 odst. 1 písm. b) zákona č. 3/2002 Sb. však podle přesvědčení Ústavního soudu zjevné znaky protiústavnosti vykazuje. Jeho podstatou je totiž možnost ministerstva zrušit oprávnění k výkonu zvláštních práv, pokud registro- vaná církev a náboženská společnost nezveřejňuje každoročně výroční zprávu podle § 7 odst. 3 zákona č. 3/2002 Sb. Tuto možnost zákon stanoví paušálně, tzn. napadené ustanovení umožňuje např. odnětí práva církvi nebo náboženské spo-

lečnosti vyučovat náboženství na státních školách, uzavírat církevní sňatky nebo zachovávat povinnost mlčenlivosti duchovními jen z toho důvodu, že registrovaná církev nebo náboženská společnost každoročně nezveřejňuje výroční zprávu. Tato úprava podle názoru Ústavního soudu zjevně nerespektuje princip proporcionality, podle něhož by měla zákonná úprava důsledně zachovávat vyváženost vztahu mezi porušením práva ze strany církve a náboženské společnosti na straně jedné a mezi uplatněnou sankcí státem na straně druhé. V daném případě však zmíněná proporcionalita není zachována, jelikož za pochybení církví a náboženských společností v oblasti výhradně informační povinnosti následuje sankce, spadající svojí povahou do oblasti náboženské činnosti. Ústavní soud připomíná, že podobným způsobem principiálně argumentoval již ve věci vedené pod sp. zn. Pl. ÚS 26/94 (Ústavní soud: Sbirka nálezů a usnesení, sv. 4, str. 113 a násl.), a proto na tuto argumentaci pro stručnost přiměřeně odkazuje, a to přesto, že se v tomto nálezu jednalo o případ jiné zvláštní formy soukromoprávních korporací – politických stran a hnutí.

6. Proto Ústavní soud jako protiústavní ruší ustanovení § 21 odst. 1 písm. b) zákona č. 3/2002 Sb., a to pro rozpor s čl. 16 Listiny.

VIII.

Příjmy církví a náboženských společností:

Text napadeného ustanovení:

– ustanovení § 27 odst. 4 a 5:

(4) Příjmy církve a náboženské společnosti tvoří zejména

- a) příspěvky fyzických a právnických osob,
- b) příjmy z prodeje a z pronájmu movitého, nemovitého a nehmotného majetku církví a náboženských společností,
- c) úroky z vkladů,
- d) dary a dědictví,
- e) sbírky a příspěvky z části výtěžků podle zvláštního zákona,
- f) půjčky a úvěry,
- g) příjmy z podnikání nebo z jiné výdělečné činnosti,
- h) dotace.

(5) Předmět podnikání a jiné výdělečné činnosti musí být vymezen v základním dokumentu registrované církve a náboženské společnosti. Podnikání a jiná výdělečná činnost církve a náboženské společnosti mohou být pouze její doplňkovou

výdělečnou činností a dosažený zisk smí být použit jen k naplnění cílů činnosti církve a náboženské společnosti.

Obsahem napadeného ustanovení je výčet příjmů církví a náboženských společností (odst. 4) a vymezení předmětu podnikání církve a náboženské společnosti a způsobu využití dosaženého zisku (odst. 5).

1. K tomu Ústavní soud především uvádí, že ani navrhovatelé sami nikterak nezdůvodnili, v čem spatřují protiústavnost výčtu příjmů církví a náboženských společností v ustanovení § 27 odst. 4 zákona č. 3/2002 Sb. Protože tento výčet je proveden demonstrativním a nikoliv taxativním způsobem (srov. slovo „zejména“), konstatuje Ústavní soud, že toto vymezení zásadně koresponduje se soukromoprávní podstatou církví a náboženských společností a i když je lze do určité míry považovat za nadbytečné, nelze v této skutečnosti spatřovat rysy protiústavnosti (*superfluum non nocet*).

2. Protože tedy ani Ústavní soud sám neshledal důvod domnívat se, že citované ustanovení je protiústavní, návrh na jeho zrušení jako nedůvodný zamítl.

3. K návrhu na zrušení ustanovení § 27 odst. 5 zákona č. 3/2002 Sb. Ústavní soud uvádí, že první věta tohoto ustanovení, podle níž předmět podnikání a jiné výdělečné činnosti církve a náboženské společnosti musí být vymezen v jejím základním dokumentu, nezavdává důvod k domněnkám o její protiústavnosti. Ve svojí podstatě se totiž jedná toliko o informační povinnost církve a náboženské společnosti, která je legitimována zájmy ostatních účastníků soukromoprávních vztahů, a nemůže být proto interpretována jako nepřípustné omezování autonomie církví a náboženských společností. Nic takového ostatně blíže netvrdí ani sami navrhovatelé. Proto část návrhu se rovněž jako nedůvodná zamítá.

4. Podle druhé věty citovaného ustanovení platí, že podnikání a jiná výdělečná činnost církve a náboženské společnosti mohou být pouze její doplňkovou výdělečnou činností a dosažený zisk smí být použit „jen k naplnění cílů činnosti církve a náboženské společnosti“. K tomu Ústavní soud uvádí, že církve a náboženské společnosti představují – jakožto zvláštní forma výkonu sdružovacího práva – soukromoprávní korporace, které mohou zásadně činit vše, co není zákonem výslovně zakázáno (čl. 2 odst. 3 Listiny, čl. 2 odst. 4 Ústavy). V souladu s čl. 16 odst. 4 Listiny dále platí, že výkon těchto práv lze omezit jen v nezbytných a Listinou vymezených případech. V daném případě však zákon stanoví, že zisk dosažený z podnikání a jiné výdělečné činnosti může církev a náboženská společnost použít toliko k naplnění svých cílů. Tyto cíle přitom vymezuje zákon č. 3/2002 Sb. v ustanovení § 3 písm. a), podle něhož účelem církve a náboženské společnosti je „vyznávání určité náboženské víry, ať veřejně nebo soukromě, a zejména s tím

spojeného shromažďování, bohoslužby, vyučování a duchovní služby“. Je tedy zřejmé, že napadené ustanovení znemožňuje církvím a náboženským společnostem použít dosažený zisk jiným než legálně vymezeným způsobem. Toto ustanovení je rovněž v rozporu s čl. 11 odst. 1 Listiny.

5. Toto omezení však podle názoru Ústavního soudu zjevně nekoresponduje se smyslem a posláním církví a náboženských společností. Jak je totiž uvedeno na jiném místě tohoto nálezu, úkol těchto subjektů v žádném případě nelze redukovat na pouhé vyznávání určité náboženské víry – jak fakticky stanoví napadené ustanovení –, nýbrž jejich činnost ve společnosti je podstatně širší a spočívá též ve vyzařování náboženských hodnot navenek, a to prostřednictvím nejen religiózní činnosti, ale taky např. činností charitativní, humanitární a obecně vzdělávací. Omezování církví a náboženských společností svobodně disponovat svými legálně nabytými příjmy toliko na oblast vyznávání náboženské víry proto představuje svévolný zásah ze strany státu do soukromoprávní podstaty těchto subjektů, přičemž tento zásah zjevně není legitimován žádným relevantním veřejným zájmem, obdobná argumentace, byť ve vztahu k podnikání politických stran a nikoli církví a náboženských společností, byla Ústavním soudem použita ve věci vedené pod sp. zn. Pl.ÚS 26/94 (nález z 18.10.1995, Sbíрка nálezů a usnesení Ústavního soudu ČR, sv.4 str. 129 a násl.). Vzniká tedy rozpor tohoto omezení s čl. 4 odst. 4 Listiny, podle něhož při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu a taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro která byla stanovena.

6. Proto Ústavní soud část druhou věty ustanovení § 27 odst. 5 zákona č. 3/2002 Sb. pro její rozpor s čl. 4 odst. 4 Listiny ve spojení s čl. 16 odst. 2 a čl. 11 odst. 1 Listiny jako protiústavní ruší.

Předseda Ústavního soudu
v z. JUDr. Holeček v. r.
Místopředseda

Odlišné stanovisko podle § 14 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, zaujali k odůvodnění nálezu soudci JUDr. Pavel Holländer a JUDr. Jiří Malenovský.

Hrdina, Antonín: Kanonické právo
Eurolex Bohemia, Praha 2002, 436 s.

Canon Law
Kanonisches Recht
Il diritto canonico

Autorovi uvedeného titulu prináleží pociťovať obrovské zadosťučinenie, že po rokoch venovaných starostlivému, odbornému štúdiu kanonického, cirkevného a konfesného práva sa mu splnil pravdepodobne veľký sen o vydaní ucelenej knižnej pomôcky venovanej kanonickému právu a určenej nielen odbornej právnickej verejnosti, ale aj širokej čitateľskej obci, tak v Čechách, ako aj na Slovensku.

Cieľ, ktorý si autor predsavzal – zhrnúť do jednej učebnice jednak dejiny kanonického práva, teóriu kanonického práva, platné kanonické právo (CIC 1983) a nakoniec mimokódexové právo (kanonizačné, liturgické a konkordátne právo), objektívne skonštatované – splnil. Jedná sa o predloženie uceleného, prehľadného a analytického pohľadu na všetky dôležité cirkevnoprávne inštitúty súvisiace či už priamo alebo nepriamo s kanonickým právom.

V úvode autor nepolemizuje s tvrdením, že kanonické právo nepatrí medzi odvetvia českého práva, no zároveň dôrazne odmieta myšlienku o púhej historičnosti kanonického práva, akcentujúc pritom jeho nielen minulý, ale aj prítomný resp. budúci nesmierny vplyv na tvorbu európskej právnej kultúry a poznanie budúcich právnikov (*iuris utriusque doctor*).

V prvej časti autor predkladá systematický náčrt dejín kanonického práva, výstižne charakterizujúc obdobie predklasického, klasického, poklasického a kodifikovaného práva, vyzdvihujúc predovšetkým *Decretum Gratiani*, legislatívu tridentského koncilu, I. a II. vatikánskeho koncilu pre vývoj práva katolíckej cirkvi.

Druhá časť je venovaná vymedzeniu pojmu kanonického práva, formálnym prameňom platného kanonického práva, samotným normám kanonického práva a jeho vnútorného systému, pričom veľmi precízne formuluje jeho odlišnosti od práva svetského. Ďalej vymedzuje pojem subjektívneho práva a povinnosti, opisuje realizáciu a aplikáciu kanonického práva (právna moc, účinnosť a vykonateľnosť práva), kanonickoprávnu zodpovednosť, pričom predkladá klasifikáciu cirkevných deliktov, charakterizuje zákonnosť v cirkvi a jej právne záruky a na záver tejto časti rozoberá verejnú moc v cirkvi (zákonodarnú, súdnu a výkonnú) a obsadzovanie a stratu cirkevných úradov.

Ak druhá časť učebnice predstavuje teoretickú časť kanonického práva, tak tretia predstavuje hľadám to najdôležitejšie z knihy – platné právo – *Codex Iuris Canonici* 1983 a mimokódexové právo obsiahnuté v druhej hlave tejto tretej časti. Sedem kníh CIC a 1752 kánonov je postupne veľmi prehľadným spôsobom a v takej šírke ako to kniha dovoľuje analyzovaných a systematizovaných.

Autor postupne prechádza od prvej po siedmu knihu, charakterizujúc ústavné, rehoľné, magisteriálne, sakramentálne, manželské, majetkové, trestné a procesné právo. Mimokódexové právo obsahuje predovšetkým právnú úpravu kanonizačného, liturgického a konkordátneho práva, ktoré autor z hľadiska určitej systematizačnosti veľmi správne zahrnul do obsahu tejto učebnice.

Celá učebnica obsahuje obrovský zoznam bibliografických poznámok (spolu 290), pričom záver knihy tvorí početne výrazný súhrn použitej literatúry, slovník latinských výrazov a viet a ako je obvyklé pri podobných učebniciach – menný a vecný register.

Vydanie knihy Antonína Hrdinu je predelom na poli štúdia kanonického práva a výrazným spôsobom prispeje k vymazaniu ďalších „bielych“ miest na „mape“ vedeckých učebníc venujúcim sa jednotlivým právnym odvetviam.

JUDr. Vladimír Vrana Ph.D.

Robbers, Gerhard (ed.): Church Autonomy
Frankfurt a.M.-Berlin-Bern-Bruxelles-New York- Oxford-Wien,
Lang 2001, 716 s.

Kniha je sborníkem příspěvků 35 autorů z 21 zemí celého světa přednesených na konferenci o autonomii církví konané v Trevíru v květnu 1999.

Téma, které si konference předsevzala pojednat, patří mezi klíčové otázky náboženského (konfesního) práva jako takového. Odráží v reálném světě to, co rovina právní formuluje jako kolektivní, popř. korporativní náboženskou svobodu nebo též jako právo církví na sebeurčení. Neboli, jak říká G. Robbers v úvodu: „Míra náboženské autonomie vypovídá o tom, jaká je úroveň náboženské svobody v realitě“ (s.5).

Z hlediska celkového rozsahu sborníku jsou v něm zastoupeny téměř paritně příspěvky americké a příspěvky evropské. Toto pracovní rozdělení na americké a evropské autory by do jisté míry mohlo odpovídat různým pojetím náboženské svobody na starém kontinentu a v Novém světě.

Americké stati se vyznačují oproti těm evropským vyšší mírou specializace na určité aspekty autonomie církví a náboženství. Pojednány jsou tak např. americké pojetí církví (M. Ariens), praktické ústavněprávní otázky související s náboženskou svobodou (M. Chopko), vztahy mezi státem a církvemi v Americe (C.H. Esbeck), různá chápání náboženské svobody v rámci Spojených států (P. Dane), vztah daňových osvobození a náboženské autonomie (E. McGlynn Gaffney, Jr.) nebo různé souvislosti mezi teologií jednotlivých náboženských skupin a chápáním náboženské autonomie (F.M. Gedicks, J.D. van der Vyver).

Evropské příspěvky jsou personálně i obsahově shodné či podobné s úvodními příspěvky té které země do periodického sborníku „**European Journal for Church and State Research**“ (viz např. příspěvky týkající se Irska, Velké Británie, Německa, Nizozemí, Itálie, Španělska, Dánska, Belgie, České republiky, Maďarska či Rakouska). Pokud jde o evropské autory, setkáváme se ve sborníku s klasiky evropské vědy konfesního práva, jako jsou R. Minnerath, R. Torfs, B. Schinkele, J.R. Tretera či B. Schanda. Z evropských příspěvků vybočuje Návrh zákona o náboženské svobodě z pera portugalského soudce Ústavního soudu J. de Sousa e Brito (s. 577). Převážná část příspěvků je orientována analyticky, tj. zabývá se autonomií církví v té které zemi s přihlédnutím k jejím historickému vývoji a národním tradicím. Větší mírou syntézy a komparace se vyznačují příspěvek R. Minneratha o náboženské autonomii v Evropě (s. 381–394) a závěrečný příspěvek W. Cole Durhama,

Jr. o právu na autonomii v náboženských záležitostech z vysloveně srovnávací perspektivy. Jakýmsi přemostěním mezi Evropou a Amerikou je úvodní příspěvek E. M. Andriese zabývající se nábožensky a filosoficky orientovanými normami v ústavách Německa a Spojených států amerických.

Sborník si zaslouží pozornost těch, kteří se chtějí zabývat tématem náboženské svobody jako takové, nebo třeba i jen jejich některým aspektům. Pro právně-komparatistickou práci na dané téma by byla rozhodně zásadní rukověť.

Štěpán Hůlka

Výměna učitelů konfesního práva mezi Právníckými fakultami ve Vídni a v Praze – část I, Vídeň 11. 1.– 18. 1. 2003

*State Ecclesiastical Law Lecturers' Interchange between the Charles University
Law School and the University of Vienna Law School- Part I, Vienna,
January 11–18, 2003*

*Der akademische Austausch zwischen den juristischen Fakultäten in Wien und Prag
im Bereich des Staatskirchenrechts – Teil I, Wien 11.–18.1. 2003*

*Lo scambio degli insegnanti del diritto canonico fra le facoltà di giurisprudenza
di Vienna e di Praga, parte I^a*

Institut pro právo a náboženství (viz Revue č. 22 v rubrice Dnes Vám představujeme) Právnícké fakulty Vídeňské university pozval **doc. Treteru** k přednáškám z oboru české konfesní právo v souvislosti s výměnou učitelů na základě meziuniverzitní dohody a v rámci přípravy na plnění programu Erasmus/Sokrates v roce 2003/2004 a násl.

Od pondělí do čtvrtka 13.–17. 1. 2003 tak doc. Tretera přednášel po 3 hodinách české konfesní právo, tj. 12 hodin celkem, rakouským studentům práv.

V **pondělí 13. 1.** byla na pořadu přednáška na téma *Vztah státu a církve v českých zemích v průběhu 20. století*. Zabývala se mimo jiné celkovými sociálními předpoklady pro působení církve v ČR a vztahem české populace k udávání náboženské příslušnosti do oficiálních statistik.

V **úterý 14. 1.** byla pojednána následující témata: *Přehled rozvoje českého konfesního práva v letech 1989–2002. Ústavní předpisy týkající se svobody vyznání a náboženských společenství. Registrace náboženských společenství a evidování církevních právníků podle zák. 308/1991 Sb., 146/1992 Sb. a 3/2002 Sb. a Nálezu Ústavního soudu č. 4/2003 Sb.*

Ve **středu 15. 1.** přišla na řadu témata *Školství a vzdělávání (právní postavení církevních škol, soukromých škol s náboženskou orientací a teologických fakult na veřejnoprávních univerzitách; výuka náboženství na všech typech škol) a financování církve a restituce (de lege lata a de lege ferenda).*

Čtvrtek 16. 1. byl věnován vztahu *Církve k pracovnímu právu (Nález Ústavního soudu ČR z 1997 a štrasburského Soudu pro lidská práva z 2001 v kauze Duda a Dudová vs. Česká republika) a duchovní péči v armádě, vězeňství a v nemocnicích.*

Diskuse v rámci přednášek se kromě studentů účastnili také učitelé **Prof. Dr. Richard Potz** (vedoucí Institutu), **Prof. Dr. Brigitte Schinkele** a **Univ.Ass. Dr. Wolfgang Wieshaider**.

Mezi několika desítkami posluchačů byli kromě učitelů vídeňské university a členů Společnosti také představitelé oddělení kultu na Spolkovém ministerstvu kultury ve Vídni ministerští radové **Dr. Werner Jisa** a **Prof. Dr. Karl Schwarz** (ETF UW).

Ve čtvrtek 16. 1. od 19.00 hod. pak byla přednášková činnost doc. Tretery završena v budově Právnické fakulty příspěvkem pro Rakouskou společnost církevního práva na téma *Nález Ústavního soudu ČR z 27. 11. 2002, kterým se ruší některá ustanovení nového zákona o církvích č. 3/2002 Sb.*

Na přednášky doc. Tretery budou navazovat české přednášky **Dr. Wolfganga Wieshaidera** o rakouském konfesním právu na PF UK v Praze ve dnech 7. 4.–15. 4. 2003, o kterých Vás budeme informovat v některém z příštích čísel Revue.

šuh/jrt

Naše akvizice

Our Acquisitions

Unsere Akquisitionen

Le nostre acquisizioni

BUNGE, Alejandro W./ ESCALANTE, Luis Fernando, *El Consejo Episcopal Latinoamericano (C.E.L.A.M.) y sus Estatutos*, Madrid, 2000, 213 s.

FIALA, Petr / HANUŠ, Jiří (eds.), *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*, CDK, Brno, 2001, 217 s.

KAPLAN, Karel, *Těžká cesta, Spor Československa s Vatikánem 1963–1973*, CDK, Brno, 2001, 177 s.

JAN, Libor, *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století*, CDK, Brno, 2000, 119 s.

Církevní procesy padesátých let, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2002, 278 s.

OPATRŇÝ, Aleš, *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2002, 300 s.

STERN, Marc, *Svátky v životě Židů*, Vyšehrad, Praha 2002, 247 s.

BERKA, Walter, *Lehrbuch Grundrechte*, Springer, Wien-New York, 2000, 247 s.

ROBBERS, Gerhard (ed.), *German Legal Provisions Relating to Religion*, Deutsche Stiftung für internationale rechtliche Zusammenarbeit e.V., Bonn, 2002, 190 s.

Sborníky

Standpunkte im Kirchen- und Staatskirchenrecht, Band 33, Echter, Würzburg, 2002

Z obsahu :

ALTHAUS, Rüdiger, *Aktuelle Probleme der Kirchenfinanzierung in der Bundesrepublik Deutschland*, s.9 – 29

GRABENWARTER, Christoph, *Die Kirchen in der Europäischen Union – am Beispiel von Diskriminierungsverboten in Beschäftigung und Beruf*, s.60 – 78

HILLGRUBER, Christian, *Über den Sinn und Zweck des Staatskirchenrechtlichen Körperschaftsstatus*, s.79 – 99

LIENBACHER, Georg, *Die Rechtliche Annerkennung von Religionsgemeinschaften in Österreich*, s.154 - 176

Zahraniční časopisy

Kirche und Gesellschaft, Hefte Nr. 292-296, Katholische Sozialwissenschaftliche Zentralstelle Mönchengladbach, J. P. Bachem Verlag, Köln, 2003

REMMERS, Werner, *Was kann Politik leisten?* (Nr. 292)

HUMMEL, Karl-Joseph, *Entschädigung und Versorgung, Zwangsarbeiter in katholischen Einrichtungen 1939–1945* (Nr. 293)

BECKER, Winfried, *Konfessionen und Kultur, Historische Betrachtungen zu ihrem Verhältnis in Deutschland* (Nr. 294)

NASS, Elmar, *Christliche Überzeugung gefragt, Zur Profilierung kirchlicher Jugendarbeit* (Nr. 295)

LOSINGER, Anton, *Soziale Benachteiligung überwinden, Berufliche Bildung in der Wissensgesellschaft* (Nr. 296)

Österreichisches Archiv für Recht & Religion, Heft 2/2002, Wien, 2001

LUF, Gerhard, *Die zehn Gebote und die Menschenrechte*

SCHIMA, Stefan, *Die religionsrechtlichen Aspekte des 1. Bundesrechtsbereinigungsgesetzes 1999, Teil II*

TRETERA, Jiří Rajmund, *Rechtsfragen des tschechischen Religionsrechts, Teil I*

WALLNER, Jürgen, *Strafrecht und Kunstfreiheit im Kontext der religiös-weltanschaulichen Sphäre*

ZELLENBERG, Ullrich E., *Effektiver Sonntagsschutz oder Staatszielbestimmung mit Placebowirkung*

ERDÖ, Péter, *Die Funktion der Verweise auf das „Heil der Seelen“ in den zwei Gesetzbüchern der katholischen Kirche*

Zeitschrift für evangelisches Kirchenrecht, 47.Band, 3.Heft/2002, J.C.B.Mohr (Paul Siebeck), Thüringen 2002

MÜLLER, Hans Martin, *Theologische Bemerkungen zum christlichen Eheverständnis*

WINTER, Jörg, *Die neuere Entwicklung des Rechts der Kirchenmitgliedschaft bei Umzug ins Ausland*

REIMANN, Ralf Peter, *Virtuelle Kirche zwischen Tradition und Moderne: Bestandsaufnahme und Handlungsfelder*

Zeitschrift für evangelisches Kirchenrecht, 47. Band, 4. Heft/2002, J.C.B.Mohr (Paul Siebeck), Thüringen 2002

GUNTAU, Burkhard, *Das (neue) Gesetzgebungsrecht in der Grundordnung der evangelischen Kirche in Deutschland*

WESNER, Siegbert, *Evangelischer Kirchenvertrag Bremen*

ACHILLES, Wilhelm-Albrecht, *Die Novellierung des Stiftungsprivatrechts*

Dnes Vám představujeme

Today we present you

Heute stellen wir Ihnen vor

Oggi vi presentiamo

Revista Española de Derecho Canónico

Španělská revue kanonického práva

Tato poměrně objemná publikace, pohybuje se vždy okolo pěti set stran, je dalším odborným časopisem, jehož pravidelné výtisky jsou k dispozici odborné veřejnosti v naší společnosti. Revista vychází dvakrát do roka, a to pro období leden až červen (Enero–Junio) a červenec až prosinec (Julio–Diciembre), a shrnuje odborné publikace a novinky, studie a články, ve zkratce veškerou zajímavou aktivitu v oboru kanonického práva a vědách přidružených – historie, dogmatika, dekretalistika, hagiografie apod.

Revista je vydávána Fakultou kanonického práva Papežské univerzity v Salamance ve spolupráci s Nejvyšší radou pro vědu a výzkum. Publikovat svá díla zde sice může kterýkoli odborník, ale většina prací pochází z pera buď řídící rady (Consejo de Dirección), pod vedením ředitele Antonia García y García, či od členů rady poradců (Consejo Asesor), která zahrnuje okolo dvaceti autorů. Čtenáře bude jistě zajímat, že členem této rady je i přítel naší společnosti profesor Peter Erdő, který byl nedávno jmenován arcibiskupem a primasem maďarským. Blahopřání od naší společnosti najdete na str. 284 této Revue.

Jak lze očekávat, Revista je psána z valné části španělsky, ojediněle však nalezneme i italsky psané příspěvky. Vnitřní struktura časopisu je následující: první díl, pokaždé zhruba tři pětiny, jsou Studie (Estudios). Následuje přibližně pětina část s názvem Poznámky a komentáře (Notas y Comentarios). O poslední pětinu se dělí rubriky Soubor kanonické jurisprudence (Colectánea de Jurisprudencia Canónica), Recenze (Recensiones), Výtahy (Resúmenes/Abstracts) a konečně Rejstřík (Índices). Pojdme nyní podrobněji k jednotlivým rubrikám:

Studie: nejužitečnější a také nejzajímavější část. Není sice příliš zaměřená, takže se zde setkáme s díly opravdu různorodými. Převážně se jedná o záležitosti týkající se Španělska, řídce se zde objeví i právní studie z prostředí Chile nebo jiného hispanšského státu, konfesněprávní studie v to počítaje.

Poznámky a komentáře: tato rubrika je naopak velice zaměřená, a to na konkrétní případ řešený některým soudem či rotou, na výklad nebo poznámky k výkladu jednotlivých kánonů CIC (současného i minulého) a jiných právních dokumentů. Příspěvky v této rubrice jsou objemem spíše středního či menšího rozsahu.

Soubor kanonické jurisprudence: bez dalšího jsou zde otiskována soudní rozhodnutí všeho druhu, od diecézních a interdiecézních soudů až po Rotu apoštolské nunciatury v Madridu.

Recenze: zde najdeme krátký obsah děl poslední kanonickoprávní literatury a odborných publikací, často i na knihy italských autorů.

Výtahy (španělsky a anglicky) a rejstřík jsou vedeny stejně jako v našem časopise, zvláště oceňuji vysokou míru přehlednosti. Rejstřík je veden dvojmo, jednak podle článků a zvláště podle autorů, což je velmi zajímavá myšlenka urychlující vyhledávání konkrétního požadovaného příspěvku.

(mjjk)

Zprávy ze Společnosti pro církevní právo

News from the Church Law Society

Kurze Nachrichten der Gesellschaft für Kirchenrecht

Le notizie dalla Società di Diritto Canonico

Na přelomu roku organizovala jako obvykle **Ackermann-Gemeinde Nürnberg**¹ pravidelné zimní pracovní dny (Winterwerkwoche), tentokrát již po druhé v mezinárodním centru duchovní obnovy (Centrum Internationale Redintegratio-nis Spiritualis), které zřídila litoměřická diecéze v někdejší františkánské klášteře v Hejnicích. Pro 14 účastníků z Německa a 20 účastníků z českých zemí přednášeli mj. i někteří členové naší Společnosti. **PhDr. Jan Kopřiva** z Ústavu germanistiky, nordistiky a nederlandistiky Filosofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně přednášel na téma „*Franz Kafka: zwischen Schloss und Amt*“ a doc. **JUDr. Jiří R. Tretera** z Katedry právních dějin Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze na téma „Die neue staatskirchenrechtliche Gesetzgebung in Tschechien und der Vertrag mit dem Apostolischen Stuhl“. Záštitu nad týdenním pracovním setkáním převzal rovněž člen SPCP, ředitel střediska **ThDr. Ing. Miloš Raban**, tajemník Sněmu Katolické církve v českých zemích. Organizační stránku jako obvykle vynikajícím způsobem zvládal ředitel pan **Norbert Barenberg**. Symposia se zúčastnil i představitel ústředí Ackermann-Gemeinde v Mnichově pan **Lothar Palsa**.

V pátek 14. února 2003 se v chrámu **Královské kolegiální kapituly sv. Petra a Pavla v Praze na Vyšehradě** konalo uctění nově objevených ostatků svatého Valentina. Slavnostní mše svatá v odpoledních hodinách se zúčastnili zástupci naší společnosti. Čestnému předsedovi Společnosti **prof. JUDr. Valentinu Ur-fusovi**, autorovi objevené publikace o proboštu vyšehradské kapituly Tomáši Berghauerovi, jsme zaslali gratulaci k jmeninám.

Gratulace

Člen naší společnosti **Mag. Valdas Kužulis**, absolvent KTF UK v Praze a WWU v Münsteru, byl vysvěcen dne 10. října 2002 ve Vilniusu na kněze. Světitelem byl kardinál Audrys Juozas Bačkis, arcibiskup-metropolita vilniuský.

Výkonný redaktor časopisu *Revue církevního práva* a dlouholetý člen pracovního výboru SPCP **JUDr. Štěpán Hůlka** ukončil složením magisterské zkoušky

¹ Ackermannovu obec jsme představili na str. 146 čísla 4 – 2/96, poslední sympozium v Hejnicích jsme popsali v třetím odstavci na str. 227 čísla 20 – 3/01.

dne 9. 12. 2002 studium na Právnické fakultě Vestfálské Wilhelmovy Univerzity v Münsteru a získal titul LL. M. v oboru veřejného práva.

Tajemník SPCP **Mgr. Záboj Horák** obhájil 7. listopadu 2002 úspěšně doktorskou disertační práci na téma *Právní úprava činnosti náboženských a školských institucí církví v USA* a ukončil postgraduální doktorské studium na Právnické fakultě Univerzity Karlovy. Dne 5. 12. 2002 mu byla při slavnostní promoci v Karolinu udělena vědecká hodnost doktora Univerzity Karlovy (Ph.D.).

Všem jmenovaným členům a příznivcům Společnosti pro církevní právo blahopřejeme k dosaženým úspěchům a přejeme jim mnoho štěstí v dalším rozvoji svých aktivit.

(zh/jrt)

Zprávy ze světa

News from the World

Kurze Nachrichten von der Welt

Le notizie del mondo

Mons. Prof. Dr. Péter Erdő, rektor Pázmányho univerzity v Budapešti, profesor církevního práva a dosavadní pomocný biskup v Székesfehérváru, byl dne 7. 12. 2002 jmenován arcibiskupem-metropolitou ostřihomsko-budapeštským a primasem maďarským.

Vatikánské Město, 20. 1. 2003 (VIS): Svatý otec založil **vojenský ordinariát pro Slovensko** a jmenoval Mons. Františka Rábka, auxiliárního biskupa v Nitře, prvním vojenským ordinářem pro Slovensko.

Zprávy z Mezinárodního sdružení pro podporu studií kanonického práva (Consociatio Internationalis Studio Iuris Canonici Promovendo), Řím:

28. 1. 2003 představili na právnické fakultě Papežské univerzity sv. Kříže v Římě profesori **Sandro Gherro, Joaquin Llobell a Cesare Mirabelli**² dílo **Guida Saraceniho** *Úvahy o vnitřním foru v obecném rámci církevní jurisdikce*.

6. 3. 2003 se na fakultě kanonického práva Papežské gregoriánské univerzity koná akademická slavnost s názvem *Integrace řádů a centralita osobnosti mezi univerzalitou a identitou – dvacáté výročí od vyhlášení CIC*. Na sympoziu vy-

² Cesare Mirabelli, emeritní prezident Ústavního soudu Italské republiky, je profesorem konfesního práva na Univerzitě Tor Vergata v Římě a současným prezidentem Mezinárodního sdružení.

stoupí prof. **Gianfranco Ghirlanda** SJ, J.E. Mons. **Péter Erdő**, prof. **Cesare Mirabelli**, J.E. **Zenon** kard. **Grocholewski**, prefekt Kongregace pro katolickou výchovu, velký kancléř Papežské gregoriánské univerzity.

Prof. **Silvio Ferrari** (Milano) a Prof. **Giovanni Filoramo** připravují setkání na Univerzitě v Sieně ve dnech 2.–3. 4. 2003 na téma **La giustizia nei monoteismi** (Spravedlnost v monoteistických náboženstvích). Podrobnější informace lze získat na adrese www.unisi.it/eventi/monoteismi.

(jrt/zh)

News from the Church Law Society

At the end of the year, as usual, **Ackermann-Gemeinde Nürnberg**³ held their regular winter workdays (*Winterwerkwoche*), this time it was the second time it was held in the International Center for Spiritual Recovery (*Centrum Internationale Redintegrationis Spiritualis*), founded by the Diocese of Litoměřice in a former Franciscan monastery in Hejnice. The papers were given for a group of 14 participants from Germany, and 20 participants from the Czech Lands, among the others also by some of the members of our Society. **PhDr. Jan Kopřiva**, from the Center for German, Norwegian and Dutch Studies, College of Arts, Masaryk University, Brno, gave his paper on the topic of '*Franz Kafka: zwischen Schloss und Am*'. **Doc. JUDr. Jiří R. Tretera**, Department of Legal History, College of Law, Charles University, gave a paper on the topic of '*Die neue staatskirchenrechtliche Gesetzgebung in Tschechien und der Vertrag mit dem Apostolischen Stuhl*'. The one-week work meeting was held under the auspices of another member of the Church Law Society, the director of the abovementioned Center, **ThDr. Ing. Miloš Raban**, the Secretary of the Plenary Council of the Catholic Church in the Czech Lands. The overall organization, as usual, was perfectly carried out by the Nürnberg director Mr **Norbert Barenberg**. The symposium was also visited by Mr **Lothar Palsa**, the representative of the **Ackermann-Gemeinde Nürnberg** central office in Munich.

On Friday, February 14, 2003 an honoration took place in the dome of the **Royal College Chapter of St Peter and Paul**, Vyšehrad, Prague. The honoration regarded the newly discovered remainings of St Valentine. Our members partook of a

³ Ackermannovu obec jsme představili na str. 146 čísla 4 – 2/96, poslední sympozium v Hejnicích

festive afternoon holy mass. We sent a congratulation on his name-day to the honorary chair of our Society, **Prof. JUDr. Valentinu Urfusovi**, who is an author of a breakthrough publication on the provost of the Chapter of Vyšehrad, Mr Tomáš Berghauer.

Congratulations

A member of our Society, **Mag. Valdas Kužulis**, who graduated from the College of Catholic Theology, Charles University, Prague, and the WWU, Münster, received priestly ordination on October 10, 2002, in Vilnius. The ordaining bishop was cardinal Audrys Juozas Bačkis, the archbishop metropolitan of Vilnius.

The Executive Editor of the Church Law Review, a long-time member of the Church Law Society Committee, **JUDr. Štěpán Hůlka**, on December 9, 2002, upon passing his Master's successfully graduated from the College of Law, Westfalen Wilhelm University, Münster, and this way gained the title of LL. M. in the branch of Public Law.

The Society's Secretary, **Mgr. Záboj Horák**, succeeded in defending his Doctor's dissertation on November 7, 2002. The topic of the dissertation was *The Legal Regulation of the Activities of Core and School Institutions of the Churches in the USA*. On doing so he finished his post-graduate doctor study at the College of Law, Charles University. On December 5, 2002, during a festive graduation in Carolinum, he was granted the scientific title of the Doctor of the Charles University (Ph.D.).

Our congratulations to all the aforementioned members and fans of the Church Law Society on their success attained, wishing luck in developing their further activity.

(zh/jrt)

News from the World

On December 7, 2002, **Mons. Prof. Dr. Péter Erdő**, the rector of Pázmány University, Budapest, a Church Law professor and a previous auxiliary bishop to Székesfehérvár, was appointed the archbishop metropolitane to Ostrihom-Budapest and the primate of Hungary.

jsme popsali v třetím odstavci na str. 227 čísla 20 – 3/01.

⁴ Cesare Mirabelli, emeritní prezident Ústavního soudu Italské republiky, je profesorem konfes-

The City of Vatican, January 20, 2003 (VIS): The Holy Father founded a **military ordinariate for Slovakia**. Mons. František Rábek was appointed an auxiliary bishop to Nitra, and the first military ordinary to Slovakia.

News from the International Consociation for Canon Study Promotion (Consociatio Internationalis Studio Iuris Canonici Promovendo), Rome:

January 28, 2003, a new book called '*Cogitations on Forum Internum in the General Frame of Church Jurisdiction*' by **Guida Saraceni** was presented, by professors **Sandro Gherro**, **Joaquin Llobell** and **Cesare Mirabelli**^d, at the College of Law, the Pontifical University of the Holy Cross, Rome.

March 6, 2003, an academic jubilee called '*The Orders' Integration and the Centrality of Personality between Universality and Identity – the CIC Promulgation's Twentieth Anniversary*' is held at the College of canon Law, the Pontifical Gregorian University. The following are amongst those partaking: Prof. **Gianfranco Ghirlanda SJ, J.E.** Mons. **Péter Erdő**, Prof. **Cesare Mirabelli, J.E.** **Zenon** cardinal **Grocholewski**, the Prefect of the Congregation for Catholic Education, the Grand Chancellor of the Pontifical Gregorian University.

Prof. **Silvio Ferrari** (Milano), and Prof. **Giovanni Filoramo** are preparing a meeting at the university of Siena. The meeting is to be held April 2–3, 2003, and the topic stated is **La giustizia nei monoteismi** (Justice in Monoteisms). Further information may be obtained upon request at www.unisi.it/eventi/monoteismi

(jrt/zh)

*Toto číslo Revue církevního práva vyšlo za finanční podpory
Katolické církevní rady kantonu Thurgau*

*Diese Nummer der Revue für Kirchenrecht erschien dank
der finanziellen Hilfe vom Katholischen Kirchenrat des Kantons
Thurgau*

REVUE CÍRKEVNÍHO PRÁVA

Vydává: Společnost pro církevní právo

Adresa redakce: Husova ul. 8, 110 00 Praha 1
e-mail: SPCP@prf.cuni.cz
<http://spcp.prf.cuni.cz>

Šéfredaktor: Jiří Rajmund Tretera

Výkonný redaktor: Štěpán Hůlka

Členové redakční rady: Záboj Horák
Stanislav Příbyl
Stanislav Pšenička
Jiří Šouša
Ladislav Šouša

Grafická úprava obálky: Ing. arch. Josef Hyzler

Redakční uzávěrka tohoto čísla proběhla ke dni 15. 2. 2003

Sazba: RNDr. Marcela Braunová, Praha 5

Tisk: ÚZPI – repro odd., Slezská 7, 120 56 Praha 2

Distribuce Jan Šafránek

ISSN 1211–1635

MK ČRE 7429